

Міністерство освіти і науки України  
Житомирський державний університет імені Івана Франка

# ВІСНИК

ЖИТОМИРСЬКОГО  
ДЕРЖАВНОГО  
УНІВЕРСИТЕТУ  
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

**ZHYTOMYR IVAN FRANKO STATE UNIVERSITY JOURNAL**

**ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ  
PHILOSOPHICAL SCIENCES**

**Випуск 3 (81)**

Науковий журнал,  
заснований у серпні 1998 року  
(виходить чотири рази на рік)

Вид-во ЖДУ ім. І. Франка  
Житомир  
2015

Видається за рішенням вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка  
(протокол № 5 від 22.12. 2015 року).

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

Головний редактор:	доктор філософських наук, професор П. Ю. Саух
Відповідальний редактор:	доктор педагогічних наук, професор Н. А. Сейко
Відповідальний секретар:	Н. П. Бірук
Editor:	Doctor of Sc. (Philosophy), Prof. Petro U. Saukh
Executive Editor:	Doctor of Sc. (Pedagogy), Prof. Nataliya A. Seyko
Executive Secretary:	Nataliya P. Biruk

**Члени редколегії:**

доктор хабілітований, професор Й. Бремер (Республіка Польща)	Doktor Habilitowany, Prof. J. Bremer (Republic of Poland)
доктор філософських наук, професор А. А. Герасимчук	Doct. of Sc. (Philosophy), Prof. A. A. Gerasymchuk
доктор філософських наук, професор А. М. Колодний	Doct. of Sc. (Philosophy), Prof. A. M. Kolodnyy
доктор філософських наук, професор А. Є. Конверський	Doct. of Sc. (Philosophy), Prof. A. E. Konverskyy
доктор філософських наук, професор В. І. Муляр	Doct. of Sc. (Philosophy), Prof. V. I. Mulyar
доктор хабілітований, професор Г. Осташ (Республіка Польща)	Doktor Habilitowany, Prof. G. Ostasz (Republic of Poland)
доктор філософських наук, професор О. П. Поліщук	Doct. of Sc. (Philosophy), Prof. O. P. Polishchuk
доктор історичних наук, професор О. М. Швидак	Doct. of Sc. (History), Prof. O. M. Shvydak
доктор філософських наук, професор В. І. Ярошовець	Doct. of Sc. (Philosophy), Prof. V. I. Yaroshovets

Свідоцтво Державної реєстраційної служби України **КВ № 20016-9816ПП** від 28.05.2013 р.

*Наукове періодичне видання*

ВІСНИК ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА  
ZHUTOMYR IVAN FRANKO STATE UNIVERSITY JOURNAL

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ  
PHILOSOPHICAL SCIENCES

Журнал "Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка" внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з філософії – наказ МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 р.

**Журнал індексується в таких наукометричних базах:  
Index Copernicus, PІNЦ, Ulrich's Periodicals Directory та CiteFactor**

Випуск 3 (81), 2015 р.

Сайт видання: <http://visnyk.zu.edu.ua>

Макетування: Прилуцька Н. С.

Коректор: Караванська Є. В.

*В усіх статтях збережено орфографію та пунктуацію авторів*

Підписано до друку 11.01.2016 р. Формат 60x90/8. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 5.8. Обл.-вид. арк 5.6. Тираж 300. Замовлення 3.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.

електронна пошта (E-mail): [zu@zu.edu.ua](mailto:zu@zu.edu.ua)

Україна, 10008, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40. тел. (0412)431195, 431417

## РАЗВИТИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ТЕНДЕНЦИЙ В КОНЦЕПТОЛОГИИ НАУЧНОГО ЗНАНИЯ

*В статье раскрываются вопросы концептуальных основ современного научного знания. Проблемы развития научного знания и пути овладения им рассматриваются в связи с тенденциями глобализации мира. Представлены методологические принципы современных концепций научного знания в рамках социокультурного пространства. Мультикультурализм и толерантность внесены в общие принципы социокультурного пространства в качестве социально-философских концепций научного знания.*

**Ключевые слова:** глобализация, глобализованное общество, мультикультурализм, научное знание, социокультурное пространство, толерантность.

**Постановка проблемы.** Противоречивые тенденции перехода человечества в постиндустриальную цивилизационную эпоху способствовали появлению новой научной парадигмы мирового развития, сосредоточенной в понятии глобализации. Наиболее полную научную четкость и содержательность концепция глобализации приобрела в трудах тех ученых, которые связывают реальные глобализационные процессы с информационным этапом современной научно-технической революции, ее реальным влиянием на развитие мировой экономики, финансов, телекоммуникационных и транспортных систем, науки, образования [1].

Глобализационные процессы развиваются, наталкиваясь на глубинные препятствия в виде несовпадающих морально-этических и культурных ценностей, традиций разных народов. Как представляется, магистральное направление продвижения на этом пути наукой уже обозначено – это борьба за переход на принципы устойчивого развития всех сторон жизнедеятельности людей, восстановление коэволюции в системе "человек – общество – природа". Эта задача в научных источниках формулируется как цель общественного развития на земном шаре [2: 533-538].

**Анализ исследований и публикаций.** В социально-философской литературе принято считать, что впервые о глобализации заговорили американские ученые. Сам термин приписывается Т. Левитту, который глобализацию обозначил как феномен слияния рынков отдельных продуктов, производимых крупными многонациональными корпорациями. Глобальное развитие оценивается современной наукой как путь человечества к такому социальному устройству, которое у П. Дракера получило название "нового общества", у Ж.-Ф. Лиотара – "постсовременного", у Д. Габора – "зрелого", у Д. Макклелланда – "завершенного", у Дж. Мартина – "телепатического", у многих других авторов – "информационного" и т. д. А. Тойнби, живший в канун эпохи глобализации, и сумевший предвосхитить возможную историческую перспективу, писал: "Будущий мир не будет ни западным, ни незападным, но унаследует все культуры, которые мы заварили все в одном тигле..." [3: 13-14].

**Цель статьи** – рассмотрение вопросов концептуальных основ современного научного знания.

**Изложение материала.** В последние годы и украинские, и зарубежные ученые все чаще связывают глобализацию с продвижением к предсказанной В. Вернадским эпохе ноосферы. По их мнению, ноосфера, о которой писалось почти век назад скорее как о символе веры, философской категории, чем как об эвентуальной реальности, к середине 90-х годов XX столетия "сгустилась" во вполне зримые интеллектуализированные технологические констелляции, способные соединять совокупную инновационную мощь современной науки с жизнью каждого человека [4: 267].

Сегодня уровень развития и использования современных технологий в той или иной стране определяется не только развитием материальной базы, но главным образом – степенью интеллектуализации общества и личности, их способностью производить, усваивать и применять новые знания. В этих условиях всеобщее научное знание, обеспечивающее систематическое многоаспектное взаимодействие личности и общества, становится одним из наиболее значимых социальных институтов. К знанию предъявляются принципиально новые требования, которые связаны с необходимостью смены системы ценностей общества в направлении открытости, толерантности, культуры.

Данное обстоятельство связано с тем, что сущность понятия "знание" остается ключевым фактором для любого периода истории человечества. Это понятие всегда указывало на механизм и одновременно

среду, которые "ответственны" за становление, возвращение личности, развитие человека и человечества в их единении. Именно это имел в виду Гегель, когда, определяя образованность как владение знанием, как "то, благодаря чему индивид обладает значимостью и действительностью", писал, что индивидуальность "насколько она образована, настолько она действительна и располагает силой" [5].

Сегодня социально-философская теория и практика представляет три базовые концепции получения знаний: традиционалистскую идеологию в обучении, рационалистическую модель овладения знанием, феноменологическую модель знаниевой парадигмы. Каждая из названных моделей формулирует собственный подход к решению фундаментальных проблем, связанных с образованностью человека. В *традиционалистской концепции* получение знаний рассматривается как формирование заданных обществом черт личности, что соответствует технократическим целям обучения. Эта концепция научного знания является базовой в Западной Европе и США. Традиционалистская концепция опирается на теоретические положения, разработанные Э. Шартье, Ж. Мажо, Л. Каро, Ж. Капель, Г. Кэвелли и др. *Рационалистическая концепция* получения знаний основывается на выявлении наиболее эффективных способов усвоения различных видов понятий, а также решении задач практической адаптации молодежи к существующим социальным условиям через определенные образовательные механизмы. В рамках данной концепции социокультурное пространство функционирует по принципу индустриальной структуры. В основе рационалистической концепции лежат теории П. Блума, Р. Тайлера, Р. Генье, Б. Скиннера и др. В трактовке *феноменологической концепции* смысл научного знания состоит в личностном самовыражении. Задача социокультурного пространства в этом случае – дать возможность для свободного развития индивидуальности. Процесс овладения знанием понимается как помощь в саморазвитии, реализации способностей и своеобразия личности. Тем не менее, к недостаткам феноменологической концепции научного знания можно отнести смягчение целенаправленного воздействия, возможность формирования людей с приглушенным чувством ответственности и ослабление социальных связей.

Многие мыслители современности, понимая несовершенство показанных моделей, основывают научное знание на религиозной и философской морали, например в традициях вальдорфской педагогики Р. Штайнера. В Украине поиски социально-философской концепции научного знания имеют богатую историю. В настоящее время теоретические аспекты современного научного знания и овладения им разрабатывают украинские ученые И. Зязюн, В. Малахов, В. Онищенко, И. Синица, С. Шендрик, В. Чернокозова, И. Чернокозов, Я. Якубсон и др. При этом включение Украины в Болонский процесс помогает сосредоточить внимание на проблемах укрепления позиций украинской системы овладения научным знанием в Европе и мире.

При этом перед научным знанием в Украине стоит сложная задача: не упустить открывающиеся в процессе интеграции возможности и в то же время сохранить традиции отечественной культуры, образования и науки, их преимущества. Тем не менее, в контексте изучения трансформации украинской системы научного знания в условиях глобализованных изменений можно выявить ряд противоречий, причины которых кроются в институционализации европейской и украинской образовательных систем. Эти противоречия обостряются объективным, комплексным и универсальным глобализационным процессом. С одной стороны, глобализация ведет к развитию институционализации транснациональных форм социальных практик, выдвигающих на первый план проблему универсализации социальных параметров личности человека, а с другой стороны, в то время, когда социальные отношения обретают глобальную протяженность, можно наблюдать растущую потребность в локальной автономии и региональной культурной идентичности. Ослабление националистических чувств, связанных с классическими формами нации-государства, сочетаются с возрождением локального национализма [6]. По наблюдению английского социолога Энтони Гиденса, это выражается в своеобразном переключении националистических чувств и настроений с национального государства, отступающего под натиском новых отношений и практик, на менее широкие общности регионального и местного плана. Именно отсюда проистекают импульсы, направленные на защиту местной политической автономии и стимулирование культурной идентичности регионального типа. Процесс "локализации национализма" весьма способствует укреплению роли и значения регионов, причем как в Европе, так и за ее пределами. Правда, такого рода национализм следует признать национализмом нового, нетрадиционного типа [7].

Глобализационные системные процессы ведут к появлению ранее не существовавших популяций (расово-этнических, культурно-цивилизационных групп и т. п.), к изменению стратификационной структуры человечества в зависимости от его отношения к общему глобализационному процессу, стиля жизни на планетарном уровне и вызванных этим изменениях в структуре и функциях образования, социокультурного пространства как социального института. Применительно к феномену научного знания очевидно требование возобновления и приведения в соответствие с запросами сегодняшнего дня действующих социокультурных концепций и подходов с тем, чтобы задействовать в качестве стимулирующих факторов как соревнование, так и сотрудничество, объединяющую людей солидарность. Однако, несмотря на ярко выраженный социальный запрос, мировое социокультурное пространство, как отмечают исследователи в данной области, пока не в состоянии удовлетворить все возрастающий спрос

на объем и качество новых систем овладения научным знанием. Налицо возможность разрыва между социальными потребностями в овладении знанием и возможностями их удовлетворения. Научное знание в глобальном масштабе имеет тенденцию становиться консервативным механизмом, не способным эффективно содействовать решению глобальных и других проблем человечества. В результате возникло противоречие между ставшим уже естественным правом человека на получение знаний и традиционной системой образования. Возникает и вопрос о практике формирования модели образовательной системы, в которой могло быть разрешено противоречие между обществом и научным знанием [8].

Обратимся теперь к модернизации системы научного знания нашей страны, которая выступает составной частью либеральных реформ социокультурного бытия Украины в конце XX – начале XXI вв. Отметим генетическое родство и реформ, и модернизации научного знания с процессом глобализации. Причем глобализм в украинском обществе выступает в форме либерального реформирования в целом и, в частности (в сфере знания), – в виде модернизации. В современном мире, где способность быстро адаптироваться к условиям международной конкуренции становится важнейшим фактором устойчивого развития, цель политики модернизации научного знания состоит в обеспечении конкурентоспособности страны на мировом уровне [9: 13].

Такова декларированная вербальная форма политики модернизации научного знания, порожденной условиями глобализации. Факты же свидетельствуют не об улучшении интеллектуальной сферы, но, напротив, о вызывающих большую тревогу негативных тенденциях в системах интеллекта и образования. Так, отмечается снижение объемов инвестиций в образование в Украине в последние годы более чем в 20 раз по сравнению с 1990 годом и связанное с этим резкое ухудшение материально-технической базы образовательных учреждений; продолжающееся разрушение вузовской науки, непосредственно влияющей на качество образования; слабый учет потребностей рынка и перспективных направлений развития экономики; отрыв обучения от производственной базы, и соответственно, от потребностей работодателей и, наконец, отсутствие государственного заказа на специалистов. Нужно признать, что подобные проблемы касаются не только системы получения знаний в Украине, но свойственны всему постсоветскому социокультурному пространству [10: 4].

Между тем, модернизация действительно необходима украинскому научному знанию, и такая потребность осознается самыми широкими кругами украинской общественности. Очевидно, что создание новой, универсально-целостной, парадигмально-холистической концепции научного знания давно уже является актуальным в контексте современных поисков в области концептуализации социокультурного пространства. В связи с этим уместно будет допустить, что методологические и гносеологические поиски обоснования новых концептуальных подходов в социокультурном пространстве выявляют потребность в онтологическом объяснении развития личности в мире, что, собственно говоря, можно без преувеличения назвать единой темой всей мировой философской традиции от древности до наших дней. Отметим при этом, что кризис традиционных форм рациональности, осуществленный в различных философских дискурсах постмодерна, еще больше обостряет вопрос относительно места научного знания в мире. Осмысление роли и места научного знания в современной действительности приводит к выводу, что попытка объяснить и осовременить научное знание посредством его же самого и продуцированных им самим форм в проектах постмодерна столкнулась с рядом серьезных проблем. Самой амбивалентной из данных проблем, в контексте нашего исследования, является выяснение сущности и форм взаимодействия социокультурного пространства и личности в рамках мультикультурного глобализированного сообщества.

Социально-философская мысль на постсоветском пространстве методологически исходит из общепринятого в настоящее время в философском сообществе постулата о смене парадигмы научного знания, который, как показывает опыт, воспринимается сегодня в качестве аксиоматического императива на всех уровнях социокультурного пространства. Тем не менее, несмотря на огромное количество предлагаемых вариантов решения проблемы новой методологии знаний на уровне ее рационального осмысления, можно констатировать, что эти варианты не являются до конца последовательными, поскольку не претендуют на статус и роль социально-философской поддержки социокультурного пространства. Хотя именно новейшие концепции научного знания, объединенные с достижениями социогуманитарных исследований, могут сыграть роль методологической основы для построения новейшего социокультурного мировоззрения, способного функционировать в новой открытой, нелинейной картине мира. При этом очевидно, что эти концепции научного знания с необходимостью должны быть гуманистическими. Системы овладения знанием в глобализированном социокультурном пространстве видятся мультикультурными, причем мультикультурными в широком смысле: предполагающими не только собственно культурные, но и национальные, расовые, религиозные, образовательные, возрастные, гендерные и т. п. различия. Соответственно, сознание человека, возрастающего и образующегося в такой возможно разноликой среде, предполагается толерантным к различного рода отличиям. В таких условиях социокультурное пространство приобретает непреходящие изменения, в результате чего люди получают способность постоянно изменять навыки, обращаясь к новым информационным источникам.

Первое негативное обстоятельство заключается в том, что в контексте социальной стратификации глобальный капитализм характеризуется тенденцией к нарастанию социального неравенства и поляризации общества, а именно: одновременного роста верхушки и дна социальной шкалы. Второе обстоятельство – дальнейшая индивидуализация труда подрывает основы коллективной сплоченности работников индустриальной сферы. В итоге возникает третье обстоятельство – происходит постоянное размывание элементов социально ответственного государства, лишаящего поддержки людей, которые не в состоянии справиться самостоятельно с вызовами жизни. Вместе с тем нарастает угрожающая тенденция социального исключения целых контингентов населения. Становится больше людей, которые из-за низкого уровня знаниевой активности ничего не стоят ни как производители, ни как потребители. Все это предопределяет высокий уровень кризисных ситуаций в жизни их семей, приводит к личностным кризисам. Углубление социального раскола в современном мире и недейственность общественного договора между трудом и капиталом в индустриальную эпоху в виде социально ответственного государства – все это усиливает неспособность значительной доли людей вписаться в логику доминирующих информационных сетей глобализованного общества. Это приводит к тому, что значительные контингенты населения стремятся найти новый смысл жизни, трансформируя собственную систему ценностей и убеждений. Так появляются новые группы сопротивления социуму – например, религиозный фундаментализм, национализм, локализм, этнический сепаратизм и т. п. Они демонстрируют разрыв с имеющейся социальной логикой, стремятся к автономии от государственных структур, отрицают самоценность частной собственности и капитала, значимость новых технологий. Участников данного "нового" сопротивления проблематично инкорпорировать в имеющийся образ жизни.

Выход из подобной ситуации усматривается в развитии человеческого ресурса: чтобы не допустить отрицательных социальных исходов, нужно не только ответственное управление, но и ответственное общество, обладающее знанием. Путь, которым пойдет социум, зависит от характера социальных институтов, от человеческих ценностей, от носителей новых социальных ролей и их решительности формировать и контролировать судьбу личную и общества.

Нынешние мировая экономика, общество и культура построены на интересах, ценностях, институтах и системах правления, ограничивающих в принципе коллективную креативность, присваивающих плоды информационных технологий и направляющих энергию к сокрушительной конфронтации. Для того, чтобы произошел переход от идентичности сопротивления к идентичности проекта, должна вырасти критическая масса представителей самоорганизованного труда, формирующая основы новой политики. Отличительной чертой этой политики видится объединение информационных технологий с ценностями и проблемами, возникающими из настоятельных нужд и жизненного опыта людей в информационную эпоху. Экстраординарная роль здесь принадлежит новой политике и новой методологии научного знания. Концептуальные изменения в научном знании необходимы, они должны быть составной частью развивающейся общественной системы, которая, в противном случае, обречена на стагнацию и распад.

Развиваясь под влиянием общемировых философских традиций, но, преломляя их через национальный менталитет и систему ценностей, украинская социальная философия выработала ключевые идеи и понятия, органичные для национального мировосприятия и ставшие базовыми для анализа системы овладения знанием. Прежде всего, среди них можно назвать идею всеединства (в славянской философской традиции), или идею соборности (в украинской философской традиции). Исходя из этого, Вселенная представляет собой единое, иерархически организованное целое. Взгляд на мир как на единое целое подразумевает и единую парадигму познания.

Очевидно, что жизнеспособные концепции научного знания должны не только базироваться на национальных традициях и лежащих в их основе мировоззренческих позициях, но также отвечать на вызовы времени. С этих позиций представляется возможным сформулировать основные методологические принципы, на которых могут и должны базироваться основы современных концепций научного знания. Нужно, однако, признать, что часть принципов являются общеизвестными и детально разработанными, однако традиционность не делает их устаревшими и нежизнеспособными. На наш взгляд, требуется дополнить разработанные социально-философской наукой принципы научного знания положениями, продиктованными новейшими изменениями в современном глобализованном социокультурном пространстве. Эти принципы следующие:

#### 1. Принцип самоценности научного знания.

Научное знание формирует, во-первых, личность как таковую, во-вторых, полноценного члена социума. Эти две составляющие должны стать факторами мотивации к овладению знанием для современного общества. Сегодня в Украине в основу социальных реформ кладется, на наш взгляд, малообоснованный и неэффективный принцип – рыночно-прагматистский, или утилитаристский. Этот принцип, прежде всего, ведет к противоречиям в системе получения знаний, в ее основных механизмах. Рыночно-прагматистский подход к научному знанию не способен выполнить даже свою прямую функцию – поставки специалистов тем сферам экономики, где они требуются. Самое важное – этот подход открыто понижает статус знания как такового. Это резко ослабляет мотивацию к получению

знания, и, следовательно, неизбежно понижает его качество. К тому же данный подход не выполняет важнейшую функцию формирования целостной личности гражданина одного из крупнейших государств Европы, каким является Украина.

#### 2. Принцип фундаментальности научного знания.

Он подразумевает развитие на новом уровне давно апробированных подходов и методик овладения знанием: 1) включение в образовательные программы блока основных дисциплин в достаточном объеме (не менее объема советского периода) в качестве обязательного и 2) соблюдение основных дидактических принципов в преподавании (прежде всего принципов системности и последовательности).

Что, на наш взгляд, нуждается в коррекции в процессе реализации этого принципа в новых условиях? Во-первых, необходимо дополнить базовые образовательные курсы дискуссионными вопросами современной науки. Во-вторых, более определенно вписывать получаемые знания в социально-культурный, политико-экономический контекст. В-третьих, усилить синтетическую компоненту в овладении знанием. Опора на принцип фундаментальности научного знания, с учетом коррекций, будет соответствовать и общемировым тенденциям социокультурного развития, где интегративные процессы и комплексные исследования играют все большую роль.

#### 3. Принцип универсальности научного знания.

Данный принцип берет свое начало в образовательных программах, изложенных ренессансными гуманистами, с традициями обязательного изучения древнегреческого и латыни. Несомненно, сами программы устарели, однако во внутренней содержательной их части с позиции внутреннего духовного стержня знаниевый проект Ренессанса несет в себе немало продуктивных для современной культуры идей. "Гуманистическое образование" и сегодня в состоянии предложить несколько существенных, субстанциональных положений, которые могут быть востребованы социокультурной парадигмой.

Прежде всего, следует упомянуть о филологическом аспекте ренессансного гуманизма. Утверждение "классических основ языка" было не только приобщением к "древним языкам" (латыни и греческому), не просто техническое овладение ими, что помогало осваивать античные ценности, но ориентировало на проникновение в иную культурную онтологию. В современном мире, ввиду "обеднения" языковых конструкций, возвращение к классическим основам, приобщение к высокой языковой культуре были бы результативными.

Идея универсального научного знания способствовала разностороннему развитию личности. Ренессансная культура не была культурой специфической, а ренессансный гуманист не был ученым узкой специализации, он стремился к универсальной полноте. И сегодня, в современной мультикультурной ситуации, в процессе возникновения междисциплинарных наук, требующих зачастую обширных познаний во многих смежных областях, идеалом становится ученый-универсал. Таким образом, возрожденческий опыт универсального научного знания, несомненно, актуален и может быть востребован современным социокультурным пространством.

Наконец, провозглашенный ренессансной культурой гуманизм предполагал не просто пристальное внимание к человеку, его природе и экзистенциальным проблемам, но усвоение определенной системы духовных ценностей, что немаловажно в эпоху прагматично-утилитарных правил поведения. Особенно ценно, что при разнообразии оттенков духовно-нравственных рекомендаций все гуманисты были единомышленны в главном – светской ориентации всей системы знания, нацеленной на формирование свободного человека, широко эрудированного, высоконравственного и граждански активного. Таким образом, принцип универсальности научного знания имеет мощное креативное ядро – предполагает формирование мыслящего, знающего интеллигента с широким кругозором и устойчивой системой ценностей (моральными убеждениями), а также с активной гражданской позицией.

#### 4. Принцип мультикультурализма в научном знании.

Современное мультикультурное общество – результат регулируемого обмена различиями. В таком случае "мультикультурализм" – это такое состояние общества, когда индивид имеет равный доступ к различным культурам и может формировать собственную позицию. Что касается этнокультурного плюрализма, то это сосуществование множества культур в одном государстве, когда при явном доминировании одной культуры представители иных культур не подвергаются угрозе, но и не пользуются государственной поддержкой. В первом случае мультикультурализм – это идеология, надстраивающая общенациональные ценности над этническими, провозглашающая определенный канон поведения и четко определяющая границы толерантности. Во втором – это практическая реализация права на своеобразие и свободную, ничем не ограниченную самоидентификацию индивида и, соответственно, государственная политика, направленная на поддержание культурного разнообразия. Глобальное мультикультурное социокультурное пространство – такая форма жизнедеятельности, которая намного расширяет возможности личностного саморазвития, самореализации и самоопределения. Это интегрирующая идея, вокруг которой возможно выстроить стратегию научного знания.

Сегодня возникает социальная потребность в организации целенаправленной работы по формированию мультикультурной личности, сочетающей в себе системные знания в области этнокультуры, гармоничное

национальное самосознание, ориентацию на духовные ценности, толерантность и способность к межэтническому диалогу. Это своеобразный социальный заказ эпохи, настоятельно требующий освоения подрастающим поколением общечеловеческих ценностей, приобщения к культуре других народов, сохранения многовековых традиций, создания необходимых условий для их дальнейшего развития. Все это требует перехода от традиционных систем научного знания к инновационным мультикультурным научным и образовательным пространствам, т. е. такое состояние социокультурной действительности, которое направлено на изменение формы бытия научного знания в пространстве и времени.

#### 5. Принцип толерантности в научном знании.

Становлению мультикультурного сознания способствует воспитание толерантного мировоззрения, в основе которого лежат объективированные смыслы, а мультикультурное сознание, в свою очередь, способствует становлению толерантной личности, т. е. формирует личностные смыслы. Нынешнее научное знание, основанное на позициях повеления и запрещения, формирует (в открытой или скрытой форме) интолерантное сознание. Если интолерантное сознание, воспитуемое в традиционных "неразрешительных" подходах, линейно, однозначно, нетерпимо по отношению к чужому сознанию, то толерантное сознание означает уважение, доброту, любовь, альтруизм. В последние годы философские и социальные исследования во всем мире, и в Украине, в частности, фиксируют тенденцию понижения качества личности человека, особенно его нравственной устойчивости, способности к выживаемости, культурного обустройства собственной жизни. Самые разнообразные источники интолерантности порождают сегодня в украинском обществе насилие, жестокость и отчуждение. Поэтому воспитание толерантности следует рассматривать в качестве неотложной, важнейшей задачи, если хотим сохранить страну, общество, человека и "человеческое в человеке". В то же время путь к толерантности – это серьезный эмоциональный, интеллектуальный труд и психическое напряжение, ибо оно возможно только на основе изменения самого себя. Идея толерантности в современной действительности вынужденно проходит через все социокультурное пространство нашей страны, что в конечном результате должно привести к опыту мультикультурного общения и коммуникации, а в идеале – к толеранизации общественного сознания.

В эпоху глобализации развитию современных концепций социокультурного пространства (и научного знания, как части данного пространства) отводится особая роль. Это связано с тем, что, во-первых, научное знание осталось ведущим элементом общественной гуманистической практики; во-вторых, научное знание несет в себе потенциал развития – результат внутреннего устройства, а не внешнего влияния; в-третьих, будучи включенным в различные системы, научное знание активно функционирует в мультикультурном пространстве. Известный математик, кибернетик и философ, родившийся и получивший свое первое образование на Украине, в г. Днепропетровске, Ю. Шрейдер отмечал: "Самая страшная из грозящих нам катастроф – это не столько атомная, тепловая и тому подобные варианты физического уничтожения человечества (а может быть, и всего живого) на Земле, сколько антропологическая, т. е. уничтожение человеческого в человеке" [11].

Возможности методологии научного знания для формирования высокого уровня согласия в эпоху глобализации достаточно велики. Внесение в общие принципы социокультурного пространства мультикультурализма и толерантности в качестве социально-философских концепций предоставляет возможности для формирования тех сторон личности, которые выражаются во внутреннем настрое цивилизованно решать все спорные проблемы. Именно в современном глобализованном социокультурном пространстве могут быть сформированы черты сознания и поведения, которые складывают общую жизненную позицию личности, достигаемую через институт научного знания.

### СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Гезалов Ариз Авяз оглы. Трансформация общества в эпоху глобализации : социально-философский анализ / Ариз Авяз оглы Гезалов. – Рос. акад. наук, Нац. акад. наук Азербайджана, Ин-т философии, социологии и права. – М. : Канон+, 2009. – 286 с.
2. Вернадский В. Жизнеописание. Избранные труды. Воспоминания современников. Суждения потомков / В. Вернадский. – М. : Современник, 1993. – С. 533–538.
3. Кузнецов В. Что такое глобализация? / В. Кузнецов // МэиМО. – 1998. – № 2. – С. 13–14.
4. Моисеев Н. Н. Быть или не быть человечеству? / Н. Н. Моисеев. – М. : Молодая гвардия, 1999. – 267 с.
5. Гегель как практик и теоретик образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [www.bimbad.ru/docs/hegel.../hegel\\_vvedenie.pdf](http://www.bimbad.ru/docs/hegel.../hegel_vvedenie.pdf).
6. Галецкий В. Ф. Демографические проблемы глобализации : автореф. дисс. канд. эконом. наук : спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством : теория управления экономическими системами ; макроэкономика ; экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами ; управление инновациями ; региональная экономика ; логистика ; экономика труда" / В. Галецкий. – Москва. – 2001. – 3 с.
7. Национализм в эпоху глобализации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [All-politologija.ru/all-politologija.ru/.../nacionalizm-v-epoxu-globalizacii](http://All-politologija.ru/all-politologija.ru/.../nacionalizm-v-epoxu-globalizacii).
8. Осипов А. М. Социология образования перед новыми проблемами / А. М. Осипов, В. В. Тумалев. – Омск. – 2003. – 100 с.
9. Круглый стол "Основы научного образования в современной школе" // Педагогика. – 2004. – № 10. – 13 с.



10. Садовничий В. А. Кто заплатит за образование? / В. А. Садовничий // Санкт-Петербургский вестник высшей школы. – 2005. – № 10. – 4 с.
11. Князева Е. Н. Одиссея научного разума. Синергетическое видение научного прогресса / Е. Князева. – М. : ИФРАН, 1995. – 228 с.

#### REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Gezalov Ariz Avyaz ogly. Transformatsiya obshchestva v epokhu globalizatsii : sotsial'no-filosofskiy analiz [The Society's Transformation in the Globalization Era : the Social and Philosophical Analysis] / Ariz Avyaz ogly Gezalov. – Ros. akad. nauk, Nats. akad. nauk Azerbaydzhana, In-t filosofii, sotsiologii i prava. – M. : Kanon+, 2009. – 286 s.
2. Vernadskiy V. Zhizneopisanie. Izbrannye trudy. Vospominaniya sovremennikov. Suzhdeniya potomkov [Biography. Selected Works. Contemporaries' Memories. Descendants' Judgments] / V. Vernadskiy. – M. : Sovremennik, 1993. – S. 533–538.
3. Kuznetsov V. Chto takoe globalizatsiya? [What is Globalization?] / V. Kuznetsov // MeiMO [The World's Economics and International Relations]. – 1998. – № 2. – S. 13–14.
4. Moiseev N. N. Byt' ili ne byt chelovechestvu? [To Be or Not to Be to the Mankind?] / N. N. Moiseev. – M. : Molodaya gvardiya, 1999. – 267 s.
5. Gegel' kak praktik i teoretik obrazovaniya [Hegel as a Practitioner and a Theorist of Education ] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : [www.bimbad.ru/docs/hegel.../hegel\\_vvedenie.pdf](http://www.bimbad.ru/docs/hegel.../hegel_vvedenie.pdf).
6. Galetskiy V. F. Demograficheskie problemy globalizatsii [Demographic Issues of Globalization] : avtoref. dissertatsii kand. ekonom. nauk "Ekonomika i upravlenie narodnym khoziaystvom : teoriya upravleniya ekonomicheskimi sistemami ; makroekonomika ; ekonomika, organizatsiya i upravlenie predpriyatiyami, otrasliami, kompleksami ; upravlenie innovatsiyami ; regional'naya ; logistika ; ekonomika truda" / V. Galetskiy. – Moskva. – 2001. – 3 s.
7. Natsionalizm v epokhu globalizatsii [Nationalism in the Globalization Era] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : [All-politologija.ru/all-politologija.ru/.../natsionalizm-v-epokhu-globalizatsii](http://All-politologija.ru/all-politologija.ru/.../natsionalizm-v-epokhu-globalizatsii).
8. Osipov A. M. Sotsiologiya obrazovaniya pered novymi problemami [Sociology of Education before New Challenges] / A. M. Osipov, V. V. Tumalev. – Omsk. – 2003. – 100 s.
9. Kruglyy stol "Osnovy nauchnogo obrazovaniya v sovremennoy shkole" ["Basics of Scientific Education in the Modern School"] // Pedagogika [Pedagogy]. – 2004. – № 10. – 13 s.
10. Sadovnichiy V. A. Kto zaplatit za obrazovaniye? [Who will Pay for the Education?] / V. Sadovnichiy // Sankt-Peterburgskiy vestnik vysshey shkoly [St. Petersburg Higher School Journal]. – 2005. – № 10. – 4 s.
11. Knyazeva E. N. Odisseya nauchnogo razuma. Sinergeticheskoe videnie nauchnogo progressa [The Scientific Mind Odyssey. The Synergistic Vision of the Scientific Progress] / E. N. Knyazeva. – M. : IFRAN, 1995. – 228 s.

Материал поступил в редакцию 08.05. 2015 г.

#### **Ананьева О. П. Розвиток глобалізаційних тенденцій у концептології наукового знання.**

*У статті розкрито питання концептуальних основ сучасного наукового знання. Проблеми розвитку наукового знання та шляхи оволодіння ним розглянуто у зв'язку з тенденціями глобалізації світу. Представлено методологічні принципи сучасних концепцій наукового знання в рамках соціокультурного простору. Мультикультуралізм і толерантність внесено в загальні принципи соціокультурного простору як соціально-філософські концепції наукового знання.*

**Ключові слова:** глобалізація, глобалізоване суспільство, мультикультуралізм, наукове знання, соціокультурний простір, толерантність.

#### **Ananeva E. P. Globalization Tendencies Development in the Scientific Knowledge Conceptology.**

*Trends of the mankind's transition to the post-industrial era of civilization contributed to the emergence of a new scientific paradigm of the global development centered in the globalization concept. The development level and the modern technology use in a country is determined not only by the material base development, but mainly – the intellectualization degree of the society and the individual, their capacity to produce, assimilate and apply the new knowledge. Under these conditions, the general scientific knowledge provides the systematic multidimensional interaction of the individual and the society, is becoming one of the most significant social institutions. The material of the study is based on modern concepts of globalization, scientific knowledge and methods of mastering them in the modern socio-cultural space. The research methods are hermeneutic, social, historical, systemic-structural, interdisciplinary approach. In the globalization era, the development of modern concepts of the social and cultural space has the special role. The scientific knowledge is a part of the socio-cultural space. The scientific knowledge is actively operating in the multicultural space. Intolerance breeds violence and alienation in the Ukrainian society. Tolerance should be seen as a major problem. Multiculturalism and tolerance as a social and philosophical concepts provide opportunities to form the personality, which are expressed in the inner attitude in a civilized way to resolve all contentious issues. In today's globalized socio-cultural space consciousness and behavior traits can be formed that add up the overall identity, which is achieved through the institution of the scientific knowledge.*

**Key words:** globalization, globalized society, multiculturalism, scientific knowledge, socio-cultural space, tolerance.

УДК 165.191:165.6/8:001.3

В. М. Заглада,

кандидат філософських наук, старший викладач  
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)  
viktor\_zaglada@ukr.net

### ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ І ДИНАМІКА ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ЦІННОСТЕЙ АКСІОСФЕРИ НАУКИ

*У статті на основі співвідношення фундаментальних цінностей "істина – благо" проведено аналіз низки внутрішніх і зовнішніх цінностей наукового пізнання. Вони реалізуються через відповідні норми, критерії і вимоги до наукового дослідження й обґрунтування результатів. Показано, що сучасний етап розвитку науки виявляє зміни в функціонуванні цих цінностей: відбувається "послаблення" ролі внутрішньонаукових цінностей чи відмова від них в окремих ситуаціях. Водночас має місце збільшення ролі зовнішніх соціокультурних цінностей науки.*

**Ключові слова:** внутрішньонаукові і зовнішньонаукові цінності, істина, наукова раціональність, системність, логічність, ефективність, соціально-практична значимість.

**Актуальність дослідження.** Наукове пізнання у своїй динаміці ґрунтується на певних регулятивах – аксіологічні передумови науки, цілі і цінності. Вони визначають напрям подальшого руху і їх необхідно виявляти, на них орієнтуватися з метою отримання наукового знання та передбачення наслідків у процесі його реалізації. Трансформації, котрих зазнає наука на сучасному постнекласичному етапі, стали причиною того, що в науковому пізнанні відбувається зміна ціннісних орієнтирів.

**Аналіз наукових досліджень і публікацій.** При розгляді проблеми ціннісних орієнтирів науки філософи звертають увагу на різні її аспекти: класифікацію, роль внутрішньонаукових і зовнішньонаукових цінностей у пізнанні (Т. Кун, Х. Лейсі, Х. Патнем, К. Поппер, М. Савостьянова), перелік і зміст цих цінностей, відштовхуючись від підходів до розгляду (Х. Лейсі, Т. Романовська, В. Яковлев) і ін.

**Метою статті** є аналіз низки внутрішньонаукових і зовнішньонаукових цінностей та виділення трансформацій, змін їх ролі і значимості в умовах сучасного наукового пізнання.

**Виклад основного матеріалу.** Множину цінностей можна розділити на дві підмножини (які, загалом, перетинаються) *внутрішньонаукових* та *зовнішньонаукових* цінностей. Перша із них складається з тих цінностей (в основному когнітивного характеру), які функціонують в межах самої науки, друга охоплює цінності, котрі є зовнішні по відношенню до науки і вказують на її соціокультурну та соціально-практичну значимість.

Зазначимо, що внутрішні аксіологічні основи наукового пізнання (внутрішні цінності) – це цінності і цілі, іманентні саме для нього, вони не притаманні іншим видам пізнавальної і практичної діяльності. Внутрішні цінності зорієнтовані в межах науки і є її безпосередніми стандартами, логіко-методологічними параметрами, регулятивами правильності і законності наукової діяльності, критеріями оцінки прийнятності та якості її продуктів (спосережень, експериментів, фактів, законів, висновків, теорій тощо).

Зовнішні цінності науки – це цілі, норми й ідеали науки, які спрямовані за межі науки і регулюють її відносини з суспільством, культурою та їх різноманітними структурами.

Внутрішньонаукові цінності досить часто цілком виправдано називають *когнітивними* у тому сенсі, що вони відносяться до породження і функціонування наукового знання (тобто до пізнавальної діяльності), у той час як зовнішньонаукові цінності відносять до *соціокультурного* контексту. Серед філософів науки, які вказують на роль внутрішньонаукових цінностей, відмітимо Т. Куна, Х. Лейсі, Х. Патнема, К. Поппера.

Загалом набір і зміст внутрішніх і зовнішніх цінностей, як відображено в історично-науковій і сучасній методологічній літературі, істотно відмінний не тільки для різних наук, але й для однієї й тієї ж науки на різних етапах її існування і для розвитку науки загалом. Так, наприклад, цінність логічної доказовості наукового знання, його аксіоматичної побудови має пріоритетне значення в математиці, але не в історії чи навіть фізиці. У фізиці на перший план виходять логіко-концептуальна відтворюваність явищ, їх точний кількісний опис, експериментальна перевірка, практичне застосування.

Водночас цінності як ідеали є найбільш стійкими утвореннями, тоді як знання, факти, які не стосуються основних цінностей, можуть активно змінюватися. Цінності нерідко більше, ніж факти задають вектор розвитку науки.

Як основу для прийняття теорій, науковці виділяють можливі суми когнітивних цінностей: точність, логічна послідовність, передбачувальний і пояснювальний потенціал, простоту і продуктивність у постановці дослідницьких задач (Т. Кун).

Деякі вчені звертають увагу на інші цінності, які можна віднести до когнітивних: інструментальну ефективність (Х. Патнем), високу ступінь фальсифікованості (К. Поппер), можливість пояснення через

оцінку сильних і слабких місць у теоріях, що історично передують (А. Макінтайр). Є й такі, які вважають, що набір когнітивних цінностей не повинен включати в себе простоту чи пояснювальний масштаб (Бастіан ван Фраасен), інструментальну ефективність, оскільки вона є соціальна, а не когнітивна цінність (Е. МакМаллін) [1: 101], що підтверджує актуальність зазначеної проблеми. Аналіз таких суперечок може стати предметом окремого дослідження.

Х. Лейсі, аналізуючи роботи попередників, до когнітивних цінностей відносить емпіричну адекватність, пояснювальну і об'єднувальну здатність, здатність акумуляції можливостей (включає в себе передбачувальну здатність, внутрішню послідовність, джерело інтерпретативної здатності та здатність вирішення проблем), простоту [1: 106-110]. Окрім наведених когнітивних цінностей він зазначає ті, "що історично проявили себе в інших системах, фактично функціонуючи як критерії відбору теорії, – і як вважає вчений, – є першочерговими наступні: визначеність, доказовість (як у математичному доведенні), послідовно матеріалістична метафізична основа, популярність, відповідність "здоровому глузду", консенсус відносно розуміння "розумності" роздуму, корисність теорії у беконівському смислі" [1: 111].

Із наведеного вище огляду, можна зробити висновок, що єдиного чітко визначеного переліку внутрішньонаукових і зовнішньонаукових цінностей та підходу до їх класифікації не існує. Ці цінності історично розгортаються, ідентифікуються, переглядаються, оскільки вони не є сталими.

В якості основи для наведення послідовності ціннісних орієнтирів, цінностей на які може посилатися наукове пізнання, щоб отримане в результаті знання було науковим, пропонуємо за основу взяти предметну область функціонування цих цінностей. Тому, на наш погляд, цінності проявляють себе в якості орієнтира, що несе в собі певну вагу для отримання наукового знання, зокрема у природничо-науковому пізнанні саме в такій наведеній послідовності: об'єктивна істинність, наукова раціональність, системність, логічність, простота, краса. Разом із цими внутрішніми цінностями значну роль сьогодні мають і такі зовнішні цінності, як ефективність, соціально-практична значимість, відповідальність за наслідки.

На всіх етапах розвитку науки об'єктивна істина була значимою внутрішньонауковою цінністю. Наука, процес наукового пізнання з часів свого виокремлення зорієнтовані на одержання *об'єктивно істинного* знання, такого, що є загальнозначимим, незалежним від окремої людини й людства.

На постнекласичному етапі розвитку науки відбуваються трансформації у трактуванні наукової істини: відхід від традиційної кореспондентської концепції, перехід від істини як зліпка з об'єкта – до істини як способу взаємодії з об'єктом, коли в певних ситуаціях природничо-наукового пізнання (при обґрунтуванні високоабстрактних теоретичних конструкцій) більш адекватною стає когерентна концепція істини.

Когерентний підхід до розуміння істини широко використовується в математиці, логіці, теоретичному природознавстві – там, де найбільш важливою ознакою прийнятності теоретичної системи є несуперечність. Прикладом когерентного підходу є так звана "теоретична перевірка" М. Бунге [2: 276-278], яка має місце при виправданні високоабстрактних теоретичних систем, що знаходяться у стані побудови.

Ще однією важливою внутрішньою цінністю науки, яка відіграє для неї методологічне значення, є *наукова раціональність*. Вважати наукову раціональність внутрішньонауковою цінністю нас зобов'язує те, що наукове товариство у своїй діяльності розділяє (з необхідністю виконує) відповідні норми.

Надзвичайно важливо підкреслити особливу значимість постнекласичного типу наукової раціональності в розвитку сучасного суспільства. Адаже всупереч думці крайніх антисциєнтистів, які бачать у науці злого демона, здатного погубити цивілізацію, вихід із сьогоденної екологічної та соціокультурної ситуації, очевидно, полягає не у відмові від науково-технічного розвитку, а в наданні йому гуманістичного виміру, що, в свою чергу, ставить проблему нового типу наукової раціональності, яка включає в себе в явному вигляді гуманістичні орієнтири і цінності.

Наукова раціональність на сучасній стадії розвитку науки становить гетерогенний комплекс із досить складними взаємодіями між різними історичними типами наукової раціональності. Зокрема, спостерігається зростання ступеня свободи діяльності (передусім, діяльності теоретика), своєрідний перерозподіл пріоритетів як ціннісних компонентів у системі норм наукової раціональності [3]. У науковому пізнанні спостерігається процес лібералізації критеріїв наукової раціональності, який проявляється у формі певних "відмов" від традиційних, більш "жорстких" пізнавальних норм [4].

Наступною важливою внутрішньонауковою цінністю є *аксіоматичність*, чи точніше – *системність знання й аксіоматичний спосіб його організації*. Аксіоматичний метод – це історично перший власне теоретичний метод побудови знання, який поступово став у науці ідеалом організації знання й ідеалом його концептуальної досконалості.

На відміну від буденного чи стихійно-емпіричного знання, наукове знання, як відомо, характеризується особливою організованістю і систематичністю. Всі предмети, явища світу, факти, ключові поняття й терміни, закони, гіпотези, моделі, властивості тощо вона прагне звести до системи того чи іншого ступеня цілісності. Кожен новий результат у науці ґрунтується на попередньому, кожне нове висловлювання намагаються вивести з інших істинних, доведених. Такими вихідними положеннями

в математиці є аксіоми, а в природничих науках – фундаментальні (емпірично обґрунтовані) закони. Ідеалом подібної систематизації є аксіоматичний метод організації знань у математиці та гіпотетико-дедуктивний у природничих науках.

Аксіоматизація науки тісно пов'язана з процесами математизації, оскільки в основі побудови самої математики лежить цей принцип. У період класичного природознавства характерною є математизації фізики, оскільки математичний апарат у фізиків-теоретиків відіграв інструментальну функцію.

У період становлення і розвитку неklasичної фізики математичні форми починають "активно себе проявляти" у вигляді математичних гіпотез. Прикладом успішної реалізації цього методу стала зміна В. Гейзенбергом і М. Борном вигляду канонічних рівнянь Гамільтона-Якобі, що полягало в заміні чисел матрицями. Схожим шляхом Дж. Максвелл отримав рівняння електромагнітного поля, Е. Шредінгер – квантово-механічні рівняння, а П. Дірак – релятивістське рівняння електрона.

В сучасних фізичних теоріях математичний апарат є їх невіддільною частиною, математичні дослідження отримують фізичну реалізацію, без них неможливе формулювання теорії. У сучасній фізиці математичним формам поряд із концептуальною (оформлення емпіричного матеріалу здійснюється за допомогою певних форм мислення, понять, тверджень, гіпотез тощо) притаманні інструментальна і кодифікаційна функції.

Науці, протягом всієї історії її розвитку, крім прагнення до чіткості системи знань, притаманне прагнення до його *логічної строгості*. В межах наукової діяльності цінність мають не просто нові знання, а знання раціонально обґрунтовані, які містять у собі вимогу задовольняти закони логіки. Отримання знання, яке логічно контрольоване, є цінністю, що регулює наукову діяльність.

Однак, реальний розвиток науки досить часто вимагає порушень логіки. Вони стимулюють прискорений розвиток наукової думки, виникнення ідей, що створюють принципово нові підходи, наприклад, парадокс при описі випромінювання абсолютно чорного тіла, який змусив М. Планка ввести кванти випромінювання, і парадокс теорії атома Н. Бора та його постулати. Порушення такого типу сприймаються самими вченими як такі, що необхідно усунути, а це передбачає існування в якості внутрішньонаукового абсолюту вимоги логічної обґрунтованості науки.

Серед внутрішніх цінностей, на які орієнтуються вчені у процесі пізнання, виділяють такі естетичні установки як *простота* і *краса*.

Під простотою одні розуміють гармонію, елегантність та інші естетичні якості, для інших за цим визначенням стоїть: бережливість; економія (формулювань, технічних пристроїв); ефективність у поясненні, передбаченні тощо; розгортання "самих простих", доступних математичних рівнянь; концептуальну ясність, "чіткість і ясність" (Р. Декарт), зрозумілість; ідеалізацію, яка забезпечує еталонний рівень і відхід від якої можна легко пояснити; наявність відповідних аналогій з іншими теоріями (Н. Кемпбелл) і формалізованість. Простота передбачає також узгодженість (Е. МакМаллін), відповідність, однорідність (В. Ньютон-Сміт), епістемологічний консерватизм (Б. Елліс) чи відмову від *hoc* характеристик [1: 109-110].

У західній філософії науки інтерес до простоти був викликаний намаганням раціонально реконструювати процедуру вибору між емпірично еквівалентними теоріями, які претендують на теоретичне пояснення однієї і тієї ж області емпіричних даних. Оскільки вибір між цими теоріями, якщо залишатися в межах емпіричного критерію, є неможливим, то в якості вибору включають позаемпіричні міркування. Один із них – критерій порівняльної простоти.

К. Поппер, аналізуючи поняття епістемологічної простоти, ототожнює його із ступенем фальсифікованості й робить висновок про те, що "прості висловлювання варто цінити вище, ніж менш прості, тому що вони повідомляють нам більше, тому що більший їх емпіричний зміст і тому що вони краще перевіряються" [5: 188]. Таким чином, простота є одним із методологічних принципів пізнавальної діяльності. Прості теорії краще піддаються перевірці і у цьому її (простоти) цінність для науки.

Ще одним ціннісним орієнтиром у виборі наукової теорії є *краса*. Краса наукової теорії тісно пов'язана із простотою. Просту за вираженням теорію, але змістовну за суттю, широтою охоплених предметів, явищ можна вважати красивою.

Згідно з одним із визначень, яке сходить до античності, *краса* є мірою гармонічності, істинності, співзвучності Космосу, це "правильне узгодження частин одна з одною і з цілим" [6: 269]. Математика краще від інших наук підпадає під таке розуміння. В. Гейзенберг зазначав, що "частинами є в даному випадку властивості цілих чисел, закони геометричних побудов, а цілим – очевидно, система математичних аксіом, що лежить у їх основі, й охоплює арифметику і геометрію та забезпечує своєю несуперечливістю їх єдність" [6: 269].

Краса в науці виникає при поєднанні трьох умов: об'єктивної правильності рішення, його неочікуваності й економичності, що в свою чергу, передбачає економію сил і виявлення найкоротшого шляху до цілі. Красиве у науковому дослідженні передбачає зведення складного до простого без втрати змісту. На думку В. Гейзенберга, таке зведення досягається в процесі наукової діяльності відкриттям загального принципу, який полегшує розуміння явищ і сприймається як прояв краси. Для сучасної

теоретичної фізики об'єднання чотирьох видів взаємодії в одну довершену теорію було б, з одного боку, перемогою, а з іншого – це красиво.

Внутрішні цінності є вагомими, проте не єдиними визначальними для наукового пізнання. Поряд із ними є система *зовнішніх (зовнішньонаукових) соціокультурних цінностей*, яка утверджує ідею корисності, практичної, прикладної складової, необхідності науки для суспільства.

Будучи частиною культури, наука залежить не лише від власне наукових традицій і цінностей, але й від норм та установок всієї людської культури. Ідеї детермінованості науки іншими формами культурної творчості висловлювалися ще на початку ХХ ст. О. Шпенглером. Його ідея культурної детермінації наукового пізнання, незважаючи на досить суперечливі положення, отримала визнання і розвиток, як у філософії, так і в самій науці. Ідеї О. Шпенглера вплинули на видатного фізика Е. Шредінгера, який зазначав, що "існує тенденція забувати, що всі природничі науки пов'язані з загальнолюдською культурою і що наукові відкриття, навіть ті, які здаються передовими і доступними розумінню небагатьох обраних, все ж не мають змісту поза своїм культурним контекстом" [7: 61].

В останні десятиліття наука усвідомлюється дослідниками як форма культурної творчості, яка не може існувати поза культурними ціннісними нормами і установками. Власний внутрішній розвиток науки демонструє можливість її наближення до того життєвого світу, якому колись протистояв ідеалізований світ науки. Тому сьогодні, певною мірою, важко відмовитися від таких соціокультурних чинників, прикладних факторів, культурних норм – зовнішніх цінностей науки як ефективність, соціально-практична значимість, відповідальність за наслідки та ін.

*Ефективність* характеризує науку з боку її результативності як виробника нового наукового знання та впровадження його в науку та практику.

Пізнавальна діяльність людського соціуму спрямована на видобування інформації, пов'язаної з об'єктами матеріального світу і перевід її у вільну, ідеальну. В ідеальній формі інформація стає загальнодоступною, придатною для розповсюдження в часі і в просторі.

Для самокерованих систем важливо накопичувати не будь-яку інформацію, а лише корисну, таку, яка сприяє їх найбільш ефективному функціонуванню і розвитку. Найбільшу цінність являє собою та інформація, яка сприяє генеруванню нової. З цих позицій науку можна розглядати як спеціалізовану підсистему у складі самої високорозвиненої системи на Землі – людського суспільства, яка генерує саму високоцінну інформацію – наукове знання.

Процес виробництва нового знання складається із двох основних операцій: отримання нової інформації про об'єкт дослідження та її теоретичної (логічної) обробки. Від результатів цих операцій залежить цінність отриманого знання. Вклад отриманого знання в загальнолюдський фонд науки тим більш значимий, чим більше воно відрізняється від відомого (новизна) і чим вищий його теоретичний рівень (інформаційна ємність).

Незважаючи на те, що сучасна наука продовжує претендувати на роль основного постачальника знань про світ, сліпа віра в науку все ж відходить у минуле. Провідні позиції посідає *соціально-практична значимість*. Це пов'язано зі зростанням технологічного використання науки, що зумовило якісно нову стадію розвитку науки і техніки, активну взаємодію їх із суспільством і формування технонауки. У ній домінуюче положення належить власне не фундаментальним (вони тут частіше є можливим наслідком), а прикладним дослідженням, які визначаються соціальним замовленням. Традиційне розуміння того, що наука продукує наукове знання, яке знаходить технологічне використання, відійшло у минуле. Сьогодні "сама діяльність із отримання знань "вбудовується" у процеси створення й удосконалення тих чи інших технологій" [8: 590]. Метою наукової діяльності визначається не отримання істинного знання, а отримання ефекту, який може бути втілений у технологію, що користується попитом.

Наука, відкинувши різні філософські претензії, стає своєрідним бізнесом, який формує світогляд і ціннісні орієнтації його учасників. Соціальне замовлення, яке добре оплачується, сьогодні є чинником вибору об'єктів пізнання і напрямків руху дослідницької діяльності, що яскраво простежується у постнекласичній науці. Як зазначає В. Кізіма, "епоха наживи породжує відповідне світовідношення людини, а разом із ним і суспільне світовідчуття, яке приводить, нарешті, до цілком певної культурно-історичної парадигми. Сьогодні вона цілком визначилась і вже охопила духовну сферу. Це ...кочівний героїзм із його архе – грошима, на які обмінюється все, подібно тому, як у Геракліта все обмінюється на вогонь" [9: 189]. На цю ж ситуацію звертає увагу і сучасний фінансист Ж. Аталлі у праці "Лінії горизонту". Вище вказане фактично є ціннісним орієнтиром сучасного суспільства загалом, яке має безпосереднє відношення і до науки, і до вченого.

Наука і техніка викликають сьогодні у суспільства множини різних асоціацій, з одного боку, вони забезпечують нам комфорт, роблять життя безпечним і надійним, з іншого, – з'являються небажані наслідки: забруднення оточуючого середовища, зміни клімату, соціальні конфлікти. Очевидно людство має нести *відповідальність за спричинені наслідки*. Однією із причин цих наслідків є постійне розширення можливостей людства завдяки науці і техніці, віра у безсумнівність їх прогресивності та відсутення критики їх успішного розвитку.

Проблематика небажаних побічних наслідків науки і техніки не була раніше в центрі уваги наукових та суспільних дискусій на думку Ар. Грунвальда з двох причин: "по-перше, ці негативні і небажані наслідки виготовлення чи використання нової техніки першопочатково розглядалися як зневажливо малі порівняно із перевагами і досягненнями" [10: 116]. Через існування думки про те, що середовище, яке нас оточує, за своїми масштабами настільки перевищує обсяги викидів, що йому нічого не загрожує, а його ресурси, необхідні людству, є безмежними. "По-друге, негласно передбачалось, що всі негативні наслідки науково-технічного прогресу можуть бути вирішені за допомогою його самого, тобто в основному на базі природничо-наукових і технічних знань, а майбутні техніка і технологія самі по собі краще усунуть всі ці негативні наслідки, ніж старі. Таким чином, вирішення цих проблем може бути перенесено з теперішнього в майбутнє" [10: 116]. Протягом останніх десятиліть ці аргументи були дискредитовані станом біосфери і сьогодні має бути зовсім інше усвідомлення відношення між наукою, технікою і суспільством.

Очевидно суспільство має впливати на науково-технічний розвиток. Проте наскільки він є доступним для суспільного контролю? Адаже з точки зору технологічного детермінізму технічний розвиток відбувається за своїми власними законами. За передбачуваними цілераціональними намірами учасників відбувається формування техніки прихована "незрима рука", будь-то економічний тиск на техніку через ринкові механізми, передбачуване виникнення техніки із застосування некерованого розвитку природознавства й ін.

Суверенність науки і свобода наукового дослідження стають все більше пов'язаними із соціальною відповідальністю. Спроби зняти із себе таку відповідальність, пояснюючи це гносеологічними чи методологічними причинами, які визначають логіку розвитку науки, логіку конкретного дослідження, є неетичними. Перебувати на виключно когнітивістській позиції у відношенні до науки все частіше стає некоректним.

**Висновки.** Реальна наука невіддільна від соціального контексту. Наукові інститути часто залежать від політики, економіки, ідеології і опиняються інструментами в руках останніх, засобами, через які в науку впроваджуються їх інтереси.

В рамках класичних уявлень про цінності і цілі науки загалом і вченого зокрема пріоритет належав пізнанню істини. Її досягнення є благом для людства. Сьогодні у постнекласичний період ця позиція зберігається лише в окремих випадках, але хочеться вірити, що зберігається. Однак з'являються й інші причини: це необхідно для кар'єри; цього вимагає соціальне замовлення; вчений виконує ділянку роботи як член групи; від цього залежить його заробіток та ін.

Проте, яких би змін не зазнавали цінності науки, цінності окремого вченого, без науки неможливо уявити існування сучасного світу. Як показав проведений аналіз, у сучасному науковому пізнанні, внаслідок його особливостей, відбувається певне "послаблення" вимог ("переоцінка" внутрішньонаукових цінностей) чи відмова від деяких із них у окремих ситуаціях.

На постнекласичному етапі розвитку науки відбуваються трансформації у трактуванні наукової істини: в окремих ситуаціях природничо-наукового пізнання відбувається відхід від класичної кореспондентної концепції та звернення до когерентної концепції істини. У науковому пізнанні спостерігається процес лібералізації критеріїв наукової раціональності, вплив естетичних цінностей простоти і краси. Також має місце збільшення ролі соціокультурних цінностей.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лейси Х. Свободна ли наука от ценностей? Ценности и научное понимание / Хью Лейси ; [пер. с англ. Л. В. Сурковой, В. А. Яковлева, А. И. Панченко ; под ред. В. А. Яковлева]. – М. : Логос, 2008. – 360 с.
2. Бунге М. Философия физики / Марио Бунге ; [пер. с англ. Ю. Б. Молчанова]. – [2-е изд.]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 320 с.
3. Заглада В. М. Проблема виправдання високоабстрактних теоретичних конструкцій у сучасному природознавстві / В. М. Заглада // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Философия. Социология". Том 21 (60). – 2008. – № 4. – С. 59–66.
4. Ратников В. С. Научная рациональность : на пути к обновлению критериев и идеалов / В. С. Ратников // Sententiae : [наук. пр. Спільки дослідників модер. філос. (Паскалівського товариства)]. – 2004. – Спецвипуск № 1 "Феномен раціональності". – С. 150–176.
5. Поппер К. Логика и рост научного знания : [избр. работы] / К. Поппер ; [сост., общ. ред. В. Н. Садовского ; пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1983. – 605 с.
6. Гейзенберг В. Шаги за горизонт / В. Гейзенберг ; [сост. А. В. Ахутин ; общ. ред. и вступ. ст. Н. Ф. Овчинникова ; пер. с нем.]. – М. : Прогресс, 1987. – 368 с.
7. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / Илья Пригожин, Изабелла Стенгерс ; [пер. с англ. Ю. А. Данилова ; общ. ред. и послесл. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича, Ю. В. Сачкова]. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
8. Юдин Б. Г. Знание как социальный ресурс / Б. Г. Юдин // Вестник РАН. – 2006. – Т. 76. – № 7. – С. 587–595.
9. Кизима В. В. Тоталлогия : философия обновления / В. В. Кизима. – К. : ПАРАПАН, 2005. – 272 с.
10. Грунвальд Ар. Роль социально-гуманитарного познания в междисциплинарной оценке научно-технического развития / Ар. Грунвальд ; [пер. с нем. Г. В. Гороховой, Е. А. Гавриловой] // Вопросы философии. – 2011. – № 2. – С. 115–126.

## REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Leysi Kh. Svobodna li nauka ot tsennostey? Tsennosti i nauchnoe ponimanie [Is the Science Free from Values? Values and Scientific Understanding] / Hyu Leysi ; [per. s angl. L. V. Surkovoy, V. A. Yakovleva, A. I. Panchenko ; pod red. V. A. Yakovleva]. – M. : Logos, 2008. – 360 s.
2. Bunge M. Filosofiya fiziki [The Philosophy of Physics] / Mario Bunge ; [per. s angl. Yu. B. Molchanova]. – [2-e izd.]. – M. : Editorial URSS, 2003. – 320 s.
3. Zaglada V. M. Problema vypravdannya vysokoabstraknykh teoretychnykh konstruksiy u suchasnomu pryrodoznavstvi [The Justification Problem of Theoretic Structures in the Modern Natural Study] / V. M. Zaglada // Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriya "Filosofiya. Sotsiologiya". Tom 21 (60) [Scientific Notes of Tavriya V. I. Vernadskiy National University. Series "Philosophy. Sociology". Volume 21 (60)]. – 2008. – № 4. – S. 59–66.
4. Ratnikov V. S. Nauchnaya ratsionalnost' : na puti k obnovleniyu kriteriev i idealov [Scientific Rationality : on the Way toward Criterias and Ideals' Renovation ] / V. S. Ratnikov // Sententiae [Sententiae] : [nauk. pr. Spilki doslidnikiv moder. filos. (Paskalivskogo tovaristva)]. – 2004. – Spetsvypusk № 1 "Fenomen ratsional'nosti". – S. 150–176.
5. Popper K. Logika i rost nauchnogo znaniya [Logics and Growth of Scientific Knowledge] : [izbr. raboty] / K. Popper ; [sost., obsch. red. V. N. Sadovskogo ; per. s angl.]. – M. : Progress, 1983. – 605 s.
6. Geyzenberg V. Shagi za gorizont [Steps beyond the Horizon] / V. Geyzenberg ; [sost. A. V. Ahutin ; obsch. red. i vstup. st. N. F. Ovchinnikova ; per. s nem.]. – M. : Progress, 1987. – 368 s.
7. Prigozhin I. Poryadok iz khaosa. Novyy dialog cheloveka s prirodoy [Order from Chaos. New Man-Nature Dialogue] / Ilya Prigozhin, Izabella Stengers ; [per. s angl. Yu. A. Danilova ; obsch. red. i poslesl. V. I. Arshinova, Yu. L. Klimontovicha, Yu. V. Sachkova]. – M. : Progress, 1986. – 432 s.
8. Yudin B. G. Znanie kak sotsial'nyy resurs [Knowledge as the Social Resource] / B. G. Yudin // Vestnik RAN [RAN Journal]. – 2006. – T. 76. – № 7. – S. 587–595.
9. Kizima V. V. Totallogiya : filosofiya obnovleniya [The Philosophy of Renovation] / V. V. Kizima. – K. : PARAPAN, 2005. – 272 s.
10. Grunvald Ar. Rol' sotsialno-gumanitarnogo poznaniya v mezhdistsiplinarnoy otsenke nauchno-tehnicheskogo razvitiya [The Role of the Social and Humanitarian Perception in the Cross-Diplinary Characterization of the Sci-Tech Development] / Ar. Grunvald ; [per. s nem. G. V. Gorohovoy, E. A. Gavrilinoy] // Voprosy filosofii [Philosophical Questions]. – 2011. – № 2. – S. 115–126.

Матеріал надійшов до редакції 18.05. 2015 р.

### ***Zaglada V. N. Vзаимообусловленность и динамика внутренних и внешних ценностей аксиосферы науки.***

*В статье на основе соотношения фундаментальных ценностей "истина – благо" проведен анализ ряда внутренних и внешних ценностей научного познания. Они реализуются через соответствующие нормы, критерии, требования к научному исследованию и обоснованию результатов. Показано, что современный этап развития науки обнаруживает изменения в функционировании этих ценностей: происходит "ослабление" роли внутринаучных ценностей или отказ от них в отдельных ситуациях. Вместе с тем имеет место увеличение роли внешних социокультурных ценностей науки.*

**Ключевые слова:** *внутринаучные и внешненаучные ценности, истина, научная рациональность, системность, логичность, эффективность, социально-практическая значимость.*

### ***Zaglada V. M. Interdependance and Dynamics of Intra- and Extra-Scientific Values in the Realm of Science.***

*The article deals with the scientific transformations which are conductive to changes of many priorities in recent postnonclassical times. On the basis of such fundamental values as "truth" and "benefit" we can recognize intra- and extra among them. The article analyzes many humanistic values; the changes and great importance under the conditions of the scientific cognition are underlined. Such famous philosophers as T. Kun, H. Leysi, H. Patnem and K. Popper indicate the role and content of scientific values. Intra- and extra scientific values are realized through the respective provisions, criterias of such researches and grounding the results. It is demonstrated that the role of intra-scientific values collapses and vice versa the role of extra- scientific values increases. On the basis of the research it is concluded that many scientists refer to the aesthetic values of simplicity and beauty. The author proves the interdependance and dynamics of intra and extra scientific values in the realm of science and outlines some aspects of the problem for further research.*

**Key words:** *intra- and extra-scientific values, truth, scientific rationality, system, logicity, efficiency, social practical significance.*

С. К. Костючков,  
кандидат політичних наук, доцент  
(Херсонський державний університет)  
kosser.63@mail.ru

## ОСОБИСТІТЬ, СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВА ЯК ЗАМОВНИКИ ТА СПОЖИВАЧІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

*У статті розглянуто особливості інтеракцій особистості, суспільства і держави як замовників і споживачів освітніх послуг у контексті стратегії розвитку сучасної освітньої системи; визначено поняття "освітня послуга" в контексті освітнього споживчого ринку; охарактеризовано систему діючих суб'єктів – акторів освітнього процесу; проаналізовано погляди М. Фуко на освіту як соціальний інститут, який у сучасному західному світі є системою обмеження свободи особистості; зроблено висновок про те, що в сучасних умовах виникають різноманітні групи замовників й споживачів освітніх послуг, які відрізняються запитами, інтересами та фінансовими можливостями на ринку освіти.*

**Ключові слова:** *індивід, соціум, державна влада, освітня послуга, сфера освіти, біовлада, ринкова економіка.*

**Постановка проблеми.** Конституцією та законами України проголошується пріоритетність сфери освіти, а у самій освіті – превалювання інтересів особистості над інтересами інших суб'єктів суспільного життя. Мегазавданням освіти вбачається ефективне відтворення індивіда як активного споживача, користувача й творця національного та світового інтелектуального й духовного потенціалу. Особливості транзитивного періоду імпліцитно висувають на адресу індивіда вимоги стосовно готовності до перетворень в усіх сферах суспільного життя, до заперечення архаїчних поглядів, норм, стандартів й підходів; сучасність також потребує від особистості відповідальності, зваженості та готовності до опору контртенденціям у потенційованих викликами часу суспільних трансформаціях.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема взаємодії особистості, суспільства і держави як замовників та споживачів освітніх послуг знайшла відображення в творах В. Грейса, А. Мак-Хоула, М. Фуко, а також у наукових розвідках як вітчизняних – О. Мещанінова, С. Сисоевої, І. Утюж, Т. Фінікова, О. Шарова, Г. Шатковської, так і російських дослідників – А. Асаула, Б. Капарова, Ш. Романової, О. Панаріна, Р. Толстякова, І. Федорова, О. Ченцова, В. Щетініна та інших.

**Мета дослідження** полягає в теоретичному аналізі процесу взаємодії, взаємовпливу та взаємозалежності між особистістю, суспільством і державою як замовниками та споживачами освітніх послуг; відповідно до визначеної мети в дослідженні послідовно вирішуватимуться наступні завдання:

- розглянути тенденції розвитку сучасної освітньої системи;
- дати характеристику споживачам освітніх послуг;
- визначитись із поняттям "освітня послуга" в контексті освітнього споживчого ринку;
- охарактеризувати систему діючих суб'єктів – акторів освітнього процесу;
- висвітлити погляди М. Фуко на освіту як соціальний інститут, який у сучасному західному світі є системою обмеження свободи особистості.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Стратегія розвитку сучасної освіти, а отже, суспільної свідомості, полягає в тому, що від контрпродуктивних пошуків кінцевої істини щодо уявлень про оточуючий світ та утвердження цієї істини за рахунок інших, апріорно помилкових, людство переходить до визнання презумпції їхньої реальності, унікальності й самоцінності, до пошуків полілогу та взаємопорозуміння і взаємсприйняття між носіями контрадикторних, етіологічно не співпадаючих уявлень.

Розглядаючи тенденції розвитку сучасної освітньої системи, варто зазначити, що для неї стає характерним заперечення єдиної моделі гармонійної, культурної, освіченої особистості, визнання плюралістичності напрямів і цілей освітнього процесу, надання індивіду можливості вибору й визначення власних пізнавальних інтенцій, моральних імперативів, світоглядних позицій, культурних норм та зразків. Для цього система освіти повинна власними, специфічними засобами розгорнути перед індивідом багатоманітний світ природи й людського суспільства, сприяти самостійному пізнанню світу, а також забезпечити людину певними ресурсами для продуктивної дії механізму її адаптації в умовах мінливого природного і соціального середовища. О. Мещанінов наголошує на тому, що освічена та вихована людина може все, сходження людини до високих рівнів освіченості і вихованості є, на переконання дослідника, феноменом вічності. Не будучи в змозі виховати нову людину, здатну діяти за законами гармонії із природним і соціальним середовищем, людство поставить під загрозу існування самої цивілізації, за таких умов неминуче розвиватиметься глобальна криза [1].

Варто зауважити, що при розгляді сучасного стану системи освіти в Україні і оптимальних напрямів її розвитку, необхідними є урахування й реалізація історичних і культурних традицій, цінностей та ідеалів у вітчизняному соціокультурному просторі. Україна переживає докорінні зміни політичних і соціально-економічних відносин в організації життєдіяльності країни, тому освітні процеси в країні мають відповідати цим змінам, сприяти трансформаційним перетворенням, адаптуватися до них. Вища освіта є



специфічною соціальною сферою, оскільки вона впливає на соціально-економічні й політичні процеси перетворення сьогодення, забезпечує створення конструктивних чинників для підготовки нового покоління фахівців, формуючи високоякісний, за світовими стандартами, людський та соціальний капітал.

Для того щоб дати характеристику споживачам освітніх послуг, необхідно визначитись із поняттям "освітня послуга" в контексті освітнього споживчого ринку. Існує велика кількість визначень поняття "освітня послуга". Наприклад, російський дослідник В. Щетінін трактує їх як "...сукупність знань, інформації, вмінь та навичок, які використовуються для задоволення чисельних потреб людини, суспільства й держави. Ці послуги, передусім, забезпечують реалізацію пізнавальних інтересів тих, хто навчається, створюють умови для їх самовизначення і самореалізації, розвитку в людині істинно людського. Водночас ці послуги виражаються в навчанні майбутніх (й теперішніх) працівників, у формуванні, збереженні й розвитку їхніх здібностей до праці, спеціалізації, професіоналізації та зростанні їхньої кваліфікації" [2: 127].

Вочевидь, дослідник робить наголос на функціональному аспекті освітньої послуги, її ролі у формуванні високого рівня знань, вмінь та навичок людини, котра навчається. Інші автори, наприклад, І. Романова визначає освітню послугу як трудову діяльність економічної одиниці, спрямовану на задоволення потреб певного суб'єкта в освіті, тобто у придбанні систематизованих знань, вмінь та навичок, за добровільною згодою самого суб'єкта [3]. У даній трактовці акцент зміщено на діяльність навчального закладу, спрямовану на задоволення потреб суспільства в освіті.

Під дещо іншим ракурсом бачить сутність і зміст освітньої послуги А. Ченцов, котрий стверджує, що освітні послуги створюються в процесі науково-педагогічної праці, яка, в свою чергу, є різновидом наукової праці. Результатом її є конкретний науковий або освітній продукт. На думку дослідника, освітній продукт – це частина інтелектуального продукту, адаптована до відповідного сегмента освітніх послуг [4]. В інтерпретації Ченцова освітня послуга є результатом трудової діяльності науково-педагогічних працівників, втім, наведена дефініція не вказує, хто виступає споживачем та замовником освітніх послуг.

Якщо прийняти твердження про те, що послуга – це, передусім, певний комплекс дій, спрямованих на підвищення рівня задоволення потреб індивіда, на котрого спрямована запитана ним послуга, то поняття освітньої послуги є більш об'ємним, воно передбачає певну дію, в яку включено отримання й використання інформаційних ресурсів, спрямованих на підвищення економічної ефективності суспільної діяльності індивіда в освітньому процесі. В свою чергу, освітній процес варто розглядати як моноцільну систему, яка об'єднує процеси набуття знань, їх трансляції та використання отриманих знань, вмінь та навичок для подальшої участі освіченої людини в процесі створення суспільного блага.

Отже, освітня послуга є складовим компонентом освітнього процесу та передбачає отримання певного об'єму знань в навчальному закладі за певну ціну, відповідно із ринковими законами (у зв'язку з чим освітній ринок часто розглядається як ринок освітніх послуг), для формування людського капіталу індивіда. Споживачами освітньої послуги є конкретні члени суспільства, котрі використовують суспільні блага, отримані в результаті користування набутими продуктами наданої освітньої послуги.

Варто підкреслити, що бюджетна (безоплатна для індивіда) державна освіта не визначається як послуга, оскільки процедура купівлі – продажу здійснюється в завуальованій формі, коли платником і замовником постає держава із так званим держзамовленням, здійснюючи свого роду трансфертні виплати у вигляді надання освітніх послуг.

Ринок освітніх послуг представлений у розвинених країнах великою кількістю освітніх закладів різних форм власності, розглядати його варто як ринок покушця, коли пропозиція значно перевищує попит. У сучасному світі освіта є однією із перспективних та стрімко зростаючих сфер економіки. За оцінками фахівців в усьому світі обсяги попиту й пропозиції освітніх послуг зростають досить суттєво, особливо у вищій та післядипломній освіті, а у країнах, орієнтованих на високі технології, інновації в усіх сферах суспільного життя, щорічні темпи зростання попиту й пропозиції освітніх послуг досягають 10 – 15 % [5].

Освітня послуга є рушійною силою і базисом освітнього процесу, при цьому послуга реалізується у вигляді кінцевого продукту, який бере участь у ринковому процесі купівлі – продажу. На відміну від освітньої послуги освітній процес не може бути задіяним у процес купівлі – продажу, оскільки він є фундаментальною всеохопною матерією, яка регулює та спрямовує суспільний розвиток. Освітній процес доречно характеризувати як сукупність усіх освітніх послуг, наданих на різних рівнях, реалізованих у вигляді знань, вмінь та навичок індивідів, виробничих технологій, науково-технічних розробок, проектів тощо. В якості споживачів освітнього процесу сучасні дослідники виділяють:

- державу, яка розробляє і формує засади розвитку освітнього процесу з метою підтримки стабільного соціально-економічного розвитку, зміцнення власних позицій на національному та світовому рівнях;
- виробничий сектор, який користується науково-технічними розробками та кваліфікованими фахівцями;
- суспільство як сукупність людей з індивідуальними інтересами, запитамі, установками та перевагами, при чому кожен із них формує власну інтелектуально-духовну сферу, зважаючи на необхідну в умовах цивілізованого соціуму когерентність особистісного й суспільного;
- систему освіти як комплекс освітніх закладів, що використовують освітній процес з метою "відтворення знань в якості вихідного чинника власної діяльності" [5: 247].

На нашу думку, система діючих суб'єктів – акторів освітнього процесу – представляє собою комплекс, який складається з особистості, суспільства, держави та системи освітніх інститутів, об'єднаних між собою бівалентними інтеракціями, результатом яких є формування особистості, параметри суспільної кваліфікації котрої – рівень професіоналізму, світоглядні, політичні, соціальні, релігійні та етичні уподобання – забезпечують стан гармонії із власним внутрішнім світом та оточуючим середовищем як соціальним, так і природним.

Освіта як соціальна інституція транслює суспільно-значущі цінності, на підставі яких індивід формулює власні цілі. В умовах ринку їхнє місце заступили ринкові цінності – індивіди в своїй діяльності керуються доцільністю та успіхом, не відчуваючи потреби в дотриманні моральних настанов, екологічних імперативів та релігійних заповідей. На небезпечність такої тенденції у духовному житті сучасного суспільства звертає увагу Дж. Сорос: на його думку, індивіда не турбує проблема істини, адже пропозиція не обов'язково має бути правильною, щоб бути ефективною. Немає потреби бути чесним, якщо усі навкруги поважають успіх, а не честь й добропорядність. Розумність дотримання будь-яких норм моралі поставлено під сумнів, у той час як цінність грошей ні в кого сумніву не викликає [6].

В умовах третього тисячоліття природа під впливом людської діяльності поступово перетворюється на контрпродуктивну по відношенню до людини силу, яка здатна суттєво модифікувати або навіть знищити основу життя людини як біологічного виду. Подібний стан речей актуалізує необхідність наукового обґрунтування оптимістично-генеруючого та культурно-творчого модусу людини в сучасному глобалізованому світі, що дозволить суспільству консолідувати зусилля свідомих індивідів для вирішення життєво-важливих проблем. За умов зростання ролі людської особистості, можливості впливу конкретного суб'єкта на сутнісні аспекти суспільного життя змінюється баланс спільного та індивідуального, людська особистість постає чинником масштабних процесів модернізації усіх сфер суспільного життя.

Саме зростання ролі людської особистості, можливості її впливу на сутнісні сторони суспільного життя, забезпечення високого рівня екологічної культури людини і є, на наше переконання, головним завданням системи освіти в умовах першої чверті ХХІ століття. У сучасному мінливому світі з високим градієнтом динамічних трансформацій, значним рівнем стохастичності та евентуальності суспільного буття зростає фізичне, інтелектуальне та, безумовно, психічне навантаження на людину, котра постійно знаходиться у стані невизначеності майбутнього, опиняється у пунктах поліфуркації – в ситуації, коли потрібно робити вибір між особистим і суспільним, бажаним та необхідним, ситуативним й перспективним тощо.

На думку О. Панаріна, у сфері сучасної освіти поряд із принципами відкритості новому повинні працювати принципи національної солідарності, соціальної відповідальності та громадянського обов'язку фахівця. Національна ідентичність є найважливішим механізмом зворотнього зв'язку, через який інноваційні соціальні групи повертають здобутий ними інтелектуальний капітал суспільству, а відтак сприяють розвитку того національного середовища, яке їх виховало [7].

Система освіти, реалізуючи свою гуманістичну місію, має підготувати молоду людину до життя у сучасному відкритому світі, до мінливих умов природи і соціуму. Призначення освіти в усі часи розглядалося двоїсто – з позицій окремої особистості та з точки зору суспільства узагалі. "Кожній розумній людині властива потреба в отриманні знань, вмінь та навичок, що розглядається в економістів, філософів, психологів як природна й нематеріальна потреба індивіда для забезпечення цілей самореалізації, лідерства, успіху, здоров'я, безпеки та іншого" [8].

Держава історично виступає в ролі законодавчого гаранта усіх суспільних процесів, вона здійснює правовий захист усіх діючих суб'єктів, в тому числі – акторів освітнього процесу. Стан освітньої системи в державі є індикатором якості життя суспільства, а тому у більшості економічно розвинених країн саме держава є головним суб'єктом, який забезпечує функціонування та розвиток системи освіти і визначає стратегічні напрями її модернізації. Відтак, визначення контенту освітнього процесу залишається прерогативою держави, що нерідко розглядається як атавізм "радянської минульщини", коли усі суспільні процеси базувались на плановій економіці та ідеології соціалізму-комунізму. Але в ринкових умовах державні стандарти часто не відповідають вимогам конкурентного ринку праці, критеріям якості освіти в умовах ринкової економіки й демократичного політичного режиму.

Зауважимо, що розвиток ринку освітніх послуг повинен відповідати генеральним інтересам держави, саме тому вона позиціонує себе як розробник й суб'єкт реалізації політики у сфері освітніх послуг, але не тому, що формує владну вертикаль у суспільстві, а з причин, які будуть розглянуті нами нижче.

Для оцінки стану і перспектив розвитку освіти в тій чи іншій країні варто визначити найбільш загальні тенденції соціально-політичного, економічного та культурного розвитку суспільства. На думку О. Сисоевої, розвиток системи освіти в сучасних, зокрема, вітчизняних, умовах зумовлюється наступними взаємопов'язаними факторами:

- швидкозмінністю та швидкоплинністю процесів суспільного розвитку;
- соціально-економічними трансформаціями в суспільстві, які призвели до появи принципово нового для вітчизняної економіки і соціального життя явища – ринку праці;
- процесами глобалізації (додамо – і процесами інтернаціоналізації), які стимулювали інтеграційні тенденції у світі;

– інформаційним "вибухом" у суспільстві, зумовленим появою та розповсюдженням нових засобів інформації та комунікації [9].

Не можна не погодитись із думкою М. Фуко відносно того, що освітній процес завжди реалізується в ім'я "вищого закону" (асоційованого, безумовно, із державою – *примітка наша*) – освіта як соціальний інститут у сучасному світі уособлює (здебільшого, антиципаційно – *примітка наша*) прогресивну суспільно-політичну інституцію. Але, в силу того, що освіта є нічим іншим, як формуванням "іншої людини" в особі учня, то в цьому розумінні освіта іманентно являє собою насилля. Освіта як соціальний інститут у сучасному західному світі є системою обмеження свободи особистості. Виходячи з цього, система освіти – один із найважливіших інструментів функціонування державної влади в західній цивілізації. Західне демократичне суспільство, на думку М. Фуко, функціонує відповідно до "правила більшості", саме тому воно вимагає, щоб значний відсоток населення приймав участь у виборах згідно із "загальноприйнятими правилами". Система освіти США та Західної Європи прищеплює майбутнім громадянам "потрібне" (державі, у вузькому розумінні – конкретній політичній силі – *примітка наша*) уявлення про історію та сучасність, "потрібні" в даній політичній ситуації культурні та соціальні цінності [10].

При цьому одне із прихованих завдань освітнього закладу в сучасному світі, наголошує Фуко, постає у продукуванні слухняності не тільки у дітей, але й в їхніх батьків, оскільки державі необхідно "... контролювати батьків, мати від них користь, використовувати їхні життєві успіхи, їхні ресурси, їхнє благочестя та їхню мораль" [11: 211].

Говорячи про школу, Фуко зауважує, що оскільки вона є закладом державним (навіть якщо школа приватна – *примітка наша*), в якому учні привчаються до дисципліни і порядку, пізнають правила суспільного життя та приписи влади, то й сам феномен знання стає додатковим, досить дієвим інструментом функціонування державної влади. Нормалізація думок, продовжує дослідник, є однією із провідних функцій дисциплінарних технологій узагалі. При цьому поняття дисципліни, крім традиційного, набуває ще двох значень – покарання і системи встановленого знання. Саме з цієї причини наука в постіндустріальну епоху стає важливішим чинником регулювання дисциплінарного суспільства. "Формування нового знання та зміцнення влади – це тотожні процеси", – підсумовує Фуко [11: 224].

Виходячи із того, що стосовно будь-якої соціальної сфери "влада-знання" спирається на науку в своєму прагненні до ефективності, вона трансформується у так звану "біо-владу" (bio-pouvoir). У своїй праці "Воля до знання" Фуко звертає увагу на "...швидкий розвиток в класичну епоху різноманітних дисциплін, шкіл, коледжів; поява в полі політичних практик та економічних спостережень проблем народжуваності, довголіття, суспільного здоров'я, житла, міграції – словом, вибух різноманітних і чисельних технік підкорення тіл і контролю за населенням. Так розпочинається ера біо-влади" [12: 114].

Освітні заклади як дисциплінарні інститути в суспільстві слугують тими засобами, за допомогою яких влада "вкладає" явища в свою "ап'юріорну форму споглядання" [13: 460]. Оскільки навчальний заклад уповноважений транслювати визначену суму наукових знань, вони (знання) також є, певною мірою, засобом підкорення й контролю над особистістю учня або студента. Міністерство освіти імперативно визначає, що, як і в якому обсязі мають вивчати студенти коледжів, академій та університетів або учні шкіл, ліцеїв чи гімназій. Державні службовці міністерства освіти формують навчальні програми, розподіляють їх на "вік-відповідні" та "сорт-відповідні" (терміни Фуко) частини, з'єднуючи їх потім в єдині навчальні дисципліни, навчальні програми і державні освітні стандарти.

Учитель або викладач (людина, за будь-якої політичної системи підпорядкована державі й підконтрольна їй – *примітка наша*) завжди володіє певною монополією на знання. Така система "біо-влади" є необхідним елементом у процесі розвитку сучасної капіталістичної системи. Вона реалізується двома способами – або шляхом підкорення тіла через укріплення дисципліни в навчальному закладі, тобто тактики й методики навчання й виховання, управління, контролю, вироблення системи заохочень та покарань, використання фізичних, духовних сил людини, її інтелектуальних здібностей тощо, або шляхом контролю за чисельністю населення – у даному контексті, наголошує Фуко, мова йде про біополітику популяції. Держава винаходить все більш досконалі способи контролю й підкорення, що, в свою чергу, стимулює в певних соціальних групах адекватну резистентну практику. З позицій критичного аналізу західної (й не тільки – *примітка наша*) цивілізації Фуко наголошує на тому, що необхідно спасати систему освіти саму від себе, але досягти цього можливо лише за умови всебічних, якісних й науково обґрунтованих трансформаційних процесів [13].

Авторське звернення до творчого спадку Фуко пояснюється тим, що, незважаючи на певну архаїчність його поглядів, адже твори, до яких ми звернулись, датовані 80 – 90-ми роками ХХ століття, переважна більшість думок дослідника, хоч й експліцитно, звучить актуально й сприймаються не тільки як характеристики тогочасного стану речей, але й видаються обґрунтованою антиципацією щодо системи освіти в столітті двадцять першому.

Переорієнтувати систему освіти у напрямі якісних змін форм, засобів та методів продукування й розвитку інтелектуального потенціалу й людського капіталу в умовах суспільства, що реформується, навчальні заклади, зокрема вищі, не в змозі, відтак, із зміною системи освіти в сучасному соціумі змінюється орієнтація щодо отримання освіти й розвитку науки. Деякі сучасні дослідники [14] вважають, що вирішення даної суперечливої ситуації лежить у площині змін самого принципу розвитку освіти й

науки, заснованих на новітніх завданнях їхньої інтеграції. Саме у цьому напрямі варто знайти рішення найважливіших сучасних соціально-економічних проблем, пов'язаних, у тому числі, із забезпеченням якісної освіти, збереженням й розвитком перспективних наукових розробок.

**Висновки.** Таким чином, в державному, суспільному та економічному секторах виникають різноманітні групи замовників й споживачів освітніх послуг, які відрізняються запитами, інтересами та фінансовими можливостями на ринку товарів й послуг; зростаючі вимоги суспільства до змісту й ефективності освіти зумовлюють радикальні трансформації організаційних, адміністративних, економічних компонентів діяльності вищих навчальних закладів; докорінно модернізуються технології навчання, як наслідок – неминуче загострення конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мещанинов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : теорія і методика : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Мещанинов О. П. – К., 2005. – 509 с.
2. Щетинин В. П. Свообразие российского рынка образовательных услуг / В. П. Щетинин // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. – № 11. – С. 127–135.
3. Романова И. Б. Организация и управление внебюджетной образовательной деятельностью государственного вуза : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Романова И. Б. – Ульяновск : Ульяновский гос. ун-т, 2000. – 182 с.
4. Ченцов А. О. О бизнесе образовательных услуг / А. О. Ченцов // Высшее образование в России. – 1999. – № 2. – С. 120–123.
5. Толстяков Р. Р. Системный подход к оценке характеристик потребителей образовательных процессов и услуг / Р. Р. Толстяков // Вопросы современной науки и практики. Университет им. В. И. Вернадского. – 2008. – №1 (11). – Т. 1. – С. 244–256.
6. Сорос Д. Криза глобального капіталізму : Відкрите суспільство під загрозою / [Сорос Д., Ткачук Р., Фролкін А.]. – К. : Основи, 1999. – 259 с.
7. Панарин А. С. Христианский фундаментализм против "рыночного терроризма" / А. С. Панарин // Наш современник. – 2003. – № 1. – С. 166–178.
8. Асаул А. Н. Управление высшим учебным заведением в условиях инновационной экономики [Электронный ресурс] / А. Н. Асаул, Б. М. Капаров. – СПб. : "Гуманистика", 2007. – 280 с. – Режим доступа : [http://www.spbgasu.ru/documents/docs\\_176.pdf](http://www.spbgasu.ru/documents/docs_176.pdf).
9. Сисоева С. О. Роль освіти в сучасному світі / С. Сисоева // Рідна школа. – Київ : Видавниче підприємство "Деміур", 2008. – № 11. – С. 3–6.
10. McHoul A. A Foucault primer : Discourse, power and the subject / A. McHoul, W. Grace. – New York : State University of New York Press, 1993. – 22 p.
11. Foucault M. Discipline and punish : The birth of the prison / M. Foucault ; [trans. A. Sheridan]. – New York : Vintage, 1979. – P. 211–224.
12. Sheridan A. The will to truth / A. Sheridan, M. Foucault. – London : Routledge, 1980. – 114 p.
13. Foucault P. M. Maurice Florence / Michel Foucault, James D. Faubion // Aesthetics, Method and Epistemology. Essential Works of Foucault : 1954–1984. – Vol. 2. – New York : The New Press, 1998. – 460 p.
14. Федоров И. Б. Интеграция образования и науки : ключевые аспекты / И. Б. Федоров // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 6. – С. 8–13.

#### REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Meshchaninov O. P. Suchasni modeli rozvytku universytets'koyi osvity v Ukraini : teoriia i metodyky [Modern Models of the University Education Development in Ukraine : Theory and Methodology] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 / Meshchaninov O. P. – K., 2005. – 509 s.
2. Shchetinin V. P. Свообразие rossiyskogo rynku obrazovatel'nykh uslug [The Originality of the Russian Market of Educational Services] / V. P. Shchetinin // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya [The World's Economics and International Relationships]. – 1997. – № 11. – S. 127–135
3. Romanova I. B. Organizatsiya i upravlenie vnebyudzhethoy obrazovatel'noy deyatelnosti gosudarstvennogo vuza [The Organization and Management of the Non-Budgetary Educational Activity of the State Higher Educational Establishment] : diss. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05 / Romanova I. B. – Ulyanovsk : Ulyanovskiy gos.un-t, 2000. – 182 s.
4. Chentsov A. O. O biznese obrazovatel'nykh uslug [On the Business of the Educational Services] / A. O. Chentsov // Vysshee obrazovanie v Rossii [Higher Education in Russia]. – 1999. – № 2. – S. 120–123.
5. Tolstyakov R. R. Sistemnyy podkhod k otsenke kharakteristik potrebiteley obrazovatel'nykh protsessov i uslug [The Systematic Approach to the Characteristics Evaluation of Consumers of Educational Services] / R. R. Tolstyakov // Voprosy sovremennoy nauki i praktiki. Universitet im. V. I. Vernadskogo [Questions of the Modern Science and Practice. V. I. Vernadskiy University]. – 2008. – №1 (11). – Т. 1. – S. 244–256.
6. Soros D. Kryza global'nogo kapitalizmu : Vidkryte suspil'stvo pid zagrozoyu [The Global Capitalism Crisis : the Open Society is in Danger] / [Soros D., Tkachuk R., Frolkin A.]. – K. : Osnovy, 1999. – 259 s.
7. Panarin A. S. Khristianskiy fundamentalizm protiv "rynochnogo terrorizma" [Orthodox Fundamentalism against "Market Terrorism"] / A. S. Panarin // Nash sovremennik [Our Contemporary]. – 2003. – № 1. – S. 166–178.
8. Asaul A. N. Upravlenie vysshym uchebnym zavedeniem v usloviyakh innovatsionnoy ekonomiki [Higher Educational Establishment Management in Terms of the Innovative Economics] [Elektronnyy resurs] / A. N. Asaul, B. M. Kaparov. – SPb. : "Gumanistika", 2007. – 280 s. – Rezhym dostupu : [http://www.spbgasu.ru/documents/docs\\_176.pdf](http://www.spbgasu.ru/documents/docs_176.pdf).

9. Sysoeva S. O. Rol' osvity v suchasnomu sviti [The Role of Education in the Modern World] / S. Sysoeva // Ridna shkola [Native School]. – Kyiv : Vydavnyche pidpryemstvo "Demiur", 2008. – № 11. – S. 3–6.
10. McHoul A. A Foucault primer : Discourse, power and the subject / A. McHoul, W. Grace. – New York : State University of New York Press, 1993. – 22 p.
11. Foucault M. Discipline and punish : The birth of the prison / M. Foucault ; [trans. A. Sheridan]. – New York : Vintage, 1979. – P. 211–224.
12. Sheridan A. The will to truth / A. Sheridan, M. Foucault. – London : Routledge, 1980. – 114 p.
13. Foucault P. M. Maurice Florence / Michel Foucault, James D. Faubion // Aesthetics, Method and Epistemology. Essential Works of Foucault : 1954–1984. – Vol. 2. – New York : The New Press, 1998. – 460 p.
14. Fedorov I. B. Integratsiya obrazovaniya i nauki : klyucheveye aspekty [Education of Science and Education] / I. B. Fedorov // Vyshee obrazovanie segodnia [Higher Education Today]. – 2005. – № 6. – S. 8–13.

Матеріал надійшов до редакції 05.05. 2015 р.

***Костючков С. К. Личность, общество и государство как заказчики и потребители образовательных услуг.***

*В статье рассматриваются особенности интеракций личности, общества и государства как заказчиков и потребителей образовательных услуг в контексте стратегии развития современной образовательной системы; определено понятие "образовательная услуга" в контексте образовательного потребительского рынка; охарактеризована система действующих субъектов – акторов образовательного процесса; проанализированы взгляды М. Фуко на образование как социальный институт, который в современном западном мире является системой ограничения свободы личности; сделан вывод о том, что в современных условиях возникают различные группы заказчиков и потребителей образовательных услуг, которые отличаются запросами, интересами и финансовыми возможностями на рынке образования.*

***Ключевые слова:*** индивид, социум, государственная власть, образовательная услуга, сфера образования, биовласть, рыночная экономика.

***Kostyuchkov S. K. The Individual, Society and State as Customers and Consumers of Educational Services.***

*The constitution and laws of Ukraine declared the priority of education and in education itself – the prevalence of individual interests over the interests of other subjects of the social life. The task of the effective education is seen in being an active individual consumer, user, creator of the national and global intellectual and spiritual potential. Features of the transitional period are characterized by the individual readiness for reforms in all spheres of the public life, denying archaic beliefs, norms, standards and approaches. The aim of the study is the theoretical analysis of the interaction and mutual interdependence between the individual, society and the state as customers and consumers of educational services. The basic research methodology applied principles of interconnection and interdependence, as well as the principles of objectivity and concreteness of truth that helped to reveal the dialectical relationship of elements that make up the educational system. Considering the trends of the modern educational system, the author notes that it is characterized by the denial of the single model of the harmonious cultural, educated person, the recognition of the plurality of directions and goals of the educational process, providing individual choices and cognitive intentions, moral imperatives, worldview, cultural norms and standards. This educational system must have specific means to expand the individual multimode natural world and the human society, promote the world's independent knowledge and provide resources for the productive active mechanism of adaptation in the changing natural and social environment. It is concluded that public and economic sectors having diverse groups of customers and consumers of educational services, who have different needs, interests and financial capabilities, increasing society's demands to the educational content and effectiveness lead to the radical transformation of organizational, economic components of higher educational institutions, radical modernized technology training.*

***Key words:*** individual, society, government, educational services, education sector, biological authorities, market economy.

УДК 1:37:32.019.51

О. О. Фаріон,

кандидат філософських наук, старший викладач  
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)  
farion\_o@ukr.net

## "BLENDED LEARNING" ЯК СИСТЕМА ІННОВАЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ТА МЕТОДІВ В ОСВІТІ (НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ "ПОЛІТОЛОГІЇ")

*У статті окреслено особливості філософії освіти у XXI ст. Представлено систему інноваційних принципів та методів викладання у вищій школі – "Blended Learning", що забезпечує значно вищу результативність освітнього процесу. Ефективність та особливості застосування цієї системи обґрунтовано на прикладі викладання суспільної дисципліни "Політології". Зроблено висновок, що зміна освітньої парадигми, її модернізація відповідно до потреб та викликів XXI століття сприяє зміні суспільно-політичної парадигми, формуванню якісно нового Smart суспільства активних свідомих громадян.*

**Ключові слова:** філософія освіти, Face to Face Learning, Online Learning, Blended Learning, змішане навчання, дистанційне навчання, інформаційні технології, політологія.

**Постановка проблеми.** У XX ст. вперше в усій світовій історії людство усвідомило первинну роль освіти у всіх сферах буття суспільства. XXI ст. характеризується ще більшою динамічністю інформаційного розвитку. О. Пунченко у своїх працях, присвячених філософії освіти, підкреслює новий характер сучасної освіти: вона вже не просто є одним із пріоритетів суспільного розвитку, вона – мегатренд сучасного глобального світу, поза яким неможливо вирішувати задачі становлення інформаційної цивілізації. Адже немає сфери діяльності суспільства, яка б не потребувала свого "мозкового центру" [1: 99].

Цікаво, що український термін "освіта" наразі, як ніколи раніше, влучно відтворює своє смислове навантаження: ось (вісь) + віта (життя), що означає вісь життя. І сьогодні освіта є віссю життя всієї світової спільноти.

Відповідно, перед "філософією освіти" постало важливе й непросте завдання: забезпечити оволодіння знаннями та технологіями сучасної освітньої діяльності в умовах трансформації суспільства. Також в поле її функціонування входить обґрунтування аксіологічних та педагогічних передумов формування особистості, яка визначить своє місце в новому, динамічному, сучасному соціумі з метою самореалізації [2: 6]. Приєднання України до Європейського освітнього простору, у свою чергу, потребує відповідного перегляду освітньої парадигми та реформування системи підготовки кадрів.

Діюча сьогодні модель системи освіти в Україні сформована у XX столітті для XX століття. Так званий класичний підхід до викладання має свої цінні надбання, однак XXI століття потребує суттєвого підвищення освітніх стандартів та осучаснення парадигми освітнього процесу на всіх рівнях, а це, передусім, впровадження інноваційних підходів: гуманістичного та технологічного.

За останні роки методика викладання суспільних дисциплін взагалі та політології зокрема у вищій школі суттєво збагатилася завдяки активному впровадженню гуманістичного змісту навчання, застосуванню диференційованого підходу, поєднанню теоретичних знань з повсякденною дійсністю. Адже рівень знань та професійно-педагогічної підготовки викладача політології впливає не лише на інтелектуально-моральний розвиток студентів, а й на формування їх політичної соціалізації загалом та активності зокрема.

Наразі викладачі вищої школи є не лише провідниками нової інформації, як це було раніше, а й систематизаторами знань студентів, вже отриманих з різноманітних джерел. Тобто сьогодні, і це принципово важливо, викладачі ВНЗ не стільки вчителі, скільки мотиватори та консультанти, старші колеги.

Звернемося до світового досвіду. Освіта XXI століття – це освіта всесвітнього масштабу спілкування, що може здобуватися у будь-який час у будь-якому місці [3; 4]. Усе більшої популярності набувають інноваційні освітні концепції, пов'язані, насамперед, з інформаційними технологіями. Як свідчить практика і низка досліджень, тенденція навчання чітко розвивається в напрямку "Blended Learning" – змішаного навчання як процесу, що створює комфортне освітнє інформаційне середовище, системи комунікацій, що надають всю необхідну навчальну інформацію [5-7].

Таке навчання є поєднанням традиційного аудиторного навчання "Face to Face Learning" (обличчям до обличчя) з інтерактивною спільною роботою за допомогою сучасних технологій інтерактивних можливостей "Online Learning".

**Мета статті** – окреслити інноваційні освітні принципи та методи, поєднані в сучасну систему "Blended Learning" на прикладі суспільної дисципліни "Політології", обґрунтувати результативність застосування вказаної системи.

**Виклад основного матеріалу.** В європейських дослідженнях під змішаним навчанням розуміють процес, в основу якого покладено традиційне навчання, яке розвивається і підтримується за допомогою мережі Інтернет та інших засобів масової інформації [8].

На думку американських науковців, змішане навчання варто розглядати як деякий педагогічний підхід, що ефективно поєднує активну роботу в аудиторії з технічними можливостями мережі і має такі характеристики:

- перехід від лекцій до особистісно-орієнтованого навчання, при якому студенти стають активними, а процес навчання – інтерактивним;

- збільшення взаємодії між студентами та викладачами, студентами між собою;
- комплексне формування та збагачення механізмів оцінювання студентів [9].

Серед основних переваг змішаного навчання назвемо наступні:

- збільшення можливостей доступу до різноманітних навчальних матеріалів;
- гнучкість навчально-виховного процесу відповідно до потреб та бажань студентів;
- раціональне використання часу під час аудиторних занять (це можливо, якщо студенти достатньо вмотивовані та належним чином опрацювали матеріал, працюючи "онлайн" напередодні).

Якщо до дистанційного навчання більшість українських студентів ще не готові, то принципи "Blended Learning" є досить цікавими та перспективними.

Тож розглянемо основні методи викладання у двох складових, а саме: "Face to Face Learning" та "Online Learning" на прикладі дисципліни "Політології".

#### **"Face to Face Learning"**

Цей блок представляють традиційні класичні форми викладання:

- живі аудиторні лекції, на яких лектор викладає теоретичний матеріал відповідно до робочої програми з "Політології"; відбувається безпосередня взаємодія усіх учасників навчального процесу, є можливість задати питання, йде спільне обговорення тощо;

- практичні заняття – вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача шляхом виконання певних завдань закріплюють теоретичні положення навчальної дисципліни і набувають умінь та навичок їх практичного застосування;

- семінарські заняття – вид навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію із попередньо визначених проблем. На підставі індивідуальних завдань (рефератів) студенти готують тези виступів з цих проблем тощо.

Оскільки завданнями політології є не лише набуття теоретичних знань, а й формування самостійного критичного мислення, політичної свідомості та політичної культури, практичні та семінарські заняття бажано проводити у формі дискусій, дебатів, круглих столів, рольових ігор та ін.

Відповідно до власного досвіду, акцентуємо увагу на ефективності ділової гри. Так, наприклад, у 2014/2015 навчальному році студенти історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка при підготовці до семінарського заняття з теми "Світові ідеологічно-політичні доктрини" отримали завдання поділитися на групи за ідеологічним спрямуванням, далі, згідно принципів обраної ідеології, розробити власну програму розвитку України на найближчі 5 років. Завдання студентів зацікавило і було виконане на високому рівні. Змістовними та креативними були і презентації, і роздаткові матеріали (див. ілюстрації 1-4). Високий рівень знань теорії та розуміння політичних процесів, що наразі відбуваються в Україні, засвідчили питання від опонентів та відповіді на них.

Також високу результативність мають рольові ігри. Студенти значно краще осмислюють нові знання "в дії", "приміряючи" на себе певний образ, соціальний статус. Таким чином, теоретична підготовка доповнюється "переживанням" нового отриманого знання, його критичним осмисленням, аналізом з кількох (!) точок зору; формується новий досвід. Цю практику доцільно застосовувати, опрацьовуючи такі теми, як "Історія політичної думки", "Політична система", "Міжнародні відносини" та ін.

#### **"Online Learning"**

Цей блок презентує інтерактивну роботу за допомогою інформаційних комунікаційних технологій, що все більшою мірою заповнюють різні сфери життєдіяльності суспільства загалом та освітню сферу зокрема. Світовий попит на професійно-підготовлених креативних фахівців динамічно зростає. Однак в Україні суттєва невідповідність між запитом зовнішніх чинників (масова інформатизація світового суспільства та попит) та відповідною пропозицією, що формується внутрішніми чинниками (повільні процеси комп'ютеризації сучасним технічним обладнанням, низький рівень досвіду застосування ІТ технологій, застарілі методи викладання та ін.).

Важливість поєднання сучасного комп'ютерного апаратного та програмного забезпечення з ідеологічною базою інформатизації освіти, ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні змістовно розкриває у своєму посібнику "Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні" О. Кривонос [10].

Ми, як викладачі ВНЗ, сьогодні не можемо суттєво вплинути на процеси технічного забезпечення своїх закладів, країна переживає складний військово-політичний конфлікт і фінансові проблеми дедалі відчутніше дають про себе знати. Але навіть в сучасних умовах важливо допомогти молоді ефективно здобувати знання, користуючись досягненнями наукового прогресу.

Сподіваємося, що в недалекому майбутньому Україна втілить в життя позитивний досвід SMART-освіти [11-13].

Наразі ж кожному бажаному доступні послуги мережі Інтернет та застосування усіх доступних підручних технічних засобів: персональних комп'ютерів, планшетів, смартфонів, мультимедійних технологій тощо.

"Online Learning" – це робота в режимі "онлайн". Для цього викладач розробляє власні матеріали (детальніше далі), залучаються тематичні матеріали, що доступні в мережі Інтернет [14].

Ю. Мацієвський у своїй праці "Між функціоналізмом та нормативізмом: академічна політологія в Україні на початку XXI ст." звертає увагу на факт, що ще десять років тому серед маси навчальних матеріалів, доступних для використання українським студентам, головним залишався підручник, і саме від якості підручника значною мірою залежала якість засвоєння студентами тієї чи іншої навчальної дисципліни. Висловлені автором критерії підручника з політології актуальні й сьогодні: формування навчальних матеріалів на засадах концептуального плюралізму, застосування конфліктного та комунікативного підходу, національна закоріненість, використання емпіричних політичних досліджень тощо [15]. Однак зміст вже потребує нової форми. Сьогодні молодь значно менше читає паперові книги. Шлях до сучасної студентської аудиторії прямує вже не через бібліотеку, а через монітор. Тому для забезпечення "онлайн" частини навчання викладач розробляє певні матеріали та переводить їх у відповідний формат, доповнює його різними мультимедійними додатками, посиланнями для більш цікавої роботи й успішнішого опанування дисципліни.

Робота з матеріалами може бути:

- синхронною: лекції та обговорення відбуваються в певний час, тож всі бажані взяти участь мають бути в мережі (плюси: можливість діалогу та дискусій, відповідей на запитання; недолік: чітка визначеність часу обмежує, адже не може бути зручною абсолютно для всіх, особливо студентів, що вже працюють);

- асинхронною: студенти мають можливість працювати з представленими викладачем матеріалами в зручний для себе час (ефективність такої роботи визначається, передусім, мотивацією студентів та якістю робочих матеріалів).

Окрім розробки матеріалів, працюючи в "Online Learning", викладач також виконує ще декілька завдань:

- допомагає студентам зорієнтуватися у безмежному океані інформаційного простору Інтернет (пропонує цікаві сайти та перевірені джерела інформації);

- формує критичне ставлення до даних з Інтернету;

- виходить на новий комунікаційний рівень співпраці зі студентами саме через Інтернет.

Власний досвід спілкування зі студентами через соціальні мережі ("Фейсбук", "ВКонтакте") підтверджує збільшення активності студентів у навчальній діяльності та розширює можливості виховного процесу, зокрема патріотичного виховання, допомагає у формуванні активної громадянської позиції. Деталізуємо основні корисні можливості соціальних мереж:

- обмін інформацією (документи, статті, книги, які можна легко скачати й опрацювати, фото й відеоматеріали тощо);

- форуми-обговорення (можливість висловити власну думку та ознайомитися з думками колег, фахівців з відповідного питання, дискусії та ін.);

- створення подій та відповідна підготовка до певного заходу (обговорюють мету та завдання, пропозиції щодо проведення, мобільно та за згодою розподіляються обов'язки, формується публічний список учасників та ін.);

- реалізація проектів (наприклад, створення патріотичної карти "Сила України в єдності", над якою наразі працюємо зі студентами історичного факультету ЖДУ імені Івана Франка).

Суттєво збільшує навчально-виховні можливості викладача політології ведення власного блогу. За умови творчого підходу та постійного оновлення блог виконує низку важливих функцій:

- дидактичну (навчання-діалог зі студентами, що полягає в ознайомленні з навчальними матеріалами, актуальними політичними статтями, їх коментуванні, перегляді додаткових аудіо та відео матеріалів, онлайн-дискусії тощо);

- інформаційно-комунікаційну (блог розширює коло спілкування викладачів до міжнародного масштабу, дає можливість обміну цікавою інформацією, думками та ідеями з колегами, відповідними фахівцями тощо);

- науково-методичну (можливість проведення занять, конференцій тощо в режимі онлайн, використання мультимедійних та гіпермедійних засобів, суттєве розширення творчого потенціалу та методів роботи з інформацією викладача і як результат – навчання стає цікавішим та динамічнішим для усіх учасників процесу);

- інтелектуальну (у підготовці та пошуку цікавої інформації, фактів та подій, а також у використанні способів неординарного подання матеріалу викладач (блогер) збагачується новими знаннями, досвідом, зростає його творчий потенціал тощо; суттєво, що в даному випадку кожен викладач має можливість створити власний персональний освітній простір);

- психологічну (блог як своєрідний онлайн-щоденник є хорошим засобом для рефлексії, взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу, налагодження атмосфери цікавості та довіри, а також і контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів у їх "рідній онлайн стихії") [16].



Прикладом може слугувати цікавий блог молодого креативного професора О. Халапсіса (м. Дніпропетровськ, Національна металургійна академія України) [17]. Вказаний блог є доступним для всіх зацікавлених, включає в себе кілька розділів: "філософія", "історія", "геополітика", "суспільство", "гумор" та "про автора".

Отже, сьогодні навчально-виховний процес набуває значно більшої ефективності за рахунок "імплантації" освітнього процесу у віртуальний інформаційний світ, де якісно інший рівень взаємодії між викладачами та студентською аудиторією.

**Висновки.** Відоме латинське прислів'я "Scientia vinces" ("Наукою переможеш") у наш час потребує уточнення: "людство переможе оновленою системою освіти, що базується на найновіших досягненнях науки". Впровадження "Blended Learning" потребує значних зусиль: модернізації нормативно-правової бази вищої освіти України, інвестицій в розробку необхідного навчального контенту, перепідготовки кадрів. Однак саме зміна освітньої парадигми, її модернізація відповідно до потреб та викликів XXI століття сприяє зміні суспільно-політичної парадигми, формуванню якісно нового Smart суспільства активних свідомих громадян.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пунченко О. П. Образование как интеллектуальный сетевой мегатренд глобализирующегося мира / О. П. Пунченко // Труды БГТУ : История. Философия. Филология. – 2012. – № 5. – С. 96–99.
2. Базалук О. О. Філософія освіти : [навчально-методичний посібник] / О. О.Базалук, Н. Ф. Юхименко. – Київ : Кондор, 2010. – 164 с.
3. 21st Century Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=nA1Aqp0sPQo>.
4. The Voice of the Active Learner – Education from a Digital Native's Perspective [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=CZ5Vy9BgSeY>.
5. 14 Technology concepts every teacher should know about [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.educatorstechnology.com/2013/03/14-technology-concepts-every-teacher.html>.
6. Лісецький К. А. Змішані і традиційні форми навчання [Електронний ресурс] / К. А. Лісецький. – Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1156>.
7. Purnima Valiathan. Blended Learning Models [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://purnima-valiathan.com/readings/Blended-Learning-Models-2002-ASTD.pdf>.
8. Blended learning. University of Cambridge [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cambridgeol.org/what-we-do/current/blended.html>.
9. Charles D. Dziuban Blended Learning [Електронний ресурс] / Dziuban Charles D., Hartman Patsy Joel L., Moskal D. // Center for Applied Research. Research Bulletin. – 2004. – № 7. – Режим доступу : [net.educause.edu/ir/library/pdf/ERB0407.pdf](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ERB0407.pdf).
10. Кривонос О. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні : [навч.-метод. посіб.] / Олександр Миколайович Кривонос. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 182 с.
11. Как мы учимся или инструменты получения знаний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intis.com.ua/index.php/uk/poleznye-materialy/stati/178-kak-my-uchimsya-ili-instrumenty-polucheniya-znaniy>.
12. Фаріон О. О. Використання SMART технологій у процесі викладання політології / О. О. Фаріон // Smart-освіта : ресурси та перспективи : [матеріали Міжнародної науково-методичної конференції, (Київ, 16-17 жовтня 2014 р.) : тези доповідей]. – Київ : Київський торговельно-економічний університет, 2014. – С. 117–119.
13. Майстер-тренер інтерактивних технологій SMART [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/news/9422/>.
14. Відкриті онлайн-ресурси : шлях освіти майбутнього? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.euronews.com/2015/01/09/learning-as-easy-as-a-b-free/>.
15. Мацієвський Ю. Між функціоналізмом та нормативізмом : академічна політологія в Україні на початку XXI ст. [Електронний ресурс] / Юрій Мацієвський. – Режим доступу : [www.oa.edu.ua/doc/polit/matsievsky/normatism.doc](http://www.oa.edu.ua/doc/polit/matsievsky/normatism.doc).
16. Лабудько С. П. Блог як засіб розвитку професійної компетентності вчителів / Степан Пилипович Лабудько // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2013. – № 6. – С. 9–12.
17. Халапсіс А. Метафізика, история, политика и геопелитика [Електронний ресурс] / Алексей Халапсіс. – Режим доступу : <http://halapsis.net/>.

### REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Punchenko O. P. Obrazovaniye kak intellektual'nyy setevoy megatrend hlobaliziruyushchehosya mira [The Education as an Intellectual Network Megatrend of Globalizing World] / O. P. Punchenko // Trudy BGTU : Istoriya. Filosofiya. Filolohiya [Proceedings of the BSTU : History. Philosophy. Philology]. – 2012. – № 5. – S. 96–99.
2. Bazaluk O. O. Filosofiya osvity [The Philosophy of Education] : [navchal'no-metodychnyy posibnyk] / O. O. Bazaluk, N. F. Yukhymenko. – Kyiv : Kondor, 2010. – 164 s.
3. 21st Century Education [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.youtube.com/watch?v=nA1Aqp0sPQo>.
4. The Voice of the Active Learner – Education from a Digital Native's Perspective [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.youtube.com/watch?v=CZ5Vy9BgSeY>.
5. 14 Technology concepts every teacher should know about [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.educatorstechnology.com/2013/03/14-technology-concepts-every-teacher.html>.
6. Lisetskyy K. A. Zmishani i tradytsiyni formy navchannya [Mixed and Traditional Forms of Education] [Elektronnyy resurs] / K. A. Lisetskyy. – Rezhym dostupu : <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1156>.

7. Purnima Valiathan. Blended Learning Models [Elektronnyy resurs] / Valiathan Purnima. – Rezhym dostupu : <http://purnima-valiathan.com/readings/Blended-Learning-Models-2002-ASTD.pdf>.
8. Blended learning. University of Cambridge [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.cambridgeol.org/what-we-do/current/blended.html>.
9. Charles D. Dziuban Blended Learning [Elektronnyy resurs] / Dziuban Charles D., Hartman Patsy Joel L., Moskal D. // Center for Applied Research. Research Bulletin. – 2004. – № 7. – Rezhym dostupu : [net.educause.edu/ir/library/pdf/ERB0407.pdf](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ERB0407.pdf).
10. Kryvonos O. M. Informatsiyini ta komunikatsiyini tekhnolohiyi v osviti [Informational and Communicational Technologies in Education] : [navch.-metod. posib.] / Oleksandr Mykhalovych Kryvonos. – Zhytomyr : ZhDU im. I. Franka, 2013. – 182 s.
11. Kak my uchimsya ili instrumenty polucheniya znaniy [How do we Learn or Learning Tools] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://intis.com.ua/index.php/uk/poleznye-materialy/stati/178-kak-my-uchimsya-ili-instrumenty-polucheniya-znaniy>.
12. Farion O. Vykorystannya SMART tekhnolohiyi u vykladanni politolohiyi [Using SMART Technology in Teaching Political Science] / Olga Farion // Smart-osvita : resursy ta perspektyvy [Smart-Education : Resources and Perspectives] : [materialy Mizhnarodnoyi naukovo-metodychnoyi konferentsiyi (Kyiv, 16-17 zhovtnya 2014 r.) : tezy dopovidey]. – Kyiv : Kyivskyy torhovo-ekonomichnyy universytet. – 2014. – 350 s. – S.117-119.
13. Mayster-trener interaktyvnykh tekhnolohiy SMART [Master Trainer of Interactive SMART Technologies] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://osvita.ua/school/news/9422/>.
14. Vidkryti online resursy : shlyakh u maybutnye osvity? [Open Online Resources : the Way to the Future of Education?] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ua.euronews.com/2015/01/09/learning-as-easy-as-a-b-free/>.
15. Matsiyevs'kyy Yu. Mizh funktsionalizmom i normatyvizmom : akademichna politychna nauka v Ukrayini na pochatku XXI stolittya [Between Functionalism and Normativism : the Academic Political Science in Ukraine at the Beginning of the XXI Century] [Elektronnyy resurs] / Yu. Matsiyevs'kyy. – Rezhym dostupu : [www.oa.edu.ua/doc/polit/matsievsky/normatism.doc](http://www.oa.edu.ua/doc/polit/matsievsky/normatism.doc).
16. Labud'ko S P. Bloh yak instrument dlya profesiyanoi kompetentsiyi vykladachiv [Blog as a Tool for the Teachers' Professional Competence] [Elektronnyy resurs] / S. P. Labud'ko // Komp'yuter u shkoli ta sim'yi [Computer in School and Family]. – 2013. – № 6. – S. 9–12.
17. Khalapsis A. Metafizika, istoriya, politika i heopolitika [Metaphysics, History, Politics and Geopolitics] / A. Halapsis [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://halapsis.net/>.

Матеріал надійшов до редакції 12.02. 2015 р.

**Фарион О. О. "Blended Learning" как система инновационных принципов и методов в образовании (на примере преподавания дисциплины "Политологии").**

*В статье обозначены особенности философии образования в XXI веке. Представлена система инновационных принципов и методов преподавания в высшей школе – "Blended Learning", которая способна обеспечить значительно более высокую результативность образовательного процесса. Эффективность и особенности применения данной системы обоснованы на примере преподавания общественной дисциплины "Политологии". Сделан взвод, что изменение образовательной парадигмы, ее модернизация согласно нуждам и вызовам XXI столетия способствует изменению общественно-политической парадигмы, формированию качественно нового Smart общества активных сознательных граждан.*

**Ключевые слова:** философия науки, обучение "лицом к лицу", онлайн обучение, очно-заочное обучение, дистанционное обучение, информационные технологии, политология.

**Farion O. O. "Blended Learning" as an Innovative System of Principles and Methods in Education (for Example, Teaching the Discipline "Political Science").**

*The article outlines the features of educational philosophy in the twenty-first century. The system of innovative principles and methods of teaching in higher education is called "Blended Learning", which can provide significantly the higher performance of the educational process. The effectiveness of their application is presented on the example of the social discipline "Political Science". Today education includes the modern communication worldwide. It can be obtained at any time in any place. Innovative educational concepts related to the informational technology are becoming more and more popular. The studies confirm that the trend of study clearly is moving towards "Blended Learning" as to the process that creates the comfortable educational informational environment and the systems of communications that provide useful information for the training. Thus, the main teaching methods are divided into two blocks: "Face to Face Learning" and "Online Learning". "Face to Face Learning" is the classical work in the classroom, using the new techniques. "Online Learning" is the independent work "online": the review and study of basic educational material at the convenient time for each student anywhere. So, the qualitative new level of the interaction between teachers and students has become possible in this way.*

**Key words:** philosophy of science, Face to Face Learning, Online Learning, Blended Learning, Distance Learning, Information Technology, Politics science.

## ЄВАНГЕЛЬСЬКІ ХРИСТІЯНИ-БАПТИСТИ (ЄХБ) У МЕЖАХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ІДЕЇ "ГЛОБАЛЬНОГО ДІАЛОГУ"

*У статті порушено тему толерантності як засадничого принципу реалізації "глобального діалогу" в теософії та на профанному рівні релігійної практики. Наголошено ключову роль у даному процесі ідеології екології та "нового гуманізму". Доведено, що в силу амбівалентності сучасних культурологічних зрушень такого плану перспектива є цілком досяжною шляхом глобального діалогу ЄХБ зі спектром релігійних реалій загалом і містичними культурами зокрема.*

**Ключові слова:** Євангельські християни-баптисти, містичні культури, релігієзнавство, "новий гуманізм".

**Постановка проблеми.** Масштабні філософські трансформації останніх десятиліть, викликані логікою як історичних зрушень, так і внутрішнього поступу знання, призвели до "побутовізації" суто теоретичних конструктів та їх безпосереднього включення до конфесійної і культурної практики євангельських християн-баптистів (далі – ЄХБ). Зокрема ідея толерування "інакшості" як неогуманістичний, а відтак і культурологічний концепт і практика невідворотно призводить до узвичаєння співіснування з новими релігійними течіями (містичними культурами) як єдиного можливого способу розвитку, оскільки на побутовому рівні останні культивують той самий прикладний моралізм, екологічні та гуманістичні підходи до практики життя, що й релігія ЄХБ. У зв'язку з останньою тезою актуалізується факт суто культурологічної модернізації інтерпретації християнською євхаристичною еклезіологією містичних культів із усіма контентами їхньої інтелектуальної реалізації та, головним чином, релігійністю.

**Аналіз наукових досліджень та публікацій.** У загальнохристиянському контексті дані питання розглядалися в роботах С. Аверенцева, В. Болотова, Л. Карсавіна та ін. В Україні цю проблематику досліджують Т. Горбаченко, В. Єленський, М. Закович, Є. Козленко, А. Колодний, Л. Конотоп, О. Саган, О. Сарапін, Г. Серета, В. Харковщенко та ін.

Розв'язання означеної проблеми вимагає також опертя на канон, який бачиться нами як цілісність специфічних рівноправних конструктивних елементів – від Нового Заповіту та його античних предтеч (платонізм, аристотелізм) і патристичних тлумачень (Тертуліан, Ориген, Св. Августин) до дослідницьких потрактувань минулого століття (Г. Арентдт, В. М. Арестов, А. Печчеї) та сучасних інтерпретацій (Л. В. Губерський, В. І. Лубський, В. М. Петрик, С. В. Санніков, В. І. Шинкарук та ін.).

**Метою статті** є з'ясування можливості як такої толерування християнською спільнотою ЄХБ "кардинально протилежної" релігійності на користь "глобального діалогу" та спільного долання реальних глобальних катастроф.

**Виклад основного матеріалу.** Багатовікове співіснування містичних культів поряд із межами християнської міфології по суті забезпечує існування феномену свободи вибору, ревно культивованого на рівні культури цією ж міфологією. Водночас адепти містичних культів у віросповідній діяльності часто менш інсинуативні та преферентивні у своїх внутрішніх стосунках до зовнішньої християнської благодійної віросповідної діяльності за тих, хто афішує себе християнами. Натомість представники традиційного християнського середовища є складним неоднорідним явищем, у середині якого чітко простежуються групи, що: свідомо ігнорують положення християнського канону як застарілі; поширюють їх як утопічні, але достойні ідеали; використовують християнський канон для збагачення чи забезпечення впливу на перебіг подій тощо. Тобто, розходження на рівні віровчення обертаються своєю протилежністю на рівні практики життя. Отже, конструктивний "глобальний діалог" мав би зосередитися на філософсько-практичних аспектах проблем, змінюючись відповідно до ситуативної тенденції, а протиріччя в міжконфесійних стосунках мало долатися у культурній практиці, коли християнська койнонія із теоретичних міркувань обертається на побутову всезагальну толерантність.

Осягаючи цей парадокс уже Платон стверджував, що звання справжнього Мудреця має бути "монополією розумно терпимих", наголошуючи, що мудрість передбачає, насамперед, раціональну толерантність у всіх сферах, включно з релігійною. Арістотель теж підносив благо "терпимості досвідчених", котре гідні мусять не лише набувати в собі, а й щодня втілювати в практику життя. Саме про це (враховуючи "поглинання" ним філософських позицій Платона та Арістотеля) говоритиме згодом Е. Кант, обґрунтовуючи власні етичні погляди: "Ось чому поблажливіше і справедливіше буде сказати, що *дейст* вірить в Бога, а *теїст* вірить в живого Бога (*summam intelligentiam*)" [1: 381]. Тобто, одна справа – абстрактна толерантність, а зовсім інша – конкретне толерування як чин за певних обставин.

Про терпимість як початок всякого дискурсу та гарантію "божественного" в існуванні "мудрих бесід" говорить Тертуліан. Бог є поблажливістю і для Оригена, оскільки "...поблажливістю і самим потягом до

поблажливості творить". Так само й Августин Аврелій стверджує, що лише "благосним мудрецам" буде дана милість "розвивати добро для Граду Божого", оскільки вони спроможні виявити добро і в тих контентах реальності, котрі під упередженим суб'єктивним кутом зору видаються вартими відторгнення.

Згодом саме у цьому сенсі дослідники відзначали притаманну віровченню ЄХБ психологічну стійкість Так, В. Арестов наголошує на наявності очікування вічного життя як "кінцевої мети", маючи на увазі зміщення акцентів із "есхатологічної надії" (що допускає можливість "нездійснення") на реальну перспективу вічного добра в "загробному житті" як новий етап культурної еволюції [2: 88].

Нині С. Санніков має всі підстави означити сучасне як епоху, коли невідомо, що переважає у культурному вакуумі – "християнство, що прийняло в себе язичницькі деталі, чи язичництво, що поглинуло християнське віровчення" [3: 329], а новітня філософія визначає подолання субстанціалізації зла істотною проблемою культури, що актуалізує, насамперед, опозицію між "радикальним" (самосвідомим і самоцільним) і "банальним" злом (пов'язане з ніцими сторонами людської вдачі та вадами соціального устрою), тобто деестетизацію та десакралізацію теодіцеї й антроподіцеї. Але моральні та практичні програми містичних культів навіть із найбільш негативною репутацією (за А. Колодним) хоч і позначені прагматизмом та егоїзмом, ніяк не випадають із загальноприйнятних уявлень про типові культурологічні риси людського характеру. Тому (за В. Петрик) образи диявола та адептів відповідної релігії доцільно трактувати християнською еклезіологією, виходячи з того, що ні те, ні інше не позначені якоюсь особливою позагуманістичною чи позакультурною "власною специфічною ницістю". І якщо, до прикладу, у віровченні та конфесійній практиці тих же ЄХБ образ диявола постає лише як притаманний різною мірою кожній людині внутрішній "універсальний "наклепник та обвинувач", вірні цих "несумісних" учень можуть вести конструктивний діалог на рівні життєвої практики [4: 69].

Людській природі в культурній нормі властивий постійний, поступовий і кропіткий пошук розв'язання низки прикладних проблем, як то: "як жити?", "заради чого?" тощо. Внутрішній дисонанс між згаданими нормами у самій людині у поєднанні з інспірованим цим же дисонансом інтенсивним впливом людини на оточуючий світ породили явище т. з. науково-технічної революції, завдяки чому людина набула величезних промислових можливостей і потреб виробляти і споживати об'єкти для власного задоволення, та, водночас, "втягуючи сама себе в ганебне коло, якому не видно кінця" [5: 37]. Виснуваний на цих засадах глобальний соціум у межах сформованого ними ж нагально необхідного інформаційного буття загалом та інформаційного простору зокрема породив "справжню повинь найбезглуздіших та відверто антилюдських уявлень" [6: 74], що створюють у масовій свідомості спрощений зразок життя, регульований примітивним набором правил, незастосовуваних у реальному житті, більше того, нав'язуючи вже готові зразки поведінки, що призводить до деградації в людині інтуїції, фантазії, творчості. Історичний часопростір фактично міфологізувався і то на користь сакралізації антикультурного зла.

Як первинна цілісна форма пізнання міфологічний спосіб пізнання світу є екологічним для людської психіки, але сучасні засоби масової інформації дають необмежені можливості для маніпуляції ним, порушуючи баланс інформаційного обміну й екологію масової свідомості. Саме так виявилася ганебна практика узаконювання "зла, котре неможливо перемогти", практично його сакралізації, що разом із науково-техногенним потенціалом сучасних буття та простору може інспірувати факт того, що від суспільства, яке йде шляхом легалізації окремих різновидів ганьби, нічого не залишиться. Саме про це застерігав К. Г. Юнг, наголошуючи, що "ми значно краще захищені від неврожаїв, повеней, епідемій, ніж від нашої власної духовної неповноцінності" [7: 515].

Протестантизм (за М. В. Рудаковим) свого часу став одним із першопоштовхів до формування "чистого", відповідного людській природі інформаційного середовища шляхом створення та поширення суб'єктивної христологічної інформації (Євангелізація та служіння) [8]. Нині (за М. Балаклицьким) надзавданням масово-інформаційної діяльності, зокрема й українських протестантів є перетворення суспільства за біблійним зразком, що виявляється, здебільшого, у войовничому пафосі проти окультного та аморального медіа контенту, вигідного для субстанціалізації антикультурного зла, та в амбівалентності сприйняття мас-медіа (позитивна оцінка технологічного поступу і широке використання комунікаційних засобів у місіонерській роботі сусідить із послідовною критичною рефлексією над сутністю та ефектами роботи ЗМК) [9]. Свідому та навіть культивовану непрофесійність інформаційної діяльності представників ЄХБ наголошує і М. Черенков ("Якщо у відповідності зі Святим Письмом уважати, що християни постійно перебувають на полі духовної битви, от виходить так, що вони все ще партизанять на війні, яка вже давно скінчилася") [10].

Та коли зауважити, що всесвітня амбівалентність реальності об'єктивно інспірована амбівалентністю людської інтенсивності, ефективності та потенціалу в діях і, насамперед, характеристиками самої людської природи, то консервативна обмеженість і "відсталість" інформаційного середовища спільноти ЄХБ є екологічно виправданими. Замість професійно на рівні новітніх міфів відроджувати стародавні жахи, поховані ідеями гуманізму та екології, та навіювати настрої страху та жорстокості, що є зручним для потреб естетизації антикультурного зла, віруючі ЄХБ акцентують наявні поряд потребуючі поваги,

терпіння, поблажливості, розуміння та піклування "просто світ природи" і "просто світ людей", що є необхідним для потреб естетизації культуроцентричного добра.

**Висновки.** Будучи найбільш точним наступником фундаментальних етичних позицій християнства (коректності, компетентності, солідарності, консолідації, комунікабельності, компромісу, комунікації і, найголовніше, толерантності) на побутовому рівні, сучасні адепти ЄХБ зрідим прикладом доводять цілковиту логічність і "практичність" християнського канону в культурі на рівні "здорового глузду". Їх досвід дає змогу розгорнути глобальний діалог (навіть між такими формально непримиримими групами як традиційне християнство та неорелігійний містицизм) "знизу", заснувавши його не на теоретично вибудованій традиційній ідеологічній ксенофобії (наприклад, у стосунках із містичними культурами), а на затребуваній практикою сьогодення універсальних екологічності, гуманності, культурності та релігійності як таких.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кант И. Критика чистого разума / И. Кант ; [пер. с нем. Н. Лосского ; сверен и отредактирован Ц. Г. Арзаканьяном и М. И. Иткиным ; примеч. Ц. Г. Арзаканьяна]. – М. : Мысль, 1994. – 591 с.
2. Арестов В. Н. Баптизм без маски : критика идеологии и практики современного баптизма / В. Н. Арестов. – Х. : Вища школа, 1983. – 121 с.
3. Санніков С. В. Огляд історії християнства : [навч. посібник] / С. Санніков. – К. : Світ знань, 2007. – 720 с.
4. Петрик В. М. Демонологія : еволюція та сучасний стан : [навч. посібник] / В. М. Петрик, В. В. Остроухов. – К. : Кондор, 2005. – 192 с.
5. Печчеи Аурелио. Человеческие качества / Аурелио Печчеи. – М. : Прогресс, 1980. – 312 с.
6. Історія релігії в Україні : [у 10 т.]. – Т. 8 : Нові релігії України / [за ред. проф. А. Колодного]. – К. : Укр. видав. консорціум, 2010. – 828 с.
7. Юнг К. Г. О психологии восточных религии и философии / К. Г. Юнг. – М. : Медиум, 1994. – 71 с.
8. Рудаков М. В. Теоретические измерения глобализации. Триумф и кризис протестантизации в эпоху Нового времени / М. В. Рудаков // Матер. междунар. конф. "Глобализация и страны Востока". – Липки, ИВРАН, 2007. – С. 93–98.
9. Балаклицький М. Суперечливий образ комунікаційних технологій у публіцистиці українських протестантів [Електронний ресурс] / М. Балаклицький // Путь. – Режим доступу : <http://www.asd.ua/archives/1188296741>.
10. Черенков М. Європейська реформація та український євангельський протестантизм : Генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності : [монографія] / М. М. Черенков. – Одеса : Християнська просвіта, 2008. – 566 с.

#### REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kant I. Kritika chistogo razuma [Critique of Pure Reason] / I. Kant. – M. : Mysl', 1994. – 591 s.
2. Arestov V. N. Baptizm bez maski : kritika ideologii i praktiki sovremennogo baptizma [Baptist Unmasked : the Ideology of Modern Baptists' Practice Criticism] / V. N. Arestov. – KH. : Vyshcha shkola, 1983. – 121 s.
3. Sannikov S. V. Ohliad istoriyi khrystyianstva [The Christianity History Review] : [navch. posibnyk]. – K. : Svit znan', 2007. – 720 s.
4. Petryk V. M. Demonolohiia : evoliutsiia ta suchasnyy stan [Demonology : Evolution and Current Status] : [navch. posibnyk] / V. M. Petryk, V. V. Ostroukhov. – K. : Kondor, 2005. – 192 s.
5. Pechchei Aurelio. Chelovecheskie kachestva [Human Qualities] / Aurelio Pechchei. – M. : Progress, 1980. – 312 s.
6. Istoriia relihii v Ukraini [History of Religion in Ukraine] : [u 10 t.]. – T. 8 : Novi relihii Ukrainy [New Religions Ukraine] / [za red. prof. A. Kolodnoho]. – K. : Ukr. vydav. konsortsium, 2010. – 828 s.
7. Yung K. G. O psikhologii vostochnykh religiy i filosofii [On the Psychology of Eastern Religion and Philosophy] / K. G. Yung. – M. : Medium, 1994. – 71 s.
8. Rudakov M. V. Teoreticheskie izmereniya globalizatsii. Triumf i krizis protestantizatsii v epokhu Novogo vremeni [The Theoretical Dimension of Globalization. Triumph and Protestantism Crisis in the New Time] / M. V. Rudakov // Mater. mezhdunar. konf. "Globalizatsiya i strany Vostoka" [Proceedings of the International Conference "Globalization and Countries of the East"]. – Lipki, IVRAN, 2007. – S. 93–98.
9. Balaklytskyi M. Superechlyvyy obraz komunikatsiynykh tekhnologiy u publitsystytsi ukraiyinskykh protestantiv [The Controversial Image of Communicational Technologies in the Ukrainian Protestants' Journalism] [Elektronnyy resurs] / M. Balaklytskyi // Put [Way]. – Rezhym dostupu : <http://www.asd.ua/archives/1188296741>.
10. Cherenkov M. Yevropeys'ka reformatsiia ta ukraiyins'ky yevanhel's'kyu protestantyzm : Henetyko-typolohichna sporidnenist' i natsional'no-identyfikatsiyni vymiry suchasnosti [European Reformation and Ukrainian Evangelical Protestantism : Genetic and Typological Affinity and National Identity Dimensions of Modern Age] : [monohrafiia] / M. M. Cherenkov. – Odesa : Khrystyians'ka prosvita, 2008. – 566 s.

Матеріал надійшов до редакції 18.05. 2015 р.

*Марченко Я. Ю. Євангельские христиане-баптисты (ЕХБ) в рамках цивилизационной идеи "глобального диалога".*

*В статье затронута тема толерантности как основополагающего принципа реализации "глобального диалога" в теософии и на профанном уровне религиозной практики. Отмечена ключевая роль в данном*

*процессе идеологии экологии и "нового гуманизма". Доказано, что в силу амбивалентности современных культурологических сдвигов такого плана перспектива вполне достижима путем глобального диалога ЕХБ со спектром религиозных реалий в целом и мистическими культурами в частности.*

*Ключевые слова: Евангельские христиане-баптисты, мистические культы, религиоведение, "новый гуманизм".*

***Marchenko Ya. Yu. Evangelical Christians-Baptists (ECB) within the Civilizational Idea of the "Global Dialogue".***

*The article touches the tolerance as a fundamental principle of the "global dialogue" implementation in theosophy and on the profane level of the religious practice. The key role of this process belongs to the ecology and "new humanism" ideology. It is proved that by the ambivalence virtue of modern cultural shifts that plan perspective is quite achievable through the global dialogue with the spectrum Baptist religious realities in general and mystical cults in particular. It is concluded that modern adepts of Evangelical Christian Baptism prove with their example the consistency and "practicality" of the Christian canon in the culture on the level of the "common sense".*

***Key words: Evangelical Christians-Baptists, mystical cults, religious studies, "new humanism".***

## ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ АСПЕКТ ФЕНОМЕНА СТРАЖДЕННОСТІ В ПРАВОСЛАВНО-ОРІЄНТОВАНОМУ ДИСКУРСІ

*У статті здійснено спробу аналізу феномена стражденності в контексті екзистенційної релігійно-філософської думки. Встановлено екзистенційний характер експлікації феномена стражденності у Св. Письмі, зразках святоотчого богослов'я та у творчості православних і православно-орієнтованих мислителів, завдяки чому стражденність у багатоманітності своїх проявів постає уособленням універсального способу християнського життя, а також екзистенційно-ціннісним особистісним шляхом спасіння. З метою розкриття особливостей екзистенціалізації феномена стражденності обрані такі підходи, як осмислення людської гріховності, ствердження її онтологічних причин і наслідків, необхідності боротьби з ними і їх преображення, а також розкриття ісихастської настанови на преображення всієї людини. При застосуванні цих підходів з'ясовано, що в екзистенційній площині стражденність постає множиною актів переживання, зумовлених гріховністю, розірванням сутнісного зв'язку між Богом і світом, Богом і людиною й, відтак, роздільністю, роздробленням існування у поєднанні з усвідомленням цього. Ознакою стражденності є також свідомість непереборних обставин буття, в яких людина-християнин опиняється щодня, яка виражається численними екзистенційними проявами: гріхом, стражданням, вболіванням, скорботою, печаллю, сумом, тугою, скуцанням, бідуванням, тривогою, страхом, жахом, самотністю, богопокинутістю у їх взаємозалежності та контамінації. Звідси, формування стражденності як екзистенціалу позначається не тільки встановленням екзистенційного значення наслідків гріхопадіння в бутті людини, але й ідеями онтологічного дорозділення буття, містичної сутнісної єдності всього існуючого та усвідомленням того, що зміст цілого існування людини передбачає завжди актуальними і відкритими смисл, намір і устремління до боговподібнення, обоження, спасіння, що супроводжуються станами стражденності.*

**Ключові слова:** православне вчення, стражденність, екзистенціал, боговподібнення, обоження, спасіння.

**Постановка проблеми.** Стражденність є тією екзистенційною ситуацією, яка торкається життя кожної людини. Будучи інтроспективно зумовленою та підсиленою суперечливими зовнішніми соціально-політичними обставинами нашої доби, проблема людської стражденності безперервно проектується у філософський світогляд. Поняття екзистенційності постулює стражденність як проблему людини, людської екзистенції, яка не вкладається цілком у розумосяжні поняття, носить характер особистісного відання як усвідомлення і переживання водночас, стає зримою у контексті православного і православно-орієнтованого дискурсу. Дослідження передбачає звернення до тих джерел, які привертають увагу завдяки світоглядній позиції раціоналістичному тлумаченню християнських істин та філософських проблем, що стосуються людини: сутності і способів її існування, а також релігійно-духовного самовизначення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Православне вчення здавна відрізняється екзистенційністю як особливим поглядом на світ, людину, Бога та характер їх взаємовідносин, що відображається у Святому Письмі, святоотчому богослов'ї та у творчості багатьох православних мислителів. Серед мислителів і дослідників екзистенційність православного світогляду стверджували М. Бердяєв, Г. Флоровський, О. Шмеман, І. Мейєндорф, І. Зізіулас, Х. Яннарас, Амфілохій (Радович), Ієрофей (Влахос), О. Осіпов, С. Хоружий, Г. Завершинський, А. Кураєв, І. Алфєєв, Д. Предеїн, у чиїх працях предметом уваги нерідко стають ті чи інші стани стражденності та формується теоретико-методологічний інструментарій їх переосмислення. Г. Флоровський вважав, що святоотче богослов'я має екзистенційний характер, оскільки засноване на реальному досвіді богоспілкування в протилежність есенційним теологіям. І. Мейєндорф підкреслював відсутність понятійного визначення багатьох християнських істин у апологетиці святих отців, які постають радше як таємниці. До прикладу, у Григорія Нісського догмат спасіння розуміється екзистенційно: "як таємниця хвороби і зцілення, життя і смерті" [1: 182]. Як вірно зазначив М. Бердяєв, догмат у православ'ї – це не зовнішня форма, а внутрішнє одкровення, осяяння, яке іманентне людському духові [2: 509]. Аналізуючи історичні особливості православного богослов'я, єпископ Іларіон (Алфєєв) підкреслює евристичність екзистенційного характеру мислення багатьох богословів, заснованого на "реальному досвіді богоспілкування" та не виключає можливості "воцерковлення" філософії екзистенціалізму типу С. Кіркегора та М. Хайдеггера як методу наближення християнських істин до свідомості сучасної людини, зважаючи на її понятійну доступність, подібно до того, як це сталося із античною філософією за часів грецької патристики [3: 465]. Екзистенційне розуміння Церкви та церковних таїнств розвинув Х. Яннарас у працях "Віра Церкви:

введення в православне богослов'я", "Істина і єдинство Церкви", "Свобода етосу". "Ні в одній філософській чи богословській системі так яскраво не відкривається персональний, екзистенційний характер богослов'я, як у православ'ї, ніде більше так ясно не проглядається особистісний характер відносин людини з Богом і людини з людиною", – зазначає Г. Завершинський. Визначаючи творчість багатьох православних мислителів (зокрема, старця Силуана, Григорія Палами, о. Софронія) як екзистенційну, дослідник характеризує екзистенційне поле богословської думки такими рисами, як дорозділення думки від її предмету (єдність думки з предметом думки) та особистісна приналежність (причетність) до предмету осягання" [4: 224].

**Мета дослідження.** Поряд із подальшим загальним обґрунтуванням екзистенційності православного світогляду існує потреба аналізу зразків мислення з метою визначення підходів до екзистенціалізації феномену стражденності в головних його проявах у релігійно-філософській думці та виявлення ознак цієї екзистенційності.

**Виклад основного матеріалу.** Стражденність відкривається людині в екзистенції, тобто не стільки розумоосязно, скільки через безпосередню зустріч із нею у власному індивідуальному житті, тобто досвідно, у практиці особистого духовного життя. Тому можна сказати, що феномен стражденності у православному і православно-орієнтованому дискурсі має буттєвий характер. В Св. Письмі екзистенційність стражденності розкривається у книгах Старого Заповіту через: переживання непозбутності суєти, томління людського духу, розірваного протилежностями добра і зла, світу небесного і світу земного, буття і небуття (книга Еклезіаста); усвідомлення неспроможності раціонального обґрунтування буття перед лицем безневинного страждання, богопокинутості (книга Йова); свідомість невлаштованості, неузасадненості буття, тимчасовості, конечності всього земного, грішного, неминучості скорботи і страждання, неunikненості покарання за гріхи та беззаконність життя (книги Буття, Плачу Єремії, Псалтир). Екзистенціалами стражденного світовідчуття стають суєта (марнота), зневіра і безнадія, печаль і скорбота, розчарування і страх, богопокинутість, фізичне і духовне страждання, біль, хвороба.

У Новому Заповіті є чимало вказівок на те, що стражденність у різних її проявах є онтологічною характеристикою, а також способом людського буття. Одним із провідних екзистенціалів буття в новозавітному світогляді є гріх. Гріх панує в світі, – вважає апостол Павло, – і немає в ньому жодного праведника (Рим. 3, 9-12). Архієп. Софроній (Сахаров) вважав: "Людина не може не грішити в даному емпіричному бутті (existence) своєму", так само як не може не жити в ньому [5: 174]. Кожен гріх розстроює благодатний стан людини, перешкоджаючи духовному причастю – куштуванню ("вкусению") Господа серцем і душею, що є особливим екзистенційним станом, відмінним від фактичного церковного причащення чи мисленого спомину про нього [6: 269]. Гріхом визначається існування людини та причини її стражденності. Наприклад, Сліфаз оцінював страждання Йова як напоумлення і покарання Боже, але й визнавав їх безпідставність, екзистенційність: "Так, не з праху виходить горе, і не із землі виростає біда; Але людина народжується на страждання, як іскри, щоб спрямовуватись вгору" (Йов. 5, 6-7). Апостол Іоанн стверджував, що людині на землі передвизначено саме сумувати, а не радіти: "У світі скорботні будете" (Іоан. 16, 33). З одного боку, стражденність (сутнісною основою якої є пристрасність, гріховність людини) тяжіє до укорінення в бутті й, відтак, онтологізується, причому в межах не лише людської природи, а всього тварного світу: "Уся твар сукупно стогне й мучиться аж донині" (Рим. 8, 22). Тут апостол Павло вказує на тотальні онтологічні наслідки гріхопадіння людини, які є об'єктивною перепорою у богоспілкуванні. Але, з іншого боку, гріх і страждання виявляються необхідністю у справах обоження, богопізнання, спасіння. За Х. Яннарасом, екзистенційний вимір гріха співвідноситься із глибиною божественного життя: "Щоб спізнати Божу любов, людина має відчуті її співмірність із глибиною власного падіння". Відтак, гріх стає першим кроком на шляху до пошуку Божої істини [7: 43]. Співзвучними є думки С. Кіркегора, який, на думку І. Леппа, вибудував свою екзистенційну діалектику гріха і страждання, стверджуючи, що "людина може увійти в стан причетності до Бога, лише визнаючи себе грішником" [8: 16].

Існує невинне страждання Іова, духовні страждання Авраама, але невинне страждання І. Христа-праведника, божественне страждання перевищує будь-які приклади біблійної стражденності по силі, глибині й значенню для людства, – така думка утверджується в Новому Заповіті, святоотчій літературі та творчості багатьох релігійних мислителів, богословів. Стражденність І. Христа не має онтологічного укорінення, вона пов'язана з гріховністю не онтологічно, а екзистенційно. За Максимом Сповідником, Христос "убрався" в стражденність (скоріше, аніж "пристрасність") нашого єства, через яку ми залучаємося у гріх і підпадаємо під владу нечистого; але залишається без-пристрасним, тобто нерухомим або не-стражденним ("не-пасивним", тобто свободним і активним" [9: 212]. Як бачимо, Максим Сповідник стверджує людську сутнісність стражденності через гріховність, а тому й пасивність, але вказує, що Христос узяв на себе найголовніше: саму суть гріховності, її наслідки, тобто гріх і стражденність, привласнивши їх своїй екзистенції. У XIX ст., поклавши цю сутність в основу існування, увесь драматизм духовного шляху І. Христа зобразив С. Кіркегор у творі "Христос є шлях". За Кіркегором, не просто зміст цього шляху є стражданням, а його зміст і призначення з самого початку й у кожній його актуальній миті й до смертного кінця є жахливим наростаючим свідомим стражданням. Христос свідомий свого покликання,



своєї обранності й водночас – неминучості загибелі. Христос потерпів усі людські страждання, тому можна сказати, що Його екзистенція вперше цілком зливається зі стражденністю [10]. С. Кіркегор мислить страждання як інструмент, через який людина здатна бачити радість очима віри, тому страждання преображається у радість, благо, блаженство. Віра в благотворність страждання стає джерелом екзистенційної радості. Найвищий смисл страждання являє Христос, навчаючи справжньому послуху, який удостоює волю Божу. За Кіркегором, "страждання це навчання", смисл якого в тому, що людина "постійно дізнається дещо лише про себе саму і своє відношення до Бога, звідки стає зрозуміло, що вчать її для вічності" [11: 118]. "Лише страждання готує до вічності, адже вічність перебуває у вірі, віра – в слухняності, послух – в стражданні" [11: 133]. Страждання слугує завданням, яке свідчить про те, що завжди існує прaxis (терпіння, смирення, віри, надії і любові, послуху). Шлях християнина – це шлях тісноти і водночас досконалості, радості, тому що він неодмінно веде до спасіння: "Це не властивість шляху – бути тісним, але властивість тісноти – бути шляхом" [11: 213]. Сердечна чистота, свобода, віра, радість є позитивними наслідками преображення страждання в екзистенційні цінності.

З творів преподобних Макарія Єгипетського, Марка Подвижника, Іоанна Ліввичника, авви Дорофея, Ісайї Відлюдника, з життя Андрія Юродивого та багатьох інших дізнаємося, що скорбота в православному віровченні служить шляхом до спасіння. Скорбота є невід'ємною частиною святоотчого вчення про тісний шлях християнина і, як одна з провідних категорій моральної свідомості, виявляється в числі багатьох християнських моральних передань. Скорбота і спокуси – це знамення обрання і благогодожання Божого в Макарія Єгипетського. Чим численніші і важчі страждання, тим більшої слави від Бога сподоблялись мученики. Благодушність, терпіння, надія, усвідомлення Промислу Божого, – ось поради до знесення скорботи від цього подвижника [12: 17].

Феофан Затворник співвідніс стражденність з екзистенційним смислом хреста. Послідовники І. Христа високо цінували значення хреста, вбачаючи в ньому "замість тісноти широту, замість гіркоти солодощі, замість приниження велич, замість безчестя славу" [13: 150]. За Феофаном Затворником, існує три види хреста: зовнішні, внутрішні та духовно-благодатні, змістом яких є стани скорботи, біди, нещастя, хвороби, втрати близьких, невдачі по службі, різного роду втрати й збитки, сімейні неприємності, несприятливі зовнішні обставини, образи, наклепи та інші різного роду життєві неприємності. До другого виду хрестів відноситься боротьба з пристрастями й хіттю, яка відкриває внутрішню сутність хрестів зовнішніх. "Труду й хворобливості неможливо не бути, адже пристрасті хоча по суті чужі нам, але, прийшовши зовні, так приросли до тіла і душі, що корінням своїм проникли в увесь склад їх і сили" [13: 159]. Самі по собі пристрасті теж спричиняють тяготу, хворобливість, страждання, ведуть до згуби, смерті духовної, спричиняють нестерпну муку: "гнів палить, заздрість сушить, хіть розслаблює, скупість їсть і спати не дає, ображена гордість убивчо з'їдає серце" [13: 161]. Боротьба з пристрастями спричиняє біль, але цей біль є спасительний. Відмову від боротьби з пристрастями Феофан Затворник називає ворожістю проти самого себе, адже потурання пристрастям приносить не щастя і спокій, а муку і томління. Тому святий проповідує "хрест саморозп'яття", "ревність самомучення", який є основою наступного. Зразок третього виду хреста подає І. Христос – це "хрест жертви чистої і непорочної", "плід відданості в волю Божу", який уособлює вершину християнської досконалості. Цей вид хреста позбавлений вимушеної боротьби з недосконалістю людської природи, він знаменує собою добровільність прийняття самосутнього страждання, муки в знак співрозп'яття Христу внутрішньою людиною, занурення в Бога. Святий всіяко застерігає від безпечного життя, запевняючи, що спосіб життя істинного християнина відрізняється стражденністю: довільними й мимовільними стражданнями і хворобливістю (болезнованием). Стражденність у формі добровільного прийняття страждань (аскетизму, мучеництва) розумілась з часів ранньохристиянської церкви аспектом наслідування І. Христа та апостолів, укладом християнського життя [14: 244]. Але боротьба проти стражденності була виправдана лише з точки зору подолання гріховності й пристрастності, що незмінно являється її основою. Специфічною формою цієї боротьби є преображення, яке стає можливим у формування відношення прийняття стражденності як сукупності наслідків гріхопадіння.

У виступах А. Сурожського звертає на себе увагу розуміння внутрішнього життя християнина як такого, що проходить перед лицем Бога. В зв'язку з таким баченням характерним поняттям стає "серце". Неодноразово осмислюване у християнській літературі, "серце" у А. Сурожського по-особливому "живе", воно уособлює глибинну внутрішню сутність людини, яка не є незмінною, але може "рости, ширитись і охоплювати все більшу і більшу кількість болю земного". Взаємозв'язок між поняттями серця і страждання закономірний. Місце страждання – в серці, в самому сокровенному людському естві, де воно переживається як "безсилля, беззахисність, вразливість". Через це страждання наділяють ознакою пасивності, бо страждати означає віддати себе на поталу, але переломлене у серці, добровільно прийняте, страждання преображається в співчутливість, співстраждання, стаючи справжньою християнською чеснотою і моральною цінністю [15: 156]. Таким чином, серце не лише уособлює внутрішнє життя християнина, але і втілює собою живий зв'язок між Богом і людиною, як це було від начала задумано Творцем. За Іоанном Кронштадтським, екзистенційною відповіддю християнина на стражденність є

радісна вдячність і любов. Цей досвід пов'язаний із повним усвідомленням усіх реалій тварного буття, і водночас – із переживанням радості до буття як божественного творіння [16: 98]. Преображення стражденності займає чільне місце в містичному духовному досвіді ісихастів та деяких сучасних його послідовників, передбачаючи як пристрасність (корінь всієї гріховності), так і окремі прояви стражденності. Наприклад, архім. Софроній (Сахаров) відмічав преображуючу, рушійну силу страждання, яке обожає, єднає з Богом "у тривалому процесі всестороннього виснаження (истоощання)" [17: 225]. В аскетичному духовному досвіді парадигмальним є погляд на духовний шлях як глибоко особистісний, поступовий, ступінчастий, який має своїм змістом трансформацію відношення до стражденності на кожній своїй ступені й доконечне преображення не лише стражденності, а всієї людини з метою абсолютного воз'єднання з Богом.

Стражденність – це не лише онтологічні наслідки гріхопадіння, що тяжіють до усунення в людській природі. Стражденність – природний стан екзистенції християнина: "У смутку людина – природний християнин. У щасті людина – природний язичник", – зазначив В. Розанов. Людська стражденність лежить в основі людської екзистенції: "У "полегши! позбав! спаси!" – в муках людства є щось більш важливе, чорне, глибоке, м. б., і страшне, і зловісне, але, поза сумнівом, і більш глибоке, ніж у всіх радощах" [18: 438-439]. Саме цей, екзистенційний аспект стражденності присутній у творчості багатьох інших мислителів, які слідуючи догматичній істинності віровчення, філософськи-екзистенційно осмислювали його постулати, користуючись незаперечним авторитетом Святого Письма. Як слушно зауважив І. Лепп, метою будь-якої філософії екзистенції є спасіння людини, а не освічення [8: 61]. В цьому сенсі творчість багатьох православних мислителів є екзистенційною, оскільки вона призначена не стільки розтлумачити богословські доктрини, скільки привести людину до Христа, привести до спасіння як реалізації її прямого призначення в земному житті. Християнські істини, втілені у вчинках, у власному духовному досвіді, сповідь про тернистий і суперечливий шлях спасіння лежить в її основі. Іншими словами, така творчість є відображенням автентичного екзистенційного досвіду, в тому числі й містичного, який неможливо досконально вивчити, та крізь призму якого відображається проблема стражденності буття і людської стражденності.

Перехід від сутнісного до екзистенційного смислу стражденності відобразився у розумінні архім. Софронієм буття як "бування", що сповнене непозбутніх страждань, як таке, що має в собі вадку безперестанного виникнення і потім неодмінного розкладання. Тому це буття викликає в о. Софронія життєві акти млості, тяготи, туги, нудьги. Цими поняттями охоплюється єдність переживання і розуміння дійсності, виражається жага за Буттям непохитним, непорушним, безпроцесуальним, "чистим буттям" [5: 215]. Межове пережиття цих станів обернулось для о. Софронія одкровенням Святого Духа й виведенням на нову ступінь духовного подвигу.

Однією із екзистенційних форм стражденності в о. Софронія є богопокинутість, яка має дві ініціативи. 1. Людина самостійно залишає Бога, оскільки живе в світі, є мертвою для Бога, й відтак, богопокинутою. 2. Бог випробовує мороком богопокинутості душу людину, яка вже не може жити в цьому світі, оскільки ваблена в світ інший: "Душа йноколи хворобливо шукає Бога, іноді сильно і солодко тягнеться до Христа, любить Христа, відчуває Його в собі, а потім знову відступає це світло і залишається у темряві (во мраке)" [19: 244]. У афонському досвіді богопокинутості о. Софронія відкривається динаміка екзистенційних станів стражденності, чергування періодів відчаю і почуття Божої любові, через які відкрилась йому найбільша таємниця людських страждань: "християнин ніколи не зможе досягнути ні любові до Бога, ні істинної любові до людини, якщо не переживе вельми багатьох і тяжких скорбот. Благодать приходять лише в душу, яка настраждалась" [19: 245].

Смисл стражденності як екзистенціалу вміщений в словах одкровення І. Христа Силуану Афонському: "Тримай розум твій у пеклі й не зневіряйся (не отчаивайся)" [5: 175]. У цих словах таїться глибинне одкровення про шлях спасіння християнина, який є прийняттям стражденності у власну екзистенцію. Християнин не повинен ігнорувати недосконалість емпіричного буття, навпаки, його завдання – у доглибному пізнанні його. Це пізнання виявляється самопізнанням, в якому відкриваються глибини власного серця, поневоленого гріхом. Таке усвідомлення природно викликає страх і огиду, душевний біль, відчай, тривогу, самотність тощо, проте не психологічне перебування у цих станах, а навмисне занурення розуму в них ("умное видение") є тим самим шляхом спасіння, що створює можливість звільнення від першопричин гріховності. Ось чому внутрішнє життя монаха є пекельним дном, місцем запеклої боротьби з гріхом, і водночас способом подолання неподоланного – трагедії відокремлення всього тварного буття від Творця. Силуану Афонському належить також сповідь душі, яка втратила благодать Божу, й екзистенційне переживання цієї втрати у скорботі, печалі, скуванні по Богові [20].

Варто звернути увагу на те, що конституювання стражденності як екзистенціалу відбувається поряд із визнанням одвічної онтологічної єдності тварного і нетварного, дорозділення людини і Бога гріхом. Істинне онтологічне буття людини є вільне від спотворення ества внаслідок гріхопадіння (зокрема, від такого як мислительне протиставлення людини і Бога), а тому для нього є можливим обоження як "буттєве одкровення непізнаваного Бога в Його свободних діях", – вважає Г. Завершинський. Іншими

словами, "передумови обоження закладені в самій людині покладанням їй від Духу Божого божественного дихання, а здійснюються вони особистісними зусиллями людини". Звідси, головними факторами обоження є бережіння від помислів, котрим властиво розділяти тварне від Творця, покаяння і сходження до чистої молитви як спосіб буттєвого перебування з Богом [21].

Потужний спалах екзистенційної думки демонструє собою творчість Кіпріана (Керна). Виступаючи на захист гуманістичних засад православної антропології, Керн запроваджує екзистенційну установку, що опирається на онтологію: "Людина не тільки є існуючий в реальності факт, але і маюча бути здійсненою ідеєю". Цю ідею не може затьмарити гріхопадіння першолюдини, – вважає мислитель, – "гріх лише увійшов в людську природу, а не складає її одвічну сутність" [22: 427]. Тому православна антропологія починається не з гріхопадіння, а з його трансцендування, з екзистенціалу віри в людину, віри у здійснення її призначення.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Основними підходами до розкриття особливостей екзистенціалізації феномену стражденності у релігійно-філософській думці стали аспекти осмислення людської гріховності, пізнання її онтологічних причин і наслідків, усвідомлення необхідності боротьби з ними і їх преображення, а також ісихастської настанови на преображення всієї людини. Екзистенційний вимір феномену стражденності формується в контексті його прочитання як універсального способу християнського життя, а також як екзистенційно-ціннісного особистісного шляху спасіння.

В екзистенційній площині стражденність постає не лише множиною актів переживання, зумовлених гріховністю, роздільністю, роздробленням у поєднанні з їх усвідомленням. Це також усвідомлення непереборних обставин буття, в яких людина-християнин опиняється щодня, яке виражається екзистенціалом стражденності у численності своїх проявів: гріха, страждання, вболівання, скорботи, печалі, суму, туги, скучання, бідування, тривоги, страху, жаху, самотності, богопокинутості у їх взаємозалежності та контамінації. Звідси, формування стражденності як екзистенціалу позначається не тільки встановленням екзистенційного значення наслідків гріхопадіння в бутті людини, але й ідеями онтологічного дорозділення буття, містичної сутнісної єдності всього існуючого та усвідомлення того, що зміст цілого існування людини передбачає завжди актуальними і відкритими смисл, намір і устремління до боговподібності, обоження, спасіння, що супроводжуються станами стражденності.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мейендорф И., прот. Введение в святоотеческое богословие / прот. И. Мейендорф ; [пер. с англ. Л. Волохонской]. – [изд. 4-е, испр. и доп.]. – К. : храм прп. Агапита Печерского, 2002. – 360 с.
2. Бердяев Н. А. Стилизованное православие (о. Павел Флоренский) / Н. А. Бердяев // Диалектика божественного и человеческого / [сост. и вступ ст. В. Н. Калужного]. – М. : ООО "Издательство АСТ" ; Харьков : "Фолио", 2003. – 620, [4] с. – (Philosophy). – С. 501–520.
3. Епископ Керченский Иларион (Алфеев). Православное богословие на рубеже эпох / Епископ Керченский Иларион (Алфеев). – [изд. 2-е, дополненное]. – К. : Дух і літера, 2002. – 536 с.
4. Завершинский Г., диакон. Экзистенциальные аспекты богословия / Г. Завершинский, диакон // Церковь и время. № 3 (16), 2001. – С. 210–228.
5. Софроний (Сахаров), архимандрит. Таинство христианской жизни / архимандрит Софроний (Сахаров). – Свято-Іоанно-Предтеченский монастырь, Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2009. – 272 с.
6. Невидимая брань. Блаженной памяти старца Никодима Святогорца / [перевод с греческого святителя Феофана Затворника] // Православное братство святого апостола Иоанна Богослова. – Москва : Наука, 2002. – 350 с.
7. Яннарас Х. Ч. Свобода етосу / Х. Ч. Яннарас ; [пер. з англ.]. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. – 268 с.
8. Лепп Иняс. Християнська філософія екзистенції / Иняс Лепп ; [пер. з фр.]. – К. : Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – 148 с.
9. Флоровский Г., прот. Восточные Отцы V – VIII веков / прот. Г. Флоровский. – [второе издание]. – М. : Наука, 1992. – 260 с.
10. Серен Кьеркегор. Христос есть путь [Электронный ресурс] / Серен Кьеркегор. – Режим доступа : <http://www.mbchurch.ru/publications/articles/15/7587/>.
11. Кьеркегор Серен. Евангелие страданий / Серен Кьеркегор ; [пер. с датского А. В. Лызлова ; пред. протоиерея А. Уминского]. – М. : Свято-Владимирское изд-во, 2011. – 304 с.
12. О терпении скорбей. Учение святых отцов, собранное Епископом Игнатием (Брянчаниновым). – Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. – 176 с.
13. Затворник Феофан, святитель. Внутренняя жизнь. Избранные поучения / святитель Затворник Феофан. – Москва : Наука, 2001. – 416 с.
14. Шнакенбург Рудольф. Етичне послання Нового Завіту / Рудольф Шнакенбург ; [пер. з нім.]. – К. : Дух і літера, 2005. – 340 с.
15. Сурожский А., митр. Человек перед Богом / митр. А. Сурожский . – К. : Фонд "Духовное наследие митрополита Антония Сурожского", QUO VADIS, 2010. – 348 с.
16. Кроштадтский Иоанн, святой праведный. Христианская философия / святой праведный Иоанн Кроштадтский. – М. : Отчий дом, 2011. – 240 с. (Серия "Духовный собеседник".)
17. Хоружий С. С. Исихастская диалектика смерти / С. С. Хоружий // Очерки синергической антропологии. – М. : Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2005. – 408 с. – С. 215–228.

18. Розанов В. В. Опавшие листья. Короб второй / В. В. Розанов // Уединенное. – Том 2. – Москва : "Правда", 1990. – 711 с. – С. 419–629.
19. Иеродиакон Николай (Сахаров). Основные вехи богословского становления архимандрита Софрония (Сахарова) / Иеродиакон Николай (Сахаров) // Церковь и время. Научно-богословский и церковно-общественный журнал. №3 (16), 2001. – 324 с. – С. 229–270.
20. Преп. Силуан Афонский. Скучание о Боге [Электронный ресурс] / Преп. Силуан Афонский. – Режим доступа : <http://www.hram-evenkya.ru/prepodobnyiy-siluan-afonskiy-1866-1938/skuchanie-o-boge>.
21. Священник Георгий Завершинский. Богословский экзистенциализм архимандрита Софрония (Сахарова) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sophrony.narod.ru/georgez1.htm>.
22. Киприан (Керн). Тема о человеке и современность / Киприан (Керн) // Русская религиозная антропология. Т. II : Антология / [сост., общ. ред., предисл. и прим. Н. К. Гаврюшин]. – М. : Московский философский фонд, Московская духовная академия, 1997. – 480 с. – С. 417–430.

#### REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Meuyendorff I., prot. Vvedeniye v sviatootecheskoye bogosloviye [Introduction to Patristic Theology] / prot. I. Meuyendorff ; [per. s angl. L. Volokhonskoy]. – [izd. 4-ye, ispr. i dop.]. – K. : khram prp. Agapita Pecherskogo, 2002. – 360 s.
2. Berdyayev N. A. Stilizovannoye pravoslaviye (o. Pavel Florenskiy) [Stylized Orthodoxy (Father Pavel Florensky)] / N. A. Berdyayev // Dialektika bozhestvennogo i chelovecheskogo [Dialectic of the Divine and the Human] / [sost. i vstup. st. V. N. Kalyuzhnogo]. – M. : OOO "Izdatel'stvo AST" ; Khar'kov : "Folio" 2003. – 620, [4] s. – (Philosophy). – S. 501–520.
3. Episkop Kerchenskiy Ilarion (Alfeyev). Pravoslavnoye bogosloviye na rubezhe epokh [Orthodox Theology at the Turn of Eras] / Episkop Kerchenskiy Ilarion (Alfeyev). – [izd. 2-ye, dopolnennoye]. – K. : Dukh i litera, 2002. – 536 s.
4. Zavershinskiy G., diakon. Ekzistentsial'nyye aspekty bogosloviya [Existential Aspects of Theology] / diakon G. Zavershinskiy // Tserkov' i vremya. № 3 (16), 2001 [Church and Time. № 3 (16), 2001]. – S. 210–228.
5. Sofroniy (Sakharov), arkhimandrit. Tainstvo khristianskoy zhyzni [Mystery of Christian Life] / Sofroniy (Sakharov), arkhimandrit. – Svyato-Ioanno-Predtechenskiy monastyr', Svyato-Troitskaya Sergiyeva Lavra, 2009. – 272 s.
6. Nevidimaia bran'. Blazhennoy pamiati Nikodima Svyatogortsa [Unseen Warfare. Blissful Memory by Nikodim Svyatogorts] / [perevod s grecheskogo svyatitelia Feofana Zatvornika] // Pravoslavnoye bratstvo svyatogo apostola Ioanna Bogoslova [Orthodox Fellowship of the Saint Apostle Ioann Bogoslav]. – Moskva : Nauka, 2002. – 350 s.
7. Yannaras Kh. Ch. Svoboda etosu [Freedom of Ethos] / Kh. Ch. Yannaras ; [per. s angl.]. – K. : DUKH I LITERA, 2003. – 268 s.
8. Lepp Inyas. Khrystyyns'ka filosofiya ekzystentsii [Christian Philosophy of Existence] / Inyas Lepp ; [per. s fr.]. – K. : Univ. Vyd-vo "Pul'sary", 2004. – 148 s.
9. Florovskiy G. V. Vostochnyye Ottsy V – VIII vekov [East Padres of the V – VIII Centuries] / G. V. Florovskiy. – [vtoroye izdanie]. – Moskva : Parizh, 1992. – 260 s.
10. Sioren Kierkegor. Khristos est put' [Christ is the Way] [Elektronnyy resurs] / Sioren Kierkegor. – Rezhym dostupu : <http://www.mbchurch.ru/publications/articles/15/7587/>.
11. Kierkegor Sioren. Evangeliiye stradaniy [Gospel of Suffering] / Sioren Kierkegor ; [per. s datskogo A. V. Lyzlova ; pred. protoiyereya A. Uminskogo]. – M. : Svyato-Vladimirskoye izd-vo, 2011. – 304 s.
12. O terpenii skorbey. Ucheniye svyatykh otsov, sobrannoye Episkopom Ignatiyem (Brianchaninovym) [About Sorrow Patience. Teaching of Saint Fathers, Collected by the Bishop Ignatius (Brianchaninov)]. – M. : Izdatel'skiy Sovyet Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi 2004. – 176 s.
13. Zatvornik Feofan, svyatitel'. Vnutrennyaya zhyzn'. Izbrannyye poucheniya [Inner Life. Selected Teachings] / svyatitel' Feofan Zatvornik. – Moskva : Nauka, 2001. – 416 s.
14. Snakenburg Rudolf'. Etychne poslannya Novogo Zavitu [The Ethical Message of the New Testament] / Rudolf' Snakenburg ; [per. z nim.]. – K. : Dukh i litera, 2005. – 340 s.
15. Surozhskiy A., mytr. Chelovek pered Bogom [Person before God] / mytr. A. Surozhskiy. – K. : Fond "Dukhovnoye naslediyе mitropolita Antoniya Surozhskogo", QUO VADIS, 2010. – 348 s.
16. Kroshtadtskiy Ioann, svyatoy pravednyy. Khristianskaya filosofiya [Christian Philosophy] / svyatoy pravednyy Ioann Kroshtadtskiy. – M. : Otchiy dom, 2011. – 240 s. (Seriya "Dukhovnyy sobesednik".)
17. Khoruzhyy S. S. Isikhastskaya dialektika smerti [Isihazm's Dialectic of Death] / S. S. Khoruzhyy // Ocherki sinerghiynoy antropologiyi [Essays of Synergic Anthropology]. – M. : Institut filosofiyi, teologiyi i istoriyi. Sv. Fomy, 2005. – 408 s. – S. 215–228.
18. Rozanov V. V. Opavshyye list'ya. Korob vtoroy [Fallen Leaves. The Second Box] / V. V. Rozanov // Uyedinionnoye [Private]. – Tom 2. – Moskva : "Pravda", 1990. – 711 s. – S. 419–629.
19. Ierodiakon Nikolay (Sakharov). Osnovnyye vekhi bogoslovskogo stanovleniya arkhimandrita Sofroniya (Sakharova) [Milestones of Theological Formation of Archimandrite Sofroniy (Sakharov)] // Tserkov' i vryemia. № 3 (16), 2001 [Church and Time. № 3 (16), 2001]. – 324 s. – S. 229–270.
20. Преп. Силуан Афонский. Скучание о Боге [Boredom about God] [Elektronnyy resurs] / Преп. Силуан Афонский. – Rezhym dostupu : <http://www.hram-evenkya.ru/prepodobnyiy-siluan-afonskiy-1866-1938/skuchanie-o-boge>.
21. Svyashchennik Georgiy Zavershynskiy. Bogoslovskiy ekzistentsializm arkhimandrita Sofroniya (Sakharova) [Theological Existentialism of Archimandrite Sofroniy (Sakharov)] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sophrony.narod.ru/georgez1.htm>.
22. Kiprian (Kern). Tema o cheloveke i sovremennost [The Theme about the Person and the Modernity] / Kiprian (Kern) // Russkaya religioznaya antropologiya. T. II : Antologiya [Russian Religious Anthropology.

Volume II : Anthology] / [sost. obshch. red., predisl. i prim. N. K. Gavryushin]. – М. : Moskovskiy filosofskiy fond, Moskovskaya dukhovnaya akademiya, 1997. – 480 s. – S. 417–430.

Матеріал надійшов до редакції 16.03. 2015 р.

**Шадюк Т. А. Экзистенциальный аспект феномена страдательности в православно-ориентированном дискурсе.**

*В статье предпринята попытка анализа феномена страдательности в контексте экзистенциальной религиозно-философской мысли. Установлен экзистенциальный характер экспликации феномена страдательности в Св. Писании, образцах святоотеческого богословия и в творчестве православных и православно-ориентированных мыслителей, благодаря чему страдательность, в многообразии своих проявлений, становится олицетворением универсального способа христианской жизни, а также экзистенциально-ценностным личностным путем спасения. С целью раскрытия особенностей экзистенциализации феномена страдательности были избраны такие подходы, как осмысление человеческой греховности, утверждение ее онтологических причин и последствий, необходимости борьбы с ними и их преображения, а также раскрытие исихастской установки на преображение всего человека. При применении этих подходов выяснено, что в экзистенциальном измерении страдательность предстает множеством актов переживания, обусловленных греховностью, расторжением сущностной связи между Богом и миром, Богом и человеком и, следовательно, раздроблением существования в сочетании с осознанием всего этого. Признаком страдательности является также осознание непреодолимых обстоятельств бытия, в которых человек-христианин оказывается ежедневно, выражающееся многочисленными проявлениями: греха, страдания, болезнования, скорби, печали, уныния, тоски, скучания, бедствия, тревоги, страха, ужаса, одиночества, богооставленности в их взаимозависимости и контаминации. Следовательно, формирование страдательности как экзистенциала обозначается не только установлением экзистенциального значения последствий грехопадения в бытии человека, но и идеями онтологического доразделения бытия, мистического сущностного единства всего существующего и осознанием того, что содержание целого существования человека предполагает всегда актуальными и открытыми смысл, намерение и стремление к богоподобию, обожению, спасению, которые сопровождаются состояниями страдательности.*

**Ключевые слова:** православное учение, страдательность, экзистенциал, богоподобие, обожение, спасение.

**Shadiuk T. A. Existential Idea of the Sufferability Phenomenon in the Orthodox-Oriented Discourse.**

*The article is the attempt to analyze the phenomenon of sufferability in the context of religious and existential philosophy. The existential nature of the sufferability phenomenon explication is indicated in Scripture, patristic theology samples and creative work of Orthodox and Orthodox-oriented thinkers, so the sufferability diversity of its manifestations appears the embodiment of the universal Christian way of life as well as the existential-value personal salvation. To demonstrate the features of the sufferability phenomenon existentialization were elected passive approaches such as understanding of human sinfulness, the knowledge of its causes and consequences of the ontological awareness of the need to deal with them and their transformation, as well as understanding hesychasm installation directed on the whole person transformation. When applying these approaches it is found out that in the existential dimension the sufferability is multiple acts due to sinfulness, termination of the essential connection between God and the world, God and man, and, therefore, resolution, fragmentation being combined with the knowledge of this. The sign of sufferability is also the consciousness of insurmountable circumstances of life in which a person-Christian finds himself/herself every day, which is expressed by numerous existential manifestations: sin, suffering, supporter, grief, sorrow, sadness, longing, boredom, distress, anxiety, fear, terror, loneliness, God abandonment in their interdependence and contamination. Therefore, the formation of sufferability as the existential affects not only the establishment of existential consequences of the man's fall in the human existence, but also the ideas of ontological separation of being, mystical essential unity of all existence and the knowledge that the content of a man's existence implies always relevant and open the meaning, intention and aspiration to God-like, deification, salvation, accompanied by sufferability states.*

**Key words:** Orthodox teaching, sufferability, existential, God-like, deification, salvation.

# НАУКОВЕ ЖИТТЯ

---

## ВІТАЄМО ПЕТРА ЮРІЙОВИЧА САУХА З 65-РІЧНИМ ЮВІЛЕЄМ!

25 травня 2015 року відомому українському філософу, релігієзнавцю, одному з фундаторів новітньої вітчизняної філософії, доктору філософських наук, професору, ректору Житомирського державного університету імені Івана Франка Петру Юрійовичу Сауху виповнилося 65 років.

Ювілейна дата є слушною нагодою віддати шану ювілярові, чий життя і діяльність відомі не лише в Україні, а й далеко за її межами. Життєвий шлях і творча діяльність професора Петра Сауха – повчальний приклад відданого служіння філософії й науці, її майбутньому. В ній поєдналися високий науково-філософський хист, послідовність поглядів, позицій та переконань, уміння переплавляти їх у реальні результативні практичні дії. А ще – широка і щедра душа, яка ділиться добром, теплом та світлом з усіма, хто має щастя до неї доторкнутися.

Життєвий шлях Петра Юрійовича Сауха розпочався 1950 року в селі Сімаківка Ємільчинського району Житомирської області. У 1973 р. він закінчив філософський факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Його науково-педагогічна діяльність розпочалась у Донецькому політехнічному інституті, в якому він у 1973 – 1975 роках працював асистентом кафедри філософії. Після закінчення навчання в аспірантурі філософського факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (1975 – 1978) та дострокового захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук Петро Юрійович працював спочатку асистентом, а потім – старшим викладачем кафедри філософії Житомирського сільськогосподарського інституту. В 1980 році П. Саух переїхав до Рівного, де працював на кафедрі філософії Українського інституту інженерів водного господарства. В цьому навчальному закладі послідовно пройшов усі творчі сходи вченого і педагога: від старшого викладача, доцента, професора, завідувача кафедри філософії до декана гуманітарного факультету. В 1990 р. захистив докторську дисертацію. Диплом професора він отримав у 1991 році, а в 1992 році він був обраний академіком Академії наук Вищої школи України. За сумісництвом, з 1992 по 1994 рік він був радником Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. З 1998 року професор П. Ю. Саух працював заступником директора з навчальної й наукової роботи Рівненського відділення Вищої школи права. Стажувався і читав курси лекцій в університетах Франції, Німеччини та США. Ця робота дала йому можливість познайомитися із досвідом організації навчального процесу й науки на Заході і, критично його переосмисливши, активно впроваджувати у подальшому в діяльність вітчизняної вищої школи. Він – почесний доктор та професор багатьох вітчизняних та зарубіжних університетів, Заслужений працівник освіти України (1996 р.).

У листопаді 1998 року П. Сауха призначено заступником голови Рівненської облдержадміністрації. За період роботи на цій посаді (1998 – 2002 рр.) він ініціював низку соціально-економічних та молодіжних проєктів, які були успішно реалізовані в регіоні. Протягом десяти років очолював Рівненську Асоціацію релігієзнавців України.

Від 2002-го року у Петра Юрійовича Сауха починається якісно новий етап творчої, організаційно-освітньої та наукової діяльності. Він обирається ректором Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка (з 2004 р. – Житомирського державного університету імені Івана Франка), в якому працює й донині. На цій посаді якнайповніше і наймасштабніше реалізуються його організаційні та адміністративні здібності, хист до науково-дослідницької та педагогічної діяльності. Професору П. Сауху належить значний внесок у розвиток філософських і гуманітарно-соціальних знань нашого суспільства, йому притаманні глибокий інтерес до наукової істини у пізнанні людського життя, широкий науковий світогляд, невгамовна жага знань. У своїй науковій діяльності він завжди виявляє креативні якості: інтерес до оригінальних ідей, тем дослідження та полемічність. Для нього характерним є невтомний пошук і дослідження багатьох проблем суспільного життя, виховання молоді, прагнення залучити її до висот справжнього розуміння процесів, що відбуваються у світі і в нашій країні зокрема. Професор П. Ю. Саух уособлює кращі риси і традиції викладача університету – чесність, компетентність, сумлінність, громадянську активність і доброту.

Уособлюючи проєвропейський вектор у гуманітарних науках та філософії, Петро Юрійович повсякчас наголошує на моральнісному значенні раціональності як незмінної риси людського світорозуміння та людської діяльності. Неозорий діапазон його наукових інтересів завжди поєднується із високим професіоналізмом ученого-дослідника і педагога-просвітника, а принциповість і послідовність у відстоюванні свого бачення – із романтикою філософсько-поетичного ставлення до життя. Ним написано

шерег книг і навчальних посібників, кількості статей, викладено не один лекційний курс. Він – один із перших українських учених, хто налагоджував контакти із західними науковцями, започатковував творчі й дружні стосунки з ними.

До творчих здобутків ювіляра належать ґрунтовні дослідження у багатьох сферах вітчизняної науки – історії, методології та теорії філософії, релігієзнавства. Неоціненним є внесок ювіляра у розроблення актуальних проблем національно-культурного відродження українського суспільства, формування інтелектуального потенціалу нації, діагностики трансформаційних процесів, аналіз проблем релігії і духовної екзистенції людини, цивілізаційних підстав її розвитку, долі національних цінностей у глобалізованому світі.

Вражає уміння професора Петра Сауха поєднувати глибокі, оригінально теоретичні, ретельно обґрунтовані власні теорії осмислення процесів сучасності із поясненням їх причин та передбаченням перспектив розвитку, пригномшливою ерудицією стосовно найсучасніших, щойно виданих публікацій різних авторів, із вдумливою критикою й аргументованою дискусією з ними. Глибокі ідеї професора П. Ю. Сауха стимулюють вивчення сучасних процесів націє- й державотворення, соціокультурних трансформацій українського суспільства. Авторська концептуалізація їх завжди обґрунтована, переконлива і править за орієнтир для подальших наукових пошуків. Його ідеї дістали втілення і в процесі реформування освітньої сфери, і в численних публікаціях як в українських, так і закордонних часописах, зокрема в таких його книгах, як "Підсумки ХХ століття", "Сучасна освіта: портрет без прикрас", "Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи", "The scientific-educational synergy as the engine of the information society: European challenges and Ukrainian problems", "Реклама в пам'яті культури" та ін.

П. Ю. Саух – засновник Поліської філософської школи, яка об'єднує науковців Житомирщини, Рівненщини, Волині. У його ранніх працях проаналізована релігійно-екзистенціалістська концепція відчуження в екзистенціалізмі, здійснений комплексний аналіз онтології релігії, вільнодумства й атеїзму, розкрита їх категоріальна структура й описані рівні її організації. У подальших його роботах та працях його учнів були експліковані у філософському дискурсі поняття щастя, стражденності, "м'ятежності", абсурдності й трагічності людського буття, досліджена категорія національного у статусі екзистенційного проекту і руху екзистенції. Звернувшись до попперівської концепції проблеми демаркації між наукою і метафізикою, професор П. Ю. Саух доповнює її питанням розмежування науки і релігії, акцентуючи особливу увагу на існуючі колізії між ними, яка виступає джерелом їх самостійного розвитку. У цей період ним опублікована низка брошур, книг та монографій, які отримали широкий резонанс у країнах колишнього СРСР. Роботи професора П. Ю. Сауха цього періоду включені в "Антологію отечественного религиоведения" (2010).

Осмилюючи відомі "хвороби сучасності" (індивідуалізм, експансію інструменталістського мислення і втрату індивідуальної свободи), П. Ю. Саух намагається уникати як апологетики згаданих рис сучасної наукової культури, так і їх тотального осуду. Він виступає одним із тих філософів, хто активно захищає і помножує людський ресурс гідності, який є однією із підвалин істинної демократії. Його методологічну позицію характеризує певний антропологізм і масштаб аргументації від спеціальних логіко-методологічних розробок, проблем соціальної філософії, філософської антропології, філософії та феноменології релігії до філософії освіти та глобалістики. Особливий інтерес серед наукового загалу викликали його останні праці. У них П. Ю. Саух зміг внести до атмосфери сучасних інтелектуальних змагань шляхетний дух філософської традиції, окреслити шляхи подолання морального хаосу й безладдя нашої доби через відродження глибинної чесної етики, властивих їй реальних критеріїв добра і досконалості. За цикл праць з історії філософії та філософії релігій П. Ю. Саух удостоєний премії НАН України імені Д. Чижевського, а за цикл праць із проблем освіти – Всеукраїнської премії імені Івана Огієнка. Він є автором майже 400 наукових праць (монографії, брошури, словники, навчальні посібники та підручники, статті та авторські свідчення). Поряд із цим він став організатором і учасником численних міжнародних, всеукраїнських з'їздів, конференцій, симпозіумів, семінарів, круглих столів, нарад з актуальних проблем вітчизняної науки та освіти.

Ретельний дослідник, толерантний критик і сприйнятливий до нового адміністратор, людина добропорядної репутації та відкритої душі, Петро Юрійович добре знаний як людина чуйна, доброзичлива, схильна до філософського згладжування гострих життєвих колізій. Він щедро ділиться теплом своєї душі і багатством невичерпного інтелектуального світу. Під його керівництвом відбулося професійне становлення цілої когорти науковців – висококваліфікованих спеціалістів із філософії і релігієзнавства, які працюють у вищих навчальних закладах Рівного, Житомира, Києва, інших міст України, Росії, Польщі. Важко перелічити всіх учнів, студентів, аспірантів та докторантів професора Петра Сауха, які завдячують йому як талановитому філософу, педагогу, науковому керівникові та Людині з великої літери, яка щедро віддає їм не лише свої знання, а й тепло свого великого серця.

Як філософ, учений, організатор науки і освіти, громадський діяч, учений, публіцист і лектор П. Саух здобув широке визнання колег-науковців, повагу й розуміння громадськості і студентської молоді. Петро Юрійович є напрочуд людиною доброзичливою і толерантною до своїх колег та учнів. Ті, кому довелося

працювати під керівництвом ювіляра, високо цінують його як людину й ученого, бо знають, що він завжди підтримує творчу атмосферу, дослідницькі задуми і поважає думку інших. Хто хоча б раз мав можливість зустрічатися і спілкуватися з Петром Юрійовичем, той не зміг не відчутти могутнього енергетичного поля цієї людини, не пережити глибокого враження від знайомства з нею. Петро Юрійович – системоутворююча особистість. Професор П. Саух вражає своєю душевною молодістю, юнацькою заповзятістю, професійною компетентністю, активною громадянською позицією, творчою енергією.

П. Ю. Саух – блискучий організатор науки та освіти. Під його керівництвом, за науковою консультацією і сприянням підготовлено 45 кандидатів та 8 докторів наук. Він головний редактор та член редколегій низки вітчизняних та зарубіжних наукових видань, член експертної ради ДАК Міністерства освіти і науки України, член Президії Європейського союзу релігієзнавців та вільнодумців, член Наглядової ради Всеукраїнської молодіжної громадської організації "Союз обдарованої молоді", один із наукових керівників та авторів експерименту "Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні", президент Житомирського відділення МАН України, голова Громадської ради міста Житомира, голова ради ректорів Житомирщини, член Міжнародного нью-йоркського клубу "Лідерство в освіті", член спеціалізованої вченої ради К 14.053.02 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

Завдяки високій працездатності, комунікабельності й усвідомленому почуттю відповідальності за доручену справу професор Петро Саух завжди створює команду однодумців. Його компетентність поєднується з природною інтелігентністю, толерантністю, уважним ставленням до людей, витонченим почуттям гумору.

Як сучасному менеджеру освіти й науки, йому притаманна здатність не розчинятися, як це часто відбувається в чиновницькому середовищі, а протистояти його найгіршим якостям – пустослів'ю, підлабузництву, манії величності. Професору Петру Сауху притаманне глибоке знання справи, висока культура в роботі, вміння масштабно мислити і стратегічно діяти. Над усе він цінує в людях професіоналізм, порядність і патріотизм. І, як неодноразово говорить ювіляр, саме у такій послідовності, адже, на відміну від математики, тут від перестановки цих доданків ("П") – результат завжди інший.

Держава високо оцінила його трудові успіхи. За вагомих особистий внесок у розвиток вітчизняної освіти і науки, підготовку кваліфікованих кадрів, багаторічну сумлінну працю П. Саух нагороджений орденом "За заслуги" III ступеня, іменним годинником Президента України, Почесними грамотами Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, знаком "Антон Макаренко" та знаком "За наукові досягнення" МОН України, медаллю ім. К. Д. Ушинського та медаллю Григорій Сковорода НАПН України, низкою орденів та медалей церковних і громадських організацій. У родинному архіві П. Сауха зберігаються сотні нагород, грамот, дипломів, подяк, листів. Це відзнака за невтомну, наполегливу працю науковця, ректора, громадського діяча.

Бажаємо Вам, Петре Юрійовичу, міцного здоров'я ще на довгі-довгі роки життя, подальших успіхів у науковій, навчально-виховній та адміністративній діяльності, вірних друзів та однодумців, невичерпної енергії й упевненості у власних силах та наснаги долати всі труднощі, плідної праці на високій посаді ректора нашого навчального закладу! Те, що Ви зробили і продовжуєте робити як науковець, педагог, ректор – це фантастично захоплююче, бо змінює світ!

Впевнені, що це проміжний етап Вашої науково-педагогічної діяльності, і Ви ще порадуйте філософську спільноту й український загал своїми новими працями і зверненнями.

Сил та енергії з роси та води на многії літа!

**Колектив кафедри філософії**



## МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

(нотатки з Всеукраїнської науково-практичної конференції "Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи")

14-15 травня 2015 р. в Житомирському державному університеті імені Івана Франка відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю "Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи". Організаторами конференції стали кафедра філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка, історичний факультет Донецького національного університету (м. Вінниця), Інститут державної служби і місцевого самоврядування національної Академії управління при Президентові України, українсько-турецький культурний центр "Сяйво" і польське наукове товариство (м. Житомир).

Відкрила конференцію доктор політичних наук, професор, в.о. декана історичного факультету Донецького національного університету **Т. Нагорняк**. Вона поінформувала, що на конференцію надійшло 144 матеріали, які видані окремою збіркою. Це науковці з багатьох міст України, зокрема, Вінниці, Житомира, Києва, Запоріжжя, Тернополя, Одеси, Львова, Сум, Чернівців, Острога, Дружківки, а також з Росії і Польщі, а в Програму конференції включено 179 тем виступів і повідомлень учасників конференції.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися ректор ЖДУ, доктор філософських наук, професор Петро Саух, голова українсько-турецького культурного центру "Сяйво" Демір Гьокхан, секретар Національної спілки журналістів України Віктор Набруско. Останній наголосив, що саме завдяки філософствуючим і рефлектуючим спільнотам, які мають інший, нетоталітарний досвід, потрібно впливати на громадську думку і витіснити трешеві нескінченні розмови. Має бути наступ нових ідей на інформаційний простір. На превеликий жаль, часто-густо в українському медійному просторі сьогодні можна зустріти аж ніяк не спроби сприяти національній консолідації на основі звичайного гуманізму, а сумнозвісний потяг до постійного наголошування на "совковості" і "безнадійності" певних регіонів і соціальних груп.

На пленарному засіданні зі змістовною доповіддю "Глобалізація та імперативи модернізації українського суспільства" виступив доктор філософських наук, професор Житомирського держуніверситету імені Івана Франка **М. Козловець**, який зазначив, що сьогодні перед Україною гостро постали три найважливіші завдання: необхідність інтеграції в європейську і світову спільноти з відповідним формуванням власної геостратегії і забезпечення своєї національної безпеки; формування єдиної політичної української нації, національної ідентичності; невідкладність проведення модернізації і набуття ознак сучасної держави, модерного соціального облаштування. Зазначаючи, що в ієрархії переваг України сьогодні на першому місці стоять проблеми безпеки країни, та розглядаючи в єдності вищеназвані завдання, доповідач зосередив основну увагу на розкритті історіософського значення модернізації, сутності модернізаційних процесів в сучасній Україні. Він обґрунтував, що здійснення системної модернізації всього комплексу відносин й інститутів – держави, економіки, суспільства є сьогодні стратегічним напрямком, інтегральною характеристикою всіх змін і реформ в Україні. Останні події в країні в контексті соціальної еволюції постають як початок суттєвої трансформації суспільства, як етап його модернізації. Основні завдання української модернізації лежать не тільки в економічній, техногенній сфері і полягають не лише в комп'ютеризації шкіл, в будівництві різних "біоагроєкополісів" чи прискореному розвитку нанотехнологій. Головне призначення української модернізації – це створення сучасного суспільства, сучасних соціальних інститутів та інфраструктури, усвідомлення своєї "сучасності", формування громадянина-патріота з інноваційним світоглядом, мисленням, культурою. Результуюча мета модернізації – забезпечення конкурентоздатності України як держави і нації. Розкриваючи зміст модернізації, М. Козловець зазначив, що здійснення інноваційної модернізації передбачає продуктивне скачкоподібне технологічне, господарське, соціально-політичне і гуманітарне оновлення українського суспільства на основі випереджаючого, а не наздоганяючого розвитку. Завдання полягає в тому, щоб ефективніше, економічніше й раціональніше застосувати модернізаційну модель, перенести її на національний ґрунт шляхом поєднання власних традицій і ресурсів за певної зовнішньої підтримки. Доповідач констатував, що в умовах глобалізації розвиток окремої країни визначається не лише її власною волею, а й від того, наскільки решта світу дозволяє їй успішно розвиватися. Сьогодні з боку розвинених західних країн є обнадійливі перспективи для України відносно підтримки економічних реформ, модернізації і досягнення соціальної інтеграції країни.

Під час пленарного засідання кандидат філологічних наук, доцент **О. Тараненко** презентувала збірку "Історія несепатисток", до якої увійшли твори, що підготували студентки, викладачки та випускниці кафедри журналістики Донецького національного університету – українського ВНЗу, який було евакуйовано до Вінниці у зв'язку зі збройним захопленням університету бойовиками ДНР у вересні 2014 року. Ці тексти – своєрідні життєві історії, філософські роздуми, публіцистичні есе та міркування,

спровоковані ситуацією на буремному Донбасі. Доповідачка зазначила, що книга вийшла нелегкою. Проте, справжній діалог – це завжди важка робота. Перш за все, над собою, над своїми помилками, над власними упередженнями та забобонами. Справжній діалог змушує нас немовби стати над собою, вийти за межу власної особистості так, щоб побачити, почути, роздивитися – при цьому не втративши себе, свого неповторного "Я". Справжній діалог передбачає, що під час нього "Я" та "Вони" перетворюються на "Ми". Одна з наших найболісніших проблем полягає в тому, що ми, донецькі українці, розпорошені по всій Україні, маємо весь час доводити свою патріотичність, вести з суспільством якусь приховану дискусію щодо власної ідентичності, брати участь у неявній, проте нав'язливо наявній в нашому повсякденні, полеміці щодо доказів нашого українства.

В обговоренні матеріалів збірки взяло участь багато учасників конференції, в тому числі й з інших міст. Так, зокрема ректор ЖДУ імені Івана Франка **П. Саух**, науково-педагогічна діяльність якого розпочиналась у 1973-1975 роках асистентом кафедри філософії Донецького політехнічного інституту, зазначив, що останні події на Донбасі – це цивілізаційний виклик для України, це часи, сповнені горя, людських трагедій, сліз і втрат. Але з другого боку, цей виклик відкриває нам і нові можливості – подивитись на навколишній світ по-новому, пізнати інших, і себе також. Зрозуміти, що не можна ділити світ на чорне і біле, а українців на "західників" і "східняків" – за мовою, місцем проживання, національністю тощо. Ми єдині у своєму розмаїтті, і в цьому наше багатство, сила і переваги. Учасники конференції констатували, що ці драматичні часи вчать нас бути толерантними, поважати інших, слухати і чути їх, що тільки разом, всі ми – українці – незалежно від місця проживання, етнічності, мови, на якій розмовляємо, зможемо розбудувати нову країну для себе, своїх дітей, що ми всі є патріотами своєї країни незалежно від того, де народились і жили, що Донбас український, а це протистояння закінчиться перемогою України.

Далі робота конференції відбувалася у режимі секційних засідань. Так, у секції **"Соціально-філософська рефлексія світових цивілізаційних конфліктів"** значна частина виступів присвячена проблемі нинішнього військового конфлікту на Сході України, яка розкривалася крізь призму питань взаємовідношення шовінізму та патріотизму, цивілізаційних та локальних конфліктів, національної безпеки.

Доктор філософських наук, професор Р. Додонов у своєму виступі охопив проблеми кризи в експертному середовищі та окреслив завдання які ставляться до нього нині. Зокрема, такими завданнями доповідачем визначено: постійна аналітична робота та неупереджене осмислення; підвищення якості прогностичної діяльності; відмова від виконання ідеологічних замовлень; визначення системи критеріїв ефективності аналітичної репутації; розробка Професійного Кодексу експертного товариства. Доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Донецького національного університету **О. Білокобильський** у доповіді "Криза модерна і глобальні ризики майбутнього" зазначив, що однією з реальних сучасних гуманітарних небезпек є те, що філософські осмислення стратегічних проблем модернізації українського суспільства витісняються на узбіччя публічних дискусій і цей процес, окрім всього, супроводжується смисловим знеціненням модернізаційно-інноваційної риторики в Україні. Кандидат філософських наук, доцент П. Лісовський проаналізував способи запобігання цивілізаційним конфліктам, наголосив на необхідності відпрацювання оптимізації вибору правильних рішень для їх уникнення на підставі ефективно-діючої законодавчої моделі. Запорукою успішності реалізації такої моделі, на його думку, є духовних капітал мудрості особистості, держави та суспільства. Кандидати філософських наук В. Сабадуха та О. Сабадуха у своєму виступі акцентували увагу на упровадженні концепції чотирьох рівнів духовного розвитку людини (залежна людина ("раб потреб"), посередня, особистість та геній) як основи національної безпеки. Кандидат філософських наук Р. Халіков розкрив зміст та характер конфлікту на Близькому Сході у доволі оригінальному контексті: як зіткнення первинної та похідної секуляризаційних моделей. Зокрема у виступі зазначалось, що конфлікт нашаровує у собі політичне протистояння між владою та опозицією, релігійне – між сунітським та шіїтським світами, цивілізаційне – між ісламським Сходом та постсекулярним Заходом. Ще одним зрізом конфлікту було виокремлено та проаналізовано зіткнення секулярної та контрсекулярної парадигм у межах ісламської цивілізації. У продовження релігієзнавчих розвідок цивілізаційних конфліктів кандидат філософських наук, доцент, докторант С. Стасенко проаналізував смисловий універсум іудео-християнських цінностей у контексті сучасної раціональності. Доповідач виокремив основні риси сучасної раціональності, які були сформовані під безпосереднім впливом іудео-християнських цінностей, зокрема індивідуалізм, дослідницька свобода у постановці та вирішенні епістемологічних задач, яка реалізується в демократичному середовищі, орієнтація на свободу комунікації та діяльності.

Відкриваючи роботу секції **"Нові виклики міжнародній безпеці у XXI ст."** доктор історичних наук, професор, в. о. завідувача кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Донецького національного університету **І. Грідіна** зазначила, що фундаментальною якістю сучасного світу (і Європи) є те, що цей світ дуже стрімко змінюється. Змінюється й Україна. Для нашої держави дедалі більш нагальним стає завдання, і політичне, і юридичне, і ментальне: налагодити врівноважені зв'язки з усіма

системами безпеки на захід і на схід від України, знайти певний зовнішньополітичний баланс в інтересах нашої держави, а отже, і Європи загалом. Стратегічною метою післямайданівської української влади є інтеграція України до Європейського Союзу. На її думку, це є частиною ширшої та складнішої проблеми "місцезнаходження" України на політичній та духовній карті Європи. Думаючи про все це, – додала доповідачка, – я, безперечно, залишаюсь оптимісткою, адже, багато спілкуючись з молоддю, хотіла б сказати: для молодих українців відповідь на всі ці запитання є очевидно "європейською", бо вони мають уже "розширену Європу" у своїй голові!". Кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка **Н. Ковтун** акцентувала увагу на конвенційних та неконвенційних формах політичної активності у контексті аналізу індивідуальної і суспільної волі. Кандидат історичних наук, доцент І. Богінська проаналізувала вплив російсько-американських відносин на систему європейської безпеки, зауваживши, що перспективи розв'язання кризи в Україні безпосередньо пов'язані з нормалізацією цих відносин, а участь ЄС може у найкращому варіанті домогтися припинення воєнних дій та запобігти виникненню "нових фронтів" протистояння між РФ та США.

Однею з найчисельніших по виступам була секція "**Соціальні комунікації в умовах модернізації національного інформаційного простору**". Робота секції розпочалась із виступу кандидата філологічних наук, доцента, в.о. завідувача кафедри журналістики Донецького національного університету **О. Тараненко**. Її доповідь була присвячена одній з найактуальніших проблем для сучасного вітчизняного інформаційного простору – використанню міфологізації у смисловій війні 2014 – 2015 рр. Міфологічність, зазначила доповідач, актуалізується в сучасних медіа за моделлю: будь-яка подія, поняття в міфі втрачає свій конкретний, предметний зміст, символізується, створюється друга, надбудована семіотична система, означник та означуване змінюється позиціями, репрезентація змісту набуває головної ролі за умов утраченого первинного сенсу. Найчастіше у медіа ця модель реалізується методом бриколажу – зміни місцями мети і засобу. Засоби масової комунікації виконують роль міфологізаторів масової свідомості, які створюють ілюзію зняття протиріч та інтегрованості людини у світ спокою та стабільності. О. Тараненко вказала на необхідність застосування ідентифікаційних маркерів на противагу міфологічним – як одного з ефективних способів ведення смислової війни. Доктор філософських наук, професор кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка **А. Герасимчук** у виступі здійснив ґрунтовний аналіз напрямів модернізації освіти та інноваційного розвитку України, акцентуючи на ролі соціальних комунікацій у цьому процесі. Актуальною була доповідь професора Зеленогурського університету (Польща), завідувача кафедри філософії культури Інституту філософії **Р. Сапенко** на тему "Інформаційна війна в сучасних медіа як соціокультурне явище", яка викликала палкі дебати та обговорення щодо розробки конкретних методів протидії інформаційному насиллю.

Кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка **В. Слюсар**, аналізуючи вияви насилля у глобалізованому світі, у своєму виступі наголосив на появі нового типу суб'єктів насилля – носіїв "планшетної свідомості", які є водночас і об'єктами насилля. Особлива увага доповідачем була приділена рисам "планшетної свідомості" (заміна процесу отримання знань на споживання інформації та театралізація процесу пізнання, орієнтація на думку "експерта", культ легкості, як одна з ключових смисложиттєвих установок, і цинізм) та ролі засобів масової комунікації у її формуванні. Кандидат філософських наук, доцент **О. Свініцька** на прикладі вітчизняних та зарубіжних кінофільмів про осіб з обмеженими можливостями проаналізувала феномени "безмовного діалогу" та "надлишкової глухоти" у контексті естетичної та масової комунікацій. Доповідачем було наголошено, що "безмовний діалог" виступає в ролі дієвого агента комунікації, який проходить, так би мовити, і горизонтально, і вертикально у культуротворчих процесах сучасності загалом, і у проявах зображальної естетики сучасного кінематографу. Крім того, "безмовний діалог" межує з "психологічною тишею" і досить часто виконує "функцію зв'язності" між естетичною та масовою комунікацією. "Надлишкова глухота" засвідчує занепад діалогічної моделі європейської та американської духовності та констатує "провал комунікації" (Е. Левінас) між світами людини фізично здорової та з особливими можливостями.

Асистент **А. Глушко** розкрила роль інфографіки як інструменту інформування, опираючись на фактичний матеріал військового конфлікту 2014 – 2015 рр. Зокрема, у виступі зазначалося, що найбільш активно у ЗМІ застосовуються карти (у "чистому" вигляді та у поєднанні з діаграмами), схеми пояснювального характеру, а також прослідковується тенденція до частого використання інфографіки ускладненої форми, де поєднання декількох візуальних елементів дозволяє ефективніше розкрити тему та ідею матеріалу. Старший викладач **О. Самойленко** проаналізувала особливості трансформації медіаструктур, переміщених із зони конфлікту в Україні. Зокрема, доповідачкою було зазначено, що популярні видання Донеччини або припинили вихід у паперовому варіанті, залишаючись як Інтернет-версії, або продовжили друк на території, підконтрольній Україні, або залишились працювати на території так званої ДНР. Структурні трансформації відбулися у ЗМІ, які залишили зону АТО: скорочення штатів, зміна форм комунікації між підрозділами, мінімізація матеріальних ресурсів, скорочення і переорієнтація джерел постачання інформації. Аспірант **Л. Зайко** розкрила слухачам зміст державної політики України щодо захисту суспільної свідомості від маніпулятивного впливу російського

медіапродукту. *Аспірант Л. Давидова* проаналізувала діяльність університетських видавництв в сучасній Україні, наголосила на необхідності створення ефективної організаційно-структурної моделі університетського книговидавання, яка стала б джерелом мобільності видавництва. Цікавими темами та оригінальністю поставлених наукових завдань позначилися виступи молодих вчених – студентів Донецького національного університету *Г. Беловольченко, А. Бурової, О. Зашко, О. Чмира, В. Чудновського* та ін.

Робота секції "**Актуальні проблеми сучасної історичної науки у контексті модернізації соціогуманітарного простору**" позначилась як змістовними виступами, так і жвавими дискусіями. У доповіді *В. Венгерської*, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історії України ЖДУ імені Івана Франка "Історія: *magistravita*, пропаганда, наукова дисципліна?" були проаналізовані початки і засади формування історичної науки України як історії національної філософії, ідея та історії її реалізації. Доповідач зазначив, що впродовж усієї другої половини ХХ століття історична наука розвивалася під впливом як внутрішньонаукових, так і зовнішніх, ідеологічних та інституційних чинників. Наприкінці 1990-х років спостерігається тенденція, коли історія України менше пов'язується із завданнями пропаганди і більше професійно і тематично замикається як академічна дисципліна. Однак, її академічний статус змінюється порівняно з попереднім періодом: із суто дослідницької галузі історії перетворюється чи не на найпопулярнішу дисципліну навчально-кваліфікаційної продукції. 1950-2000 рр. були періодом тяглого розвитку історичної науки як академічної дисципліни на постійній інституційній основі. У розвитку історичної науки автор виділяє чотири окремих періоди: "сталінський і післясталінський" та "застійний", період стрімкого розвитку 1969-1972 років та період сталого розвитку 1991-2000 років.

Доктор історичних наук, професор *Н. Темірова* розкрила у своєму виступі проблему відносин між великими землевласниками та селянами в українських губерніях на межі ХІХ – ХХ ст. Доповідач піддала критиці характерний для радянської літератури однобічний погляд на зміст цих відносин виключно у площині "експлуататор – експлуатований", запропонувавши аналізувати усталені та той момент стосунки як певний баланс сил, порушення якого зумовлювало суспільні катаклізми. Кандидат історичних наук, доцент *О. Кузьмін* у доповіді "Категорії історичного процесу та пізнання історії" проаналізував різні підходи до написання історії, їх принципи і методологію, звернувши особливу увагу на методологію типологізації історичного процесу. Сьогодні історична наука, на його думку, повинна будуватися на таких принципах: методологічна свідомість, стандарти роботи з текстами, міждисциплінарність (як у межах історичних дисциплін, так і уваги до досвіду філософських, літературознавчих, культурологічних досліджень), європейський контекст. Саме ці принципи дадуть змогу подолати проблеми ідентичності й у визначеності предмета вітчизняної історичної науки, зв'язок із загальноісторичною проблематикою та включеність у загальнокультурний та загальноєвропейський контексти. На його думку, не може бути єдиного бачення історичного процесу (у значенні історіографії) – для ефективної роботи слід дбати про збереження різноманітності способів та підходів до історії, звести їх до одного означало б втратити щось.

У центрі обговорення учасників секції "**Україна і Польща в сучасному світі: соціокультурний вимір**", були українсько-польські відносини, Україна і Польща в європейському контексті. Тон у дискусії задав *Томаш Шепанський* (Катинський музей – відділ Музею Війська Польського), який виступив з доповіддю "Україна, Польща, Захід – як національна культурна і історична спадщина Польщі та України впливає на можливості політичної гри в рамках сучасної західної цивілізації". Він розповів як пов'язані Україна і Польща з країнами Заходу і як впливає культурна спадщина цих народів на можливості їх політичної гри. *Єва Ковальська* виступила з темою «Східні кресли II РП як місце пам'яті: конструювання історичної правди в опозиції "ми" - "вони"». *Каміла Захарук* з Варшавського університету у доповіді "Поляки сучасної України. Власний образ групи і дилеми ідентичності" розповіла про свої дослідження, які вона проводила в різних регіонах нашої країни та за допомогою інноваційних технологій представила результати досліджень. Тема дослідження Каміли виявилась настільки цікавою і актуальною, що в кінці її виступу виникла дискусія, участь у якій взяли студенти фізико-математичного факультету, політолог Віктор Радчук і аспірантка кафедри філософії Ірина Халімовська. В контексті реформи з децентралізації влади і реформування місцевого самоврядування в Україні надзвичайно актуальною була доповідь кандидата політичних наук, старшого викладача кафедри політології та державного управління Донецького національного університету *Т. Неприцької* на тему: "Суспільний та правовий вимір зміни в системі місцевого самоврядування Республіки Польща". Вивченню досвіду інтеграції Польщі в ЄС та його значення ролі для України була присвячена доповідь *Ю. Толмачової*, культурно-мистецьким зв'язкам між Україною і Польщею *Ю. Пачос, О. Родигіної*, а також осмисленню впливу громадських організацій Польщі на формування соціогуманітарного простору *Ю. Окуньовської*.

Після секційних засідань було проведено круглі столи: "**Україна в глобалізованому світі: виклики та загрози**" (модератор – доктор політичних наук, завідувач кафедри політичної аналітики та прогнозування Інституту державної служби і місцевого самоврядування Національної академії

державного управління при Президентіві України *С. Телешун*) та **"Пам'ять і ідентичність у контексті модернізації Польщі та України"** (модератори – доктор політичних наук, професор Донецького національного університету *Т. Нагорняк* та доктор політичних наук, доцент кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка, голова Польського наукового товариства (м. Житомир) *С. Рудницький*). Під час конференції відбулося відкриття українсько-польської виставки "За вашу і нашу свободу", в якій взяла участь президент Союзу польської шляхти Житомирщини *Н. Іцук (Костецька)*.

На конференцію були подані також доповіді професорів О. П. Полісаєва (Київ), Я. М. Білика, І. Д. Загрійчука (Харків), М. О. Зайцева, Л. М. Шугаєвої (Рівне), В. А. Личковах (Чернігів), О. М. Рудакевича (Тернопіль), кандидатів філософських наук, доцентів О. М. Білика (Харків), В. С. Бліхара (Львів), В. Б. Євровського (Мінськ), В. О. Сабадухи (Луганськ), Д. М. Шевчука, М. В. Карповця, М. С. Мельничука (Рівне), С. Я. Сухачова, В. О. Стародубця, О. Л. Соколовського, О. В. Чаплінської, В. М. Заглади, І. К. Вітюк, Ю. В. Ковтуна (Житомир), А. А. М. Климчука (Біла Церква), В. М. Корабльової (Київ), кандидата філологічних наук, доцента В. І. Башманівського (Житомир), кандидата історичних наук, доцента В. П. Коваленка (Чернігів), кандидатів філософських наук, старших викладачів Л. В. Горохової, О. О. Фаріон, В. В. Мельничук (Житомир), В. В. Співака, Л. А. Чабак (Чернігів), асистентів ЖДУ імені Івана Франка О. В. Коржовської, а також аспірантів кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка Я. В. Башманівської, А. Р. Кобетюка, В. М. Заєць, Л. Я. Зайко, Я. Ю. Марченка, Є. П. Мойсеєнка, К. М. Сімоняна, Деміра Гьокхана, М. С. Стецької, Н. О. Хом'як, О. І. Мельник, О. О. Саюк.

Головною метою конференції було і є необхідність більш широкого публічного соціально-філософського осмислення модернізаційних процесів в Україні в контексті історичного досвіду, сучасних реалій та перспектив, презентація історико-гуманітарного, філософського знання в Україні та його активніша роль в модернізації соціогуманітарного простору сучасної України. Про фактичну відсутність власної ніші філософії в сучасному публічному дискурсі вже було сказано чимало, в тім числі й на останніх читаннях. Витіснення філософії на маргінеси суспільних обговорень та практичного соціального життя, узурпація її суспільної ніші численними телевізійними псевдоекспертами, які, по суті, створюють у масовій свідомості лише ілюзію інтелектуального дискурсу, є великою загрозою не лише для гуманітарного розвитку України, а й для модернізації українського суспільства, що постало перед новими моральними, культурними та геополітичними викликами.

Матеріали конференції видано окремою збіркою.

**Микола Козловець, Вадим Слюсар**

## ЗМІСТ

<b>ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ .....</b>	<b>3</b>
<b>Е. П. Ананьева.</b> <i>Развитие глобализационных тенденций в концептологии научного знания .....</i>	<i>3</i>
<b>В. М. Заглада.</b> <i>Взаємозумовленість і динаміка внутрішніх і зовнішніх цінностей аксіосфери науки..</i>	<i>10</i>
<b>С. К. Костючков.</b> <i>Особистість, суспільство і держава як замовники та споживачі освітніх послуг.....</i>	<i>16</i>
<b>О. О. Фаріон.</b> <i>"Blended Learning" як система інноваційних принципів та методів в освіті (на прикладі викладання дисципліни "Політології").....</i>	<i>22</i>
<b>Я. Ю. Марченко.</b> <i>Євангельські християни-баптисти (ЄХБ) у межах цивілізаційної ідеї "глобального діалогу".....</i>	<i>27</i>
<b>Т. А. Шадюк.</b> <i>Екзистенційний аспект феномена стражденності в православно-орієнтованому дискурсі .....</i>	<i>31</i>
<b>НАУКОВЕ ЖИТТЯ .....</b>	<b>38</b>
<i>Вітаємо Петра Юрійовича Сауха з 65-річним ювілеєм!.....</i>	<i>38</i>
<i>Модернізація як імператив розвитку сучасної України .....</i>	<i>41</i>

## CONTENTS

<b>PHILOSOPHICAL SCIENCES .....</b>	<b>3</b>
<b>Ananeva E. P.</b> <i>Globalization Tendencies Development in the Scientific Knowledge Conceptology. ....</i>	<i>3</i>
<b>Zaglada V. M.</b> <i>Interdependance and Dynamics of Intra- and Extra-Scientific Values in the Realm of Science .....</i>	<i>10</i>
<b>Kostyuchkov S. K.</b> <i>The Individual, Society and State as Customers and Consumers of Educational Services. ....</i>	<i>16</i>
<b>Farion O. O.</b> <i>"Blended Learning" as an Innovative System of Principles and Methods in Education (for Example, Teaching the Discipline "Political Science"). ....</i>	<i>22</i>
<b>Marchenko Ya. Yu.</b> <i>Evangelical Christians-Baptists (ECB) within the Civilizational Idea of the "Global Dialogue". ....</i>	<i>27</i>
<b>Shadiuk T. A.</b> <i>Existential Idea of the Sufferability Phenomenon in the Orthodox-Oriented Discourse. ....</i>	<i>31</i>
<b>SCIENTIFIC LIFE .....</b>	<b>38</b>
<i>We Congratulate Petro Yuriyovych Saukh on his 65<sup>th</sup> Anniversary. ....</i>	<i>38</i>
<i>Modernization as the Imperative of Development in Modern Ukraine .....</i>	<i>41</i>